

Čs. dokumentační středisko
nezávislé literatury
Referenční exemplář dílny
ERLANGEN
XI. 1989
Josef Jelínek

- Bohumil Hrabal: Veřejná sebevražda [2-7]
Karel Pecka: Měsíční světlo [8-19]
Miroslav Červenka: Akrostichy [20]
Eva Kantůrková: Nad hrobem TGM [21-22]
Ivan Klíma: PEN REDIVIVUS [23-24]
Jan Dobrovský: O způsobu diskuse [25-26]
mf: Co si přál Petr Pujman [27-29]
Ivan Kadlečík: Epištola zosnulému [30-33]
Ivan Hoffman: Greening the reds?! [34-35]
Ivan Kadlečík: Vážený pán redaktor [36-37]
Adolf Müller: Vážený pane Neffe [38-39]
K rukám předsedy ZV ROH [40-45]
Jiřina Šiklová: Šedá zóna a budoucnost disentu v Československu [46-55]
Jan Trefulka: Kvalifikované omyly, nekvalifikovaná snění [56-63]
Zdeněk Urbánek: Dovoluji si nesouhlasit /září 1989/ [64-75]
Zdeněk Urbánek: Dovoluji si nesouhlasit /červenec a srpen 1989/ [76-83]
Josef Zumr: Ideová inspirace Bohumila Hrabala [84-99]
Milan Jungmann: Spor o Hrabala v hrabalovském sborníku [100-112]
Václav Daniel: Cena za svobodu [113-115]
Eva Kantůrková: Šalda dvakrát vydaný [116-120]
Iva Kotrlá: Z Katalogu čtenářských záznamů [121-128]
Jana Červenková: Milá Lenko [129-132]
Lenka Procházková: Stará vesta [133-134]
Ivan Kadlečík: Milenky [135-137]
Ivan Kadlečík: Povídky [138-139]
Ludvík Vaculík: Srpnový den [140-142]

ZÁŘÍ 1989

O B S A H :

- Bohumil Hrabal: Veřejná sebevražda
Karel Pecka: Měsíční světlo
Miroslav Červenka: Akrostichy
Eva Kantůrková: Nad hrobem TGM
Ivan Klíma: PEN REDIVIVUS
Jan Dobrovský: O způsobu diskuse
mf: Co si přál Petr Pujman
Ivan Kadlečík: Epištola zosnulému
Ivan Hoffman: Greening the reds?!
Ivan Kadlečík: Vážený pán redaktor
Adolf Müller: Vážený pane Neffe
K rukám předsedy ZV ROH
Jiřina Šiklová: Šedá zóna a budoucnost disentu v Českoslo-
vensku
Jan Trefulka: Kvalifikované omyly, nekvalifikovaná snění
Zdeněk Urbánek: Dovoluji si nesouhlasit /září 1989/
Zdeněk Urbánek: Dovoluji si nesouhlasit /červenec a srpen 1989/
Josef Zumr: Ideová inspirace Bohumila Hrabala
Milan Jungmann: Spor o Hrabala v hrabalovském sborníku
Václav Daniel: Cena za svobodu
Eva Kantůrková: Šalda dvakrát vydáný
Iva Kotrlá: Z Katalogu čtenářských záznamů
Jana Červenková: Milá Lenko
Lenka Procházková: Stará vesta
Ivan Kadlečík: Milenky
Ivan Kadlečík: Povídky
Ludvík Vaculík: Srpnový den

ZÁŘÍ 1989

Bohumil Hrabal
VEŘEJNÁ SEBEVRAŽDA

Milá Dubenko,

od té doby, co jsem se vrátil z těch Spokojených států, z cesty, kterou jste bláhově a dobrácky naplánovala jen a jen proto snad, abychom se opět uviděli, tak jsem se vykoledil ... To, co se stalo mé matce, jak píše v úmrtním listě, že umřela na měknutí mozku, tak já jsem dosáhl ale opravdického vrcholu prázdnoty a jsem tak, ale tak sám, že jsem vlastně v samovazbě a jsem svázan do kozelce a už nežiju v čase, ale jen a jen v prostoru, kterého se lekám a děším ...

Jeden mladý Ital, který se přišel do Prahy, muž, který opravuje kaple, tak ten mi pozval, abych i já viděl to, co viděl on v Budči, tam v kraji, kde svatý Václav jezdil na návštěvu ke své babičce Ludmile, kterou pak zaškrtili šálou, tak tam v Budči, v kupoli rotundy, spočívají zetlelé a tlící kosti stovek generací holubů, kteří když uhádnou ten svůj čas, tak sletí si umřít do té kupole, za několik století jich tam je, vespod už jen humus, guano, vrství se tam v té okrouhlé kupoli to plusquamperfektum holubích generací přes imperfektum až po holubí peří a kosti loňského roku ...

Tak to jsem teď já, který jsem natolik zestárl, že žiji a sytím se vzpomínkami na svoje dětství, tak nějak ty moje vrstvy jsou v obrácených vrstvách té holubičí tumbv v Budči, stačí, že zavřu oči, a vracím se až tam nazpátek, až do Židenic, kde jsem se narodil na posteli, ve které pak umřel děd, v pokoji, který pro mne byl všechno, protože od těch chvil, kdy jsem otevřel oči, vždycky v pokoji bylo slunce, a když ne slunce, tak světlo ... Ta Balbínova ulice se táhla do kopce a chodník byl pod dvěma okny a lidské hlavy stoupaly vzhůru nebo zase sestupovaly, tak, jak je utínaly ty dva okenní rámy ... to je to moje světlo, ten domeček v Balbínce v Židenicích, kde mne porodila moje maminka za svobodna a kde mne vychovala babička a děd a ta moje ulice s nízkými domečky a to slunce ... Já ten můj rodný pokojík jsem vždycky měl za kostelík, za zámeckou komnatu, tak tam byly svaté obrazy a Panenka Maria pod šturcem, a ohromné asparagusy, a stůl potažený plyšem a na něm ohromná plyšem potažená kniha se zlatou sponou, jak bible vypadalo to rodinné album, kam jsem se bál podívat ... Okny jsem viděl kukuřičná pole a ovocné stromy a stoupající strán, kde se táhli vinohrad a kde babička měla pole ... když byl čas, tak mě brala s sebou, okopávala jablíčka a fazulku a trhala srstky a ribizl, a když byl čas, ložila po stromech a česala kaviátka a světky a marhule, a já seděl a díval se ... kam jsem se díval? Nikam, byl jsem s babičkou, vždycky zalitý sluncem, i když začalo poprchávat ...

Dubenko, tak jako na ty moje první tři leta, kdy jsem žil s babičkou, tak vzpomínám teď i na Vás, vidím Vás ve světle, jste do světla oblečena a dokonce máte svatozář, protože jste tak daleko, protože, Dubenko, pak se mi stalo, když mi byly ty čtyři roky, že mne odvezli do Polné, tam do pivovaru, kam nikdy nechodilo slunce, bydlel jsem tam s mým novým tatínkem a s mojí maminkou, která mi byla cizí, v tom pivovarském bytě se muselo svítit i ve dne a za sluncem jste si musela vyjít na dvůr nebo do městečka ... A tak jsem se stal malým poběhlíkem, domů jsem se chodil jen vyspat ... Teď jsem na tom, Dubenko, zrovna tak, jedině když vzpomínám na Vás, tak vyjde slunce i když je deštivý den ... Vidím Vás, jak jste přišla poprvé ke Zlatému tygrovci s ruksáčkem na zádech, já jsem seděl pod malými parohy, tam vzadu, tam, kde se u Tygra musí svítit, hledala jste tvář, která by se hodila k mému jménu, a pak jste se představila jako April Cliford, bohemistka, a že já asi se na Vás budu zlobit, že přicházíte tak kách ... ale já jsem hned věděl, že ve Vašich očích je moje budoucnost, okřál jsem a mí přátelé taky, posadila jste se a pila s námi pivo a pan Marysko řekl ... April? Aprilka? Budeme Vám říkat Dubenka ... A od té chvíle jste se stala Dubenkou ... a pak, když jste si sundala kabátek, potřísněný deštěm, kdosi se zeptal: To tam venku prší? A Vy jste řekla ... Ano pánové, pane Hrabále, venku prší, jak říkají Češi, to tam dneska pěkně chčeje ... A všichni hosté pivnice, kteří to slyšeli, se rozesmáli a podívali se na Vás, jako kdybyste je pohladila ... A pak na otázku odkud přicházíte opakovala jste několikrát: Ze Spokojených států amerických ... Ale nejvíc jste potěšila pivní hosty, když na otázku pana bývalého konzula: A co vás tam v tom slávistickém kursu učejí, copak pěkného jste tam slyšela?, řekla jste bezelstně: Slyšela jsem tam třeba - to máme ale pěkně vyčůranou stranu ... Když to pan konzul slyšel, tak byl nadšen a řekl ... Ta dívenka sem musí chodit, je to miloučné dítě ... A tak jste se, Dubenko, uvedla ke Zlatému tygrovci a já teď znovu myslím na toho mladého archeologa, který mi ukázal odkrytou kupoli románského kostela a ty vrstvy umřelých holubů a holubic, boční hlubinnou sondou jsem viděl několik století nazpátek, až tam, kde z kostí a peří už bylo jen guano a humus, zatímco tam nahoře, tam leželi mrtví holoubci, kteří než umřeli, tak ladně rozevřeli svoje křídla jak vějíře a stočili hlavičky tak, jak je naaranžovala ta holubí smrtka, holubí smrt ... Colombo, Colombo, holubičko moje ... jak je napsáno v chrámu u Uršulinek, kde spočívá maličká, do kraje zabalená Kolomba, jejíž kosti přivezl do Prahy Otec vlasti, Karel Čtvrtý ... Svatá Kolomba, která raději umřela, než by si vzala toho, koho neměla ráda, teď spí u Uršulinek svůj sen tak, jako holoubci ve vrstvách v kupoli románské rotundy v Budči u Prahy ...

Milá Dubenko, píšu Vám z metropole, kde bývalo zvykem, že po náměstích se batolily a vrkaly houfy holoubků a holubic a lidé se s nimi fotografovali, krmili je a tak ... Dokonce ta naše náměstí byla jako doklad toho, že my jsme holubičí povahy ... Ale už tomu není tak, už před časem jsem zjistil, že potkávám jisté muže, kteří mají jakoby služební kostým, uniformu zřízení zoologických zahrad, dokonce vypadali jako skřeti nebo chovanci ústavu, dokonce všichni, snad aby je nikdo nepoznal, měli brejle, velké nadpřirozené brejle se skly jako dva jogurty. A ti v ranních hodinách kráčeli náměstími i ulicemi a rozhazovali otrávené zrní nebo chytali holoubky do sítí, takové sítky jsme měli jako děti na motýly. Často jsem ty zrůdy potkával už s kořistí, měli takovou rybářskou síť a každá byla plná holubic

vyvrácených křídel, ze sítní se produpávaly bezbranné červené nožky a v každé té sítni byly jedny i dva páry zděšených holubích oček, těch krásných očí ... a nikdo tomu nebránil, každý byl zděšen těmi lidskými zrůdami, které odnášely tu kořist ... stovky nevinných holubích očí ... A přitom při každém máji, při každé slavnosti, při každých dětských radovánkách na náměstích a v parcích oddechu a kultury, všude vlály modré praporky s bílou holubicí tak, jak ji namaloval pro mírové hnutí Pablo Picasso ...

Teď ale žiju ve městě, kde jistě už více než dva roky je zahájeno tažení proti holoubkům, holoubci mizí a mizí ... tu a tam si vykračuje jeden nebo skupinka, zobají, co jim kdo hodí ... ale pozor, podle novin a časopisů, ono to už je zakázané, protože holoubeček je lidskému zdraví škodlivý ... a krmit holoubky je nežádoucí, skoro trestné ... Dokonce jsem viděl, že lidé odkopávají příliš důvěřivé holubičky, odkopávají je a jsou lidé, kteří křičí a vyhrožují žalobou, když vidí, že někdo krmit tu naši holubičí povahu, ty krásné a nevinné holubičky ...

Všchno se u nás, Dubenko, mění a bude měnit, už se objevují hlasy, že labuť jsou vlastně taky škodlivé, že labuť je schopna zabíjet tím krásným černým zobenem mladá kachňátka ... Tisíce labutí přiletěly do Prahy a tady našly svůj tichý a bezpečný domov a žijí se žebrotou a za odměnu dávají lidem tu svoji eleganci, jsou to naše girls, naše bílé manekýnky, Praha je několik kilometrů dlouhým říčním Labutím jezerem ... které už taky začíná vadit nejen myslivcům, ale i lidem jako jsem já, protože já taky už vidím, jak mizí kachňátka a zůstávají na Vltavě jen kachny ... Ovšem co dělat? Ještě že v Anglii všechny labuť patří královně a kdo poraní, kdo zabije labuť, tak je žalován, poranit nebo zabít labuť je v Anglii crimen laesae majestatis ...

Myslím, Dubenko, že štěstí je vždycky to, kde vedle číhá neštěstí. Když jsem byl hostem v Moskvě, za Unesco, slavili jsme výročí ruského pravoslaví, otevřeli jsme ve vysokém sněhu klášter, který v tom sněhu vypadal jako by byl zavěšený v samém nebi, byly jeho stěny modré a bílé sloupy ... a ten nebeský zpěv! Ruslan a Ludmila, když se potulovali před tisíci lety tam někde u Středozemního moře, nakonec byli svědky pravoslavné mše v Cařihradu a byli tak dojati, že se pak jeden druhého vyptávali: Byli jsme ještě na zemi a nebo už v nebi? A hned věděli, že pro Rusy bude jedničkou pravoslaví ... A tak jsem byl s ostatními pozván k patriarchovi Piminovi a tam, když došla na mne řada, řekl jsem patriarchovi, že jsem měl v křišťálovém zámku přednášku Zum ewigen Frieden, obsah knižičky, kterou napsal Immanuel Kant v nedalekém Kaliningradu, dříve Koenigsberku a ještě dříve Královci, který založil český král Přemysl Otakar II. ... když jsem převyprávěl obsah, optal jsem se patriarchy ... Buďte ty lásky, a vy to víte, že Emanuel v hebrejštině znamená Dítě Boží, tak prosím, jsou děti Boží i ti zlí nebo jenom ti dobří? A patriarcha na mne upřel ty svoje uhrančivé oči, potěžkal mě láskyplně v těch svých jako uhel černých panenkách a pak řekl uvážene ... Děti Boží jsou ... i ti zlí ... A já jsem se mu poklonil a vyšel jsem na dvůr třpytící se sněhem, a ve věžích teď stáli mníši a začali rozhoupávat zvony mocnými údery svých tlap, takovými rukavicemi, jako mají hokejoví brankáři, a zvony ladily a nesly se na dva metry zasněženým krajem a jistě ještě dál, ta věž má zvony zavěšené na otevřených románských oknech a postavy mnichů se pohybovaly rytmicky a v kontrastu tak, jak jim velely údery těch hokejových lapaček ... a přes dvůr šel diákon a ženy poklekaly a on jim žehnal a dával jim políbit kříž ... i já jsem pokleknul a on mi požehnal a když mi dal políbit studený stříbrný kříž, přečetl si moje jméno na klopě kabátu, že jsem z Československa, a řekl mi tiše ... Můžete se mnou hovořit česky, já mám seminář v Prešově ...

I ti zlí jsou, Dubenko, děti Boží, jsou a jsme všichni Emanuelové, pro nás napsal Kant tu knižičku ... Zum ewigen Frieden ... Dubenko, to byl ten krásný čas v Moskvě, kde přistál v létě sedmáctiletý německý student, byl Den obránců sovětského nebe a on s malým letadýlkem se plížil jako víček těsně nad krajem ... když proletěl ulicemi Moskvy, tak ještě nakormidloval to svoje aero nad most přes řeku, podletěl trolejbusové vedení a policista, který řídil v Kremle dopravu, řídil ji tak dokonale, že navedl letadýlko tak, že přistálo a lehce durlo do červené kremelské zdi ... a když mladíček vyskočil, tak dvě ženské, které nesly kytice, aby je položily na hrob v mauzoleu Lenina, tak ty když viděly to dělátko přestrojené za letce, darovaly mu ty kytice, protože myslely, že toto je součást akce Obránců sovětského nebe ... A Dubenko, jak ty ženské, tak ten regulíček, tak i ten chlapec, všichni jsou děti Boží ...

Zrovna tak, Dubenko, když v Praze letos v lednu byly ty události dítěte Božího Palacha, který se upálil jen proto, že nevěděl jak by protestoval jinak proti tomu, že sprátená vojska toho srpna obsadila jeho republiku, tak já jsem taky dostal svoji porci slzného plynu tam pod Můstkem a navíc dostalo se mi té cti, že jak procházeli reportéři rádia a kladli otázky Co říkáte tam těm chuligánským provokacím na Václaváku a vůbec?, tak jsem tomu dítěti Božímu reportérovi řekl ... No to jste se optal toho pravého, vždyť základ mojí poetiky a mého života jsou tři chuligáni ... Serjoža Jersenin, Vasilij Šukšin a Vladimír Vysockij! Jakýpak chuligáni?, řekl jsem, Dubenko, těm děckám Božím z rádia a oni raději nastavili ten svůj aparát dalším synům Božím ...

Dubenko, já si nakonec stejně myslím, že když umře dobrý člověk, že přeci jenom, aby měl zásluhu v nebesích, promění se jeho duše v holubici, protože jako holubice přišlo Zvěstování Panny Marie a jako holoubci přicházelo apoštolům zvěstování i poselství Ducha Svatého. Já, když jsem viděl tam ty tisíce a tisíce mrtvých holubů a holubic v rotundě na Budči, tak tam i jedna holubice byla moje žena Pipsi, která mi tak dlouho umírala, že nakonec se stala světicí ... Teď si vzpomínám, tři dny před tím, než mi poručila, abych ji odvezl do nemocnice na Bulovku, ještě v Kersku řekla mi, abych jí přinesl seshora, z toho našeho hradla, z verandy, Světovou literaturu ... A já se lekal ... Kde ji budu hledat? Řekla tiše ... Leží tam, včera jsem si tam četla, na obálce jsou samy fošny a prkna, jako by se připravovalo na první stránce popraviště ... ale ... Tři dny před tím, než Gary Cooper umřel na rakovinu, poručil si jen stříbrný kříž a pak ať už mu dají pokoj ... a třetí den moje Pipsi umřela ... ty poslední dny jejího života, když se na mne celkem dvakrát

podívala, nikdy jsem ji neviděl tak krásnou a tak mladistvou a tak plnou nebes a nebe ... A dvakrát mi ten čas, snad za celý náš život mi dvakrát řekla tiše a krásně ... Děkuji ti, Bohoušku ... Děkuji ti, Bohoušku ... Vyletěla moje holubička ze skály ... a já teď, Dubenko, vím, že letěla přes Sokolniki a pak přes řeku rovnou tam, kde staletí létají umírat holoubci, do kopule rotundy ... tam, kudy jezdil Václav za babičkou Ludmilou, kterou pak uškrtili dlouhou bílou šálou ... Kdopak ví, Dubenko, jak dopadne letošní jednadvacátý srpen?

Vzpomínám, Dubenko, že když jste byla v Kersku, že jste si přála poklonit se mé ženě ... Tak jsme jeli tím mým bílým fordem do Hradiščka, tam za vesnici až k lesu, tam, kde je náš pomník, naší rodiny, kterou jsme vykopali z hrobů v Nymburce a pochovali všechny do dubové rozpadající se bedny od piva z pivovaru v Polné ... vyšli jsme na hřbitov a tam je ten pomník, dělaný podle Moodyho, hrubý kámen s kulatým otvorem, takovým, o jakém snil i Jerome Bosch, v Benátkách je ten obraz, ten gigantický tunel, kterým prolitávají zemřelí do prudkého světla ... tak tam, pod tím tunelem, tam jsem Vás zanechal a šel pro vodu k pumpě ... a když jsem napumpoval do láhve od okurek trpytící se voděnku a otočil jsem se, musel jsem zůstat stát ... Vy, Dubenko, jste klečela před rovem a skloněná, obě ruce až po loket jste měla zastrčené v hlíně, čelem jste se dotýkala kamínků, protože celý ten náš rov je vysypán kaménky, které moje žena přivážela od všech moří, kde jsme se koupávali a kde byla šťastná, protože moje žena milovala koupání se, říkal jsem jí, že je moje mořská vydrážka ... A když jsem přišel k Vám, slečno Dubenko, mlčela jste a pořád až po loket, pořád svými kolínky v kaménkách, s čelem skloněným a otláčeným od mořských kamínků, pořád jste splývala s tím, co bylo na mé ženě smrtelné a co vyzařovalo z urny a i z těch urn ostatních, zatímco duše mé ženy byla více než rok v kopuli rotundy tam na Rudči ... v nebi ... v podobě peří a kosteček ...

Milá Dubenko, až napadne sníh, tak spolu pojedeme do Moskvy, Moskva je krásná, když má po prsa sněhu! A ta Dřevikovská lávra zase bude viset od nebes, tuny tun materiálu vypadají jako z krepového papíru! A budeme chodit kolem dokola a zase nazpátek, kolem dokola dokolečka Kremlu! I ten Petr Veliký, i ten Ivan Hrozný, taky to byly děti Boží, Immanuelové ... Ale my půjdeme na Dřevikovskou lávru, koupíme si čtyři kytičky, už u vchodu na hřbitov tam už se řadí mladí lidé, už tam si nasadí masku žalu, a jen vejdemo, už to tam je! Tam leží u vrat Vladimír Vysockij s kytarou a kořmi, vzpínajícími se nad ním, a u nohou má tisíce květin, tak krásných v tom vysokém sněhu! A ti truchliví pozůstalí! Ty jeho děti, ti jeho Immanuelové, ti, kteří jej milovali a kteří mu děkují, jak tam sestavili do sněhu z kamínků ... Děkujeme ti, že jsi žil a budeš s námi žít na věky ... A já jsem Dubenko, zaplakal ... A já jsem, Dubenko, zaplakal podruhé, když jsem uviděl mramorový pomník pana Serjoži Jesenina ... a ty náruče květin a modrého obrovitého kocoura, který hlídal modravou Rus ... a tu moji hlavičku kučeravou a ty večery měsíčné a večery siné a byl jsem kdysi mlád a vše bylo jiné ... Sem, Dubenko, půjdeme a já Vám budu recitovat všechny ty jeho básničky o luně, všechny jeho střemchy a brízy a tu jeho nešťastnou kulackou Annu Sněginnou ... A pak půjdeme se poklonit a podarovat to smrtelné kytičkou, ale pan Šukšin leží pod igelitovým víkem, aby květinčky nenastydly, zvedneme víko a šups tam, do tepla květin a podívání se na fotografii opilce, který byl geniální tak, jako ti ostatní, poklonit se těm zbytkům červené kaliny, které tam stojí stráž v jeho hlavách ... říkají, když nešťastně umřel, že kvetla v Moskvě kalina a jeho rakev byla zasypána vysoko červenými kalinami ... protože pro Rusy básník je věstec, je rapsód ... A potom půjdeme s poslední kytičkou na pomník, chromý pomník, černý a mramorový a vydutý jak ty zrcadlové plochy o poloměru deseti metrů ... a tam, Dubenko, budete vědět o co jde? Tam takhle nalevo je pád Ikarův ze zlata a tam po pravé ruce je zlatá tvář, řekla byste, není to Lenin? Ale ne ... je to pomník pana Tupoleva, toho, co nakreslil a sestrojil tryskáče ... ale tu kytičku dáme mu napůl, ta druhá půlka bude patřit jeho bráchovi, kterým není nikdo jiný, než Yul Bryner, jeden z těch Sedmi statečných, jeho bratr, oba z rodičů z Kamčatky ... když se navštívil v Moskvě, tak udělali takovou hostinu, že se o ní mluví ještě dnes ... Takhle navštívíme, Dubenko, Dřevikovskou lávru a pokloníme se panu Vysockému, tomu, kterého když jeho paní vzala s sebou do Hollywoodu, tak je představili ve filmovém klubu: Paní Vladová v doprovodu svého manžela, zatímco když odcházeli, když dvě hodiny předtím si Vysockij vypůjčil kytaru a hrál a zpíval, tak hollywoodskou restauraci opouštěl Vladimír Vysockij v doprovodu své manželky ... Pokloníme se Jeseninovi, který se zastřelil a pro jistotu ještě oběsil v hotelu Engleterre ... přepravuji Vám, Dubenko, to, co jsem slyšel, že když za druhé světové války pod německou kancónádou začal hořet i hotel Engleterre, tak nejdřív šli hasit ten sakrální hotel a potom teprve veřejnosprávní budovy ... když mne vzali na slavnostní večer a pak jsme vyšli mlčky do krajiny, tak tam mezi domy na skloněném terénu snáli mí ruští hostitelé čepice a sepnuli ruce a já povídám: Co je? A oni mi s pohnutím řekli, že tady sáňkoval Puškin ... Dubenko, nakonec lidé jsou jen samé děti Boží ... Kdo ale ví, jak dopadne o tom jedenadvacátém srpnu? Co budou dělat bartolomějští, kachlíčkoví andělé?

Myslím, Dubenko, že to byla Hana Bělohorská, která si posteskla ... A tak kráčela kolem nás epocha Antonína Dobrotivého, epocha, kdy kvetlo umění a nová vlna filmu a nová vlna literatury a vůbec nová vlna myšlení, a my jsme si toho ani nevšimli, byla to éra papá Novotného a my jsme s ní nebyli spokojeni, chtěli jsme něco jiného ... a teď to máme ... Dubenko, je to tak smutné, že emigrovali sami příjemní a krásní mladí muži ... a je emigrantem pan Kundera, playboy, který uměl psát a mluvit a když krácel Národní třídou, tak se za ním otáčely nejen dívky, ale každý, kdo měl českou literaturu rád ... a je pryč pan Forman, ozdoba Prahy, jeho Hoří, má panenka teď běží v pražských biografech a mladí diváci křičí smíchy a jsou potěšeni tím, co na plátně vidí, jako by ten Formanův film byl natočen loni a jen a jen pro ně ... a kde jsou ty časy, kdy Karlovým mostem doprovázel krásnou dívku a nesl jí kytici růží první náš literární žurnalista Ladislav Mňačko, autor Opožděných reportáží a Jak chutná moc, příjemný Slovák, který se dovedl obléci a vždycky měl vkusnou kravatu a lehce se dotýkal dívčina lokte a lidé se otáčeli a byli poctěni tím témeř mileneckým

párem. Teď bydlí v Rakousku tak, že oknem svého bytu, dalekohledem, se často dívá bez výjezdni doložky na bratislavský hrad ... a nakonec kde je i pan Goldstücker, kterému říkali "der schöne Edó", ctitel pana doktora Kafky, člověk, který nosil budapeštskou a vídeňskou módu a vždycky měl kučeravé vlasy třpytící se brilantinou ... nakonec kde je i Viola Fischerová, básnička a blondýnka a múza pražských básníků, která když kráčela s tmavovláskou Hostovskou, tak před nimi a za nimi se otevíraly a zavíraly mužské obdivné oči, kdepak ta je? A my to víme, protože kde je i ten, který napsal knihu Bubáci pro všední den, ten obrovský básník Karel Michal? Taky emigroval a vzal si Violu za ženu a nedovedl překonat emigraci a zastřelil se v posteli vedle své ženy ...

A kdo ponese zodpovědnost za to, že básník Jiří Kolář byl nucen přesunout svoji židli i stůl z kavárny Slávia do Paříže? Jiří Kolář, který čtvrt století a víc podával svým přátelům v poledních hodinách všechny informace o poezii a všech směrech výtvarného světa? Kdopak to zodpoví, že ten krásný člověk zmizel z centra Evropy, ten, který byl jeden ze zakládajících členů Přátel Bohemians, ten který chodil na fotbalovou Slavii, vždycky za branku pod hodiny a vždycky ve sportovním oblečení? Ten, který byl hrdý na to, že se vyučil truhlářem a přesto platil za polyhistora?

A tak, Dubenko, to všechno bylo tím, že kráčela vedle nás epocha papá Novotného a my jsme si toho nedovedli vážit, jak posteskla si Hana Bělohorská ... A kde je ten vnitřní emigrant, stále krásný člověk Saša Kliment, kterému říkali le beau Saša? Sem tam přijde do Brčálky, jednou za čtvrt roku, a ten, který byl tak společensky drzý - vyrazili z něj tu jeho odvalu ... zrovna tak, jako byl krásný pár básník a dramatik Topol a básnička, která napsala Přestořeč, krásavice Věra Linhartová, která se za těch časů Antonína Dobrotivého tolik podobala jihocheským madonám, dávno a dávno přestala žalem emigrace pít a tam v Paříži, jako kdysi beatníci, ponořila se do tichomořského japonského povědomí a píše teď své básně jazykem samurajů a gejš ... A kde je Pávka Kohout, ten, který býval ozdobou každé veřejné besedy a přednášky, který byl v těch letech padesátých básníkem angažovaných komunistů a na Prvního máje postával u prvního sovětského tanku, který vjel do Prahy a udělal tečku za nacistickou okupací? Kdepak je ten krásný člověk, který měl oči jako Charles Boyer? Taky se mu nelíbila epocha Antonína Dobrotivého a teď je v emigraci, on, který tak teatrálně v zadumání s rukou v kapse svrchníku, postával u tanku tam pod Kinskými sady ...

Milá Dubenko, o panu Havlovi, který s Alexandrem Klimentem patřil k enfants terrible epochy Antonína Dobrotivého, o tom panu Havlovi, který také patřil k těm hezkým mladým mužům epochy papá Novotného, o tom Vám budu vyprávět až začnu o té mé cestě do Spokojených států, teď pořád ještě myslím na to, co řekla Hana Bělohorská, že šla kolem nás epocha a my jsme si toho téměř nepovšimnuli ... A tak potom přišel ten srpen, jednadvacátý srpen roku šedesát osm, a potom ta naše emigrace, ta ztráta hezkých mladých mužů ...

Kraj rodný opustím, tesknotu nezmožu, vím, stanu se raději zlodějem toulavým ... Krajem tak půjdu za život prostinký, kamarád vytáhne na mne nůž z holinky ... Krajem tak půjdu sám za sluncem, to trochu přihřeje, ta, jejíž jméno si říkávám, mne od prahu vyžene ... Tak, Dubenko, recituji Vám s chybami mého Serjožu Jesenina, tak, jak jsem jej recitoval v Moskvě, v Klubu spisovatelů, v takové restauraci, která vypadá jako lóže svobodných zednářů, plno temného dříví a balkónů a dřevěných tmavých zábradlí a schodů, tam mi ukazovali, tam chodil a sedával Serjoža Jesenin, ukázali mi, kde se rval a z prvního patřička ochozu přepadl přes zábradlí a padl hlavou na taneční parket, ale vstal, všichni trnuli, ale Sergej se šel rvát dál, vyběhl po schodech a rval se jako chuligán dál ... A já jsem potom recitoval to, co jsem přivezl s sebou v hlavě z Prahy, co znám z těch let třicátých, z překladů, které se jmenují Modravá Rus ... A třeba jsi vypita jiným, přece jen zůstává oči tvých únava a vlasů tvých skleněné dýmy ... a potom ... Večery měsíčné a večery siné, byl jsem kdys mlád a vše bylo jiné ... a potom tu dlouhou báseň jeho mladosti ... Nebudu v zarudlých kerách se brouzdat, lebedy šlapat, hledat tvých stop ... Dozvěděl jsem se, že ta jeho Isadora Duncanová, že měli tři děti, že se koupala a z moře viděla, jak její auto se uvolnilo a sjelo i s dětmi do moře a tam se její děti, před jejíma očima, utopily ... Juj! A dozvěděl jsem se, že taky byl emigrant, domácí emigrant, že se nesměl přednášet a číst, že jeho modravé ruské básně opustily knihovny ... Dozvěděl jsem se, že je to tak dva roky natočili v Moskvě film Válka bude pozitíří ... o tom, jak dívka, která za stalinské éry přednášela zakázané verše Sergeje Jesenina, tak jí tak dělali učitelé hlavu, že spáchala sebevraždu ... Joj!

Nevím, nevím, zdali má pravdu patriarcha pravoslavné církve, že všichni lidé jsou děti Boží, všichni jsme Immanuelové ... i ti zlí že jsou děti Boží, i papá Stalin ... Možná taky, snad ... kdožpak to ví? Ovšem, coincidentia oppositorum ... a les extremes se touches. Aha! Juj!

Dubenko, jistě se ptáte, proč já tak rád cituji Rusy, proč sám sebe považuji za člověka, který bydlí v jedné ze sovětských téměř republik. Já tedy uznávám status quo ... že politická situace se nedá měnit, že všechno, co se stalo, nedá se odestát, tedy žiji v zemi s omezenou suverenitou, jak nám to řekli v tom nešťastném roce šedesát osm, po tom jednadvacátém srpnu, který teď zase vstává z mrtvých, ale já trnu a lekám se a děším se toho, já nechci, aby se tady něco dělo, aby ozbrojení andělé z kachličkového domu měli důvod zasáhnout ... já jsem byl vždycky člověk status quo, ale současně jsem člověk, který si přeje, aby měl svůj modus vivendi, abych mohl říct to, co je podstatou literatury, svoji glasnost, svůj názor. Ne abych za něj platil a zaplatil čímkoliv, ale tak, jak mi to učil Hašek, jsem člověk Strany mírného pokroku, to je můj modus vivendi v té mé Střední Evropě, v té mé literární laboratoři těch prvních čtyřiceti let tohoto století, kdy se cítím pokračovatelem nejen Jaroslava Haška, ale i pana doktora Franze Kafky, pokračovatelem toho, co hlásal a psal Ladislav Klíma, co napsal a jaký byl vztah k Praze Richarda Weinera, Franze Werfela, Rainera Maria Rilkeho ... Umělci, kteří uměli česat proti srsti ...

Dubenko, tolik ze vztahů mezi lidmi, se kterými žiji, tolik je toho ještě k napsání a tolik toho pořád je ve

skrytu vědomí a podvědomí, tolik toho je, co nám ozřejmil Sigismund Freud v budoucnosti jedné iluze a ve své teorii smíchu a království anekdot ... co dokonce je typicky středoevropské a hlavně - pražské ... Dubenko, tedy abyste věděla, tohle je můj modus vivendi, srdce status quo, to je můj způsob myšlení a hlavně psaní, protože já jsem spisovatel a tak trochu se i za toto poslání stydím, dokonce o sobě znovu a znovu říkám, že jsem spíše zapisovatel, jsem spíše literární reportér a taky miluji mystifikaci - a to moje pábení, to je moje obrana proti politice, to je vlastně moje politika ... Můj způsob psaní.

Toto píše po hrozné noci, kdy zatmění úpíšku mi nedalo spát, namotával jsem si celou noc prostěradlo a zase rozmotával, zpocený navíc tím, co čtu v novinách, ty hrozby, které chystají na ten jednadvacátý srpen ... a já si tak nepřeji ani Bartolomějskou noc a ani Noc dlouhých nožů ... proto jsem se napil ruské stoličné vodky a brní mi z toho ta moje už ne kučeravá hlavička ... jsem chuligán.

Milá Dubenko, dneska je pátek. Jak jsem si vyšel jen tak do městečka, tak nějak už chodili lidi z práce, že jim tam řekli, že v poledne aby už šli domů a nevrátili se až v úterý ráno, že doba je zlá a mohla by být ještě horší, kdyby byli v to pondělí toho jednadvacátého v práci ... už taky jsem zneurotizovaný, moje sousedky, které poslouchají Svobodnou Evropu a tak, dávají si na čelo špičku okurky, aby je nebraly nervy a hlavně, tenhle pátek, to je pro ty moje sousedky Velký pátek, protože zbláznily se, proto si myslí, že jsou velikonoce, že bude Pondělí velikonoční, tedy pomlázky ...

Tak jsem si všimnul, když jsem vystoupil u Muzea, že u Václava seděli zase mladí lidé, byl hic, tak že to vypadalo jako v Itálii, pořád těch čtyřicet na slunci ... a zametali tam metaři, počišťovači v oranžových tilkách a zametali pod nohama mladým lidem, sedícím na řetězu kolem kopyt svatého Václava ... a lidé je obdivovali, to je krásný, tak pečlivé a mladé počišťovače jsme dlouho v Praze neviděli ...

A já jsem pak seděl v Brčálce a pil pivo, přišli z redakcí a stěžovali si žertem, že taky musí domů a musejí přijít až v úterý ráno ... seděli jsme v hospodě nálada byla neurotická a smích odešel a oči byly lehce posunuté z toho Velkého pátku k tomu Pondělí velikonočnímu, pomlázce, ve které se určí budoucnost nejen Prahy, ale i Střední Evropy ...

A pili jsme pivo a v hovoru přešli jsme na Habány, kteří uměli keramiku a byli obři, samí basketbalisté, táhli tou Moravou až do Slovenska a až do Moldávie a uměli tu svoji keramiku, bez lidských postav a tváří ... přišli od Bernu, ze Švýcar, odkud je vytlačili z náboženských důvodů hned po Viklefovi ... Povídám, a myslel jsem přitom na Pondělí velikonoční, já tam byl před čtyřiceti lety, a to bylo právě šest set let Confederatio Helvetia, kdy založili konfederaci, že už nikdy nepovedou tak hrozné krveprolití, jako ta Viklefa, který chtěl zvelebit vztahy mezilidské ... na jezeře jsem viděl milióny dětských papírových lodiček se svíčkami, jak plují kam je vítr zanese na počest, že už je konec Velikonočním pondělím, jednadvacátým srpnům, nocím dlouhých nožů a bartolomějským nocím ...

A povídá tam naproti mně jeden, aby taky nemusel myslet na to pondělí, že on právě habánskou keramiku doručil do ženevské banky, dvanáct pater do sklepení, tam kde leží bohatství světa, tam kde jsou pruty Rézy Pahlaviho ... tak tam bude, Dubenko, ležet i ohromná sbírka habánské keramiky ...

A se mnou v té Brčálce naklonil se muž a pošeptal ... Víte, kdo byl u nás největší sběratel habánské keramiky? A hned odpověděl ... Pan Havel, tatínek Václava Havla, skupoval ty klenoty po pražských antikvariátech za první republiky ... Povídám, je to milý, zrovna Václav Havel, syn, hlásil: vzkazuje ze Svobodný Evropy a Ameriky, aby každý, kdo ho má rád, aby v neděli večer a ani v pondělí nikam nešel, aby byl pokoj, na maličkou jen chvíli, ale pokoj ... že on sám se léká toho Velikonočního pondělí ...

A pak přišli dva mladí muži a jeden řekl, že tady má kamaráda z Ameriky a že četl moji knížku, která tam vyšla, a jestli by si mě mohl vyfotografovat ... a tak si mě fotografoval a pak se optal, zda bych s ním nepronesl několik vět, nevyměnil několik názorů a že bychom mohli hovořit rusky, protože on žije v Americe, ale je Rus ... a já povídám ... A tak si polibte prdel, jednak rusky neumím a potom, za dva dny bude výročí, kdy jste přijeli k nám do Prahy a obrátili jste nám nábytek vzhůru nohama, zrovna tak, jako je vaše azbuka ... tak hele, jděte do prdele nebo se mnou mluďte česky ... ale on říká, že by radši rusky, tak jsem mu nechal přeložit kamarádem, aby šel tam, kde jsou naši živnostníci a my od roku čtyřicet osm ... A tak jsme osířeli a dál jsme se obírali a začínali chápat, proč Habáni odešli s ženama a dětmi a se svou společnou kasou raději na Moravu a poté na Slovensko a pak do Moldávie a pak zase zpátky ... proč kníže Ditrichstein, když jej volal císař do Vídně a doporučil mu, aby vyhubil ty Habány, tak kníže namítal, že dělají ale tak krásnou keramiku, že jsou to děti Boží na výtvarné umění ... tak nakonec se dohodli, že ty Habány napul oběsil, ženy panduři znásilnili ... ale zbytek Habánů se zase dal dohromady, už se taky nepotulují Moravou, ale už emigrovali do Kanady a zbytky jejich výtvarných klenotů spočívají ve dvanáctém sklepení Národní banky a vedle nich leží zlaté pruty a ostatní poklady perského šacha, který umřel na rakovinu někde v Libyi, bez závěti, takže habánská keramika bude nakonec majetkem republiky, která před šesti sty a více lety uzavřela Confederatio Helvetia, aby zabránila nejen bartolomějským nocem, nejen noci dlouhých nožů, ale i výročním atmosféram jednadvacátých srpnů ...

Když jsem, Dubenko, vyšel z Brčálky, batolila se tam skupinka zdecimovaných holubů a holubiček ... proti nim šla důchodkyně, jeden z holoubků si chtěl něco vyžebrot, ale ta ženská jej nakopla, peříčka se rozstříkla ... a já vykřikl ... Morc, pacholku, co to děláš? To nevidíš, že holubička je posel Boží? A ta baba dostala psotníček, upadla naznak jako nadporučík Lukáš, když nadporučík Koťátko mu oznámil, že v kanceláři na něj čeká jeho pucflek Švejk ...

Milá Dubenko, když jste přijela poprvé do Prahy, tak jste nám kladla otázky a my jsme z toho zdivočeli ... Pana Hrabale, jedna paní na záchodě na mne zakřičela ... Zavírej, máš v prdeli voj? A já jsem řekl, že to je tady zvykem,

báby na toaletě, najzl báby, si všechny myslí, že měly být sekretářkou ... Pak, milá Dubenko, jste překvapila stůl pod
mými parohy ... Pánové, já jsem se šla podívat na tenistku Hanu Mandlíkovou, a víte, co si říkala nahlas, když zkasila
míčec? To jsem to posrala! Prosím, to mohu říkat i já? A pan Marysko Vám řekl ... Děvenko, to říkáme i my, kde jste to
slyšela? A vy, Dubenko, jste řekla nevinně ... V San Francisco ... Milá Dubenko, teď jsem si vzpomenu, ten pan Ma-
rysko, který Vás překřtil z Aprilky na Dubenku, tak ten, přestrojen za sivého holoubka, odletěl tam na druhou stranu
řeky Léthé, tam do Budče, do kupole rotundy, kde jsou kostečky a peříčka všech těch jeho holubiček, které jej předle-
těly ...

P.S.

21. srpna jsem seděl u Tygra s panem Hüblem, utekli jsme se sem jako do kostela ve starých časech, protože v
kostele nikdo neměl být zabit a v pivnici nikdo by neměl být zatčen, vycházel jsem chvílemi ven, kolem Tygra proběhla
asi stovka mladých lidí a tleskali, pan Hübl kouřil řetěz cigaret a byl nešťastný, trnul, že měl být zajištěn, ale ne-
byl, tak seděl a pil a strašlivě kouřil, já jsem seděl proti němu a četl jsem, slyšel jsem jeho srdce, jeho myšlenky -
snad si myslel tak jako já, že snad by bylo vopravdu líp, kdybysme oba zhebnuli, je toho na nás příliš moc ... A tu pan
Hübl, vzdálený tónem zesnulého pana Marysky, se usmál, odložil umírání a řekl: Přijдете zejtra sem na pivo? Co tomu
říkáte, holoubku?

Praha, srpen 1989

306

Probudil se zimou. Otevřel oči a spatřil tmu, hustou a neprostupnou. Snažil se proniknout jí ostrým pohledu, ale v okruhu, který ho obklopoval, byla jen tma. A jak vytřeštěně zíral, těkaje zrakem sem a tam, začala se v něm nezadržitelně zdvíhat vlna zoufalství. Namáhané oči ho pálily a posléze shledal, že je to již jisté, že všechna naděje je zbytečná a nevidí stejně nic než tmu. A to bylo zlé.

Zavřel oči. Sledoval nyní další průběh útoku zimy, která ho probudila. Zadělal, že to možná nebyla zima. Možná, že ho probudilo něco jiného, nějaký zvuk, nebo konec zlého snu. Jen aby to nebyla zima, jenom ne zima, říkal si znovu. Avšak byla to zima. Přesto ještě chvíli ležel bez hnutí. Potom kdesi uvnitř jeho těla vznikla drobná vlna, proběhla odstředivě až do špiček prstů a vzápětí ji následovala další. Vypadalo to, jako kdyby měl v sobě věž vysílačky, která začala vyvíjet činnost, zprvu v drobných, avšak rychle se vznášajících poryvech vysílala stále silící signály a zároveň celý povrch jeho těla byl přijímačem, který je zaznamenává.

Pocítil záchvěv hrůzy z té zimy. Ale to jen na okamžik, poněvadž vzápětí ho zaplavila únava, pálicí v nevyspalých očích, v rozlámaných kostech a v tupě zemdleném mozku. Čekal bezmocně jako zvíře a teprve když se jednotlivé náporů mrazení slily v souvislý třas, odhodil pokrývku. Posadil se. Rozklepanýma rukama sáhl po botách, na nichž měl ještě před chvílí hlavu a obouval se. Šlo to těžko, trvalo to dlouho. Konečně natáhl obě boty bez tkaniček znecitlivělými prsty na bosé nohy. To už mu brada jektala a nebyl schopen to potlačit. Zvolna, opíraje se o zeď vstával, až se napřímil docela. Ale jak se postavil, zachvátila ho náhle slabost a vzdor předcházející zimě cítil, že mu na čele vyrážejí kapky potu. Přitisknut ke zdi celou plochou zad hmatal její drsný zimavý povrch také zpocenými dlaněmi. Zůstal tak chvíli stát, protože se bál vykročit a před očima se mu míhala duhově zbarvená kola. Nakonec se všechno uklidnilo, zůstala opět jenom tma a s ní se dostavil nový záchvat zimnice, otrěsnější o to, že zaútočil náhle a neočekávaně. Uštvaně se odrazil od opory zdi a nejistě vykročil.

Tohle vypadá špatně, pomyslně si, když tápal k protější stěně. Tak špatně to ještě nebylo. Pokaždé je to horší a horší a teď je

to zatím nejhorší. Jak dlouho to ještě takhle mohu vydržet?

Zastavil se u zdi a pohlédl nahoru k oknům. Napjal zrak a hleděl vzhůru, namáhal se objevit alespoň paprsek světla. Poněvadž kdyby spatřil záblesk ranního svítání, získal by pevný bod. Kdyby svítalo, znamenalo by to, že je půl šesté. Znamenalo by to, že teď naposledy spal více než hodinu, protože usínal při odchodu ranní směny do práce. Avšak za plechovými kryty, jimiž byla okna překryta zvenčí ležela tma a jenom ta pronikala kulatými průduchy. A také trocha vzduchu, syrového, mrazivého podzimního vzduchu. Otvory tvořily pravidelný obrazec, bylo jich sedm vodorovně a šest dolů, dva a čtyřicet v jednom plechu, osmdesát čtyři v obou oknech. Příliš málo, aby poskytovaly dostatek čerstvého vzduchu, ale protože někdo z předchozích obyvatel této cely vymlátíl skla, vnikalo jimi příliš mnoho zimy. A kromě ní a tmy ani jeden paprsek světla, ani stopa světla.

Odrasil se od stěny pod okny a udělal čtvrtobrat. Po několika dalších krocích se ocitl u další stěny. Tam se obrátil a kráčel od ní směrem k protější, čtvrté. Počítal kroky. Jeden, dva, tři, čtyři, pět, šest. Stěna. Obrat. Jeden, dva, čtyři, šest. Teď se už nemusel obávat, že do některé zdi narazí. Pohyboval se po své každodenní dráze a kroky měly správnou délku.

Hlavní nápor zimnice polevoval. Cítil, jak se otřesy, zmítající jeho tělem pozvolna zmirňují do drobnějšího pravidelného chvění. Zrychlil o něco chůzi. Mával pažemi, tloukl jimi o stehna, až se ve špičkách prstů ozvalo známé brnění. To se prchavá krev pozvolna navracela do cév.

Dejme tomu, že to teď naposled byla hodina, uvažoval. Poprvé jsem spal večer nejméně dvě hodiny. Možná půl třetí. A potom jsem zase spal tak asi dvě hodiny mezi druhou a čtvrtou v noci. To by dohromady dělalo přes pět hodin spánku. Pět hodin spánku by mělo stačit. To by určitě stačilo. Pět hodin, opakoval si, kdyby přestávky mezi spánkem byly hodinové.

Avšak současně počítal ještě jednou. Jinak. Počítal, že přestávky mezi jednotlivými úseky spánku byly delší než hodinové. Věděl, že byly delší, nejméně dvojnásobné, věděl to, poněvadž je bděl. Bděl a chodil a uvědomoval si je, každou vteřinu si měl možnost uvědomit a zaznamenat a znal jejich součet. A když počítal takto, zjišťoval, že poprvé nespal déle než jednu a půl hodiny, potom hodinu a teď naposled půl hodiny. Dohromady tři hodiny.

Dělalo to víc, přesvědčoval se, teď naposled to trvalo určitě déle. Nejméně tři čtvrti hodiny, to znamená celkem tři a čtvrt hodiny. Možná dokonce tři a půl. Už přece svítá, vždyť už přece musí svítat.

Chůzí se zahřál. Cítil teplo, skoupé teplo, ale alespoň tak silné, že konečně zahnal tu zimu. Zároveň se však také unavil. Únava těžká jako pytel cementu mu ležela na zádech a tížila nohy jako železo. A dostavil se hlad. Znal to už. Věděl, že s ústupem zimy se začne zvětšovat hlad, jako kdyby ty dva pocity byly navzájem spojeny pákou váhy.

Na podlaze u dveří stály dvě plechovky se včerejší večeří. Od středy, kdy zahájil hladovku mu pokaždé nechávali stravu až do vydání příští přímo na cele, poněvadž bylo obtížnější držet hladovku na krok od jídla a pořád mít vědomí, že je na dosah. Že by stačilo jen vztáhnout ruku. Bránil se pohlédnout tím směrem a raději obrátil pozornost k oknům. Vzdušné otvory však zůstávaly stejně hluché jako předtím. Uvědomil si, že od té chvíle, kdy se probudil uplynulo jistě už nejméně půl hodiny. A svítání nepřicházelo. Cítil, jak se v něm něco láme a na uprázdněné místo nastupuje jiný pocit, trpký a pokořující, nezadržitelně stoupá, zaplavuje ho.

"K čertu s tím vším," zaklel nahlas. "K čertu s tím, kašlu na hodiny, na počítání a na čas, co ho bylo od začátku světa. A kašlu na spaní a na tmu a na zimu. Kašlu na všechno, na všechno!"

"A na hlad taky?"

"Na hlad taky. Nemá to smysl. Kašlu na všechno, nemá to vůbec žádný smysl."

Náhle se přistihl, že křičí nahlas. Zastavil se a přejel si dlaní čelo. To je také špatné. Také určitý příznak konce. Konec, konec, konec, skandovalo mu v mozku, jako kladivem. Ztratil rozvahu, když si to slovo konec připustil. Není možné to vydržet. Hlad, zima a nedostatek spánku, to je dohromady příliš mnoho. V nejlepším případě dostanu zápal plic, až nebudu mít dostatek sil bránit se zimě. To znamená vydat se jim úplně do rukou. Ponechat jim na vůli, jak se mnou naloží. Tedy vlastně konec. Co jiného, než konec?

Spustil dlaň s čela. Chvilí hleděl vytřeštěně do tmy, která ho obklopovala. Pak pocítil znovu mrazení zimy. Musel vykročit. Musel se dát do pohybu, aby ji zahnal. Opět se mu zdálo, že má nohy bez kloubů, jenom jakési dva sloupy z betonu, protkané uvnitř železem.

Vlekl se namahavě ode zdi ke zdi. Ale musel chodit.

Ne, řekl si, takhle nesmím uvažovat. Musím se na to dívat rozumně. Ještě není konec. Ještě zbývají nějaké možnosti. Žádnou paniku. Musím si zachovat chladnou mysl. Chladný mozek.

Jak míjel okna, zastavil se na okamžik a sáhl opatrně nahoru. Na rámu nahmatal zubaté úlomky vytlučeného skla. Vybral hmatem jeden kus a vylomil ho. Pak se zase dal na pochůd. Za chůze zkoumal ostří trojúhelníkovitého střepu. Byl tupý. Představil si, že by měl tímto střepem prořezávat silné a pružné stěny tepen. Jak dlouho by to asi trvalo? Musel by začít levou rukou na pravém zápěstí. V pravičce je víc síly, pak, až by byla hotová, šlo by to přece jen lépe na té druhé, než opačně. Krví lepkavý kus skla by klouzal v prstech. Odporný pocit. Bolest. Jistě by to bolelo, ale co na tom? Potom by už byl pokoj. Pokoj, ne konec. Poněvadž by se to muselo vypočítat, když někdo přichází. Třeba s jídlem, nebo když je nástup, aby byla co největší jistota, že ho najdou včas. Protože stoprocentní jistota není nikdy. Absolutní jistota. Ale někdy je to téměř jisté. A potom, potom by to bylo nádherné. Představil si bílou světnici na marodce, postel, jídlo, hromada jídla, teplo. Jídlo, teplo, spánek, neuvěřitelně krásné, nemožně vzdálené představy. Neuskutečnitelné. A přece nejprostší věci, které existují. Všechno ostatní je přepych. Láska, umění, majetek, jak je to všechno nedůležité. Jak podružné, vedlejší. Toto ne. Bez toho nelze žít. Bez jídla, spánku, tepla. A to by měl, najednou by to všechno měl. Jestliže ovšem... Když totiž počítá s tím, že by ho tady mohli nechat dál, kdyby dostal zápal plic, proč by ho měli odtud vzít, až by udělal tohle? Jakou měl jistotu, že by ho odtáhli? Vždyť je to totéž. Ta krev? Psychologický účín krve? Překvapení? Dá se kalkulovat alespoň s překvapením, když už ne s ničím jiným?

Musel se tomu nakonec usmát. Je to všechno nesmysl. S ničím se nedá počítat. Zatím to také nemá cenu. Ani tohle nemá smysl. Když opět míjel okna, vhodil sklo, které dosud mnul v prstech, za prázdný rám. Zachrastilo o plech, krátký, praskavý zvuk a ticho. Zase ticho. V tom tichu tam leží ten střep. Zůstane tam ležet. Čekat. Čekat na ruku, která ho možná jednou vyhledá. Až to bude moc zlé. Možná, že to bude ta ruka, která ho teď odhodila. Jeho vlastní ruka. Ale zatím ještě ne. Ještě je čas. Ještě zbývá trocha času.

Ještě zbývalo něco sil. Pokračoval v pochodu. Šest kroků tam, obrat, šest kroků zpět. Tam a zpět, tam a zpět.

Venku již nastal den. Přefiltrován plechovými kryty v oknech osvětloval vnitřek kobky příznačným odstínem pološera, rozmazaného a neurčitého. Z vedlejších cel zněly kroky. To ostatní vězni vyháněli pohybem noční třesavku. Jenomže na tom byli lépe. Tím, že jedli, měli víc sil. Lépe vzdorovali zimě. Mohli víc spát. Jen zřídka slyšel, že někdo z nich v noci také chodí. Většinou spali. On už byl unaven, když oni ráno začínali pochodovat. Poslouchal jejich kroky a myslel na to vše se závistí.

Klíč, otáčející se v zámku hlavních dveří, však zaskřípal do úplného ticha. Při prvním náznaku zvuku již stál u dveří své cely s uchem přitisknutým na jejich výplň^a stejně jako on, stáli teď i všichni ostatní vězni korekce ve svých kobkách a naslouchali. A všichni svým vycvičeným sluchem uhadovali, co znamenají ty zvuky na chodbě, otvírání cel, chrastění plecháčů a nesrozumitelná slova rozkazů. Poznali, že je roznášena snídaně a že službu má dnes Tonda Okupant. Pak už ho nic nezajímalo až do chvíle, kdy se otevřely dveře jeho cely.

"Dejte ven deky," zazněl dozorcův příkaz. Řekl to jako každé jiné ráno ze zvyku, čtvrtý den totiž mohl vynést na chodbu pouze jedinou deku místo obvyklých dvou. Také toto opatření náleželo ke zostření trestu.

Sehnul se, hodil pokrývku za dveře a pak se ještě vrátil pro ty dvě plechovky s večeří. Neřídval se na ně. Hleděl na podlahu chodby, kde stála basička s několika podobnými plechovkami. Stoupala z nich pára a on si představoval, jak je povrch nádob horký, jak musí hřát na omak do dlaní a jejich obsah v ústech. Avšak barchař opřený o veřeje hleděl naopak na ty dvě, které se s tichým klepnutím ocitly na xylolitové podlaze chodby vedle pokrývky.

"Tak co, pořád ještě nejíme?" otázal se s úsměškem.

"Ne," odpověděl stručně.

"A nebudeme jíst?"

"Ne."

"To tedy chcípnete, když nebudeme jíst," řekl dozorce.

Neodpověděl. Oči sledovaly páru, stoupající z plechovek v base.

Ranní káva byla kromě vody tím jediným, co směl jíst, aniž porušil hladovku. A byla horká. Oddalování okamžiku, kdy obemkne prochlazenými prsty plechovku a přiloží ji k ústům působilo až fyzickou bolest. Tonda Okupant se však nehýbal.

"Poslyšte, proč to vlastně děláte?" zeptal se náhle zvědavě. "Co tím chcete dokázat?"

"To je moje věc," řekl vězeň.

"Nemá to cenu," pokračoval dozorce. "Nikomu tím nemůžete prospět a nejvíc uškodíte sám sobě. Je to blbost."

"Je to moje blbost," odsekl. "Vám do toho vůbec nic není, tak co se staráte?"

"Nemá to cenu," opakoval Okupant, "i kdybyste tady nakrásně chcíp, nic se nezmění. Lágr zůstane lágrem a svět se bude točit dál, jenže bez vás. Vůbec nic nedokážete."

Konečně se mu podařilo odtrhnout oči od páry, rozplývající se marně do šera choďby. Každým okamžikem ztrácela tekutina zlomek své drahocenné teploty, ale najednou mu to nepřipadalo tak příliš důležité.

"Nebojte se, já tady nechcípnu," řekl, "toho se nedočkáte. Já to přežiju, ty vaše svinský kriminály a lágry. A vás všechny taky i s vašimi metodami, na to můžete dát krk."

Tonda Okupant na něj okamžik hleděl beze slova a váhal, zda má udeřit, či ne. Pak se jen ušklíbl.

"Křičte si jak chcete," řekl, "uvidíme, kdo s koho. Zatím jste ale tady a to je důležité."

Dveře zaduněly. Přilepil se na ně a naslouchal zvukům, provázejícím rozdávání kávy na dalších celách. On se vrátí, myslil si, on se přece proboha musí vrátit. Pak praskly hlavní dveře, to dozorce vyšel z korekce a šramot klíče, jak za sebou zamykal.

Malátně se opřel o mohutné dřevo výplně. Má pravdu, myslil si. On je venku, pitomý, ale svobodný a já jsem tady. Vždyť je vlastně daleko chytřejší než já, ani to kafe jsem nedostal, jako kdybych ho vylil do kýblu. A nemá to smysl, že tady jsem.

"Co ti chtěl?" ozvalo se z protější cely.

Trochu se vzpámatoval. To už ten naproti dopil kávu, blesklo mu hlavou.

"Celkem nic," křikl.

"Držíš to dál?" zazněla otázka z některé vzdálenější cely. Chodba přenášela hlasy tlumeně a zkresleně.

"Nerozumím. Co to říkáš?"

"Jestli ještě budeš držet hladovku."

"Jistě. Já toho nenechám," zakřičel.

Oni ani nezačali, zůstal v tom sám. Předpokládal, že půjdou s ním, ale oni se nepřidali. Neřekl jim to teď. Řekl jen, že toho nenechá. Nemusel jim říkat víc a už se také nikdo dál neptal. Ozvalo se jenom pár slov někde na druhém konci chodby, určených jiným dveřím. On byl sám. Zůstal sám, oni věděli, že je sám a mlčeli. Mlčeli stejně, jako když ohlašoval, že zahajuje hladovku, ačkoliv to ohlašoval tak hlasitě, aby všichni slyšeli. Nemohl je přímo vyzvat, aby zahájili hladovku všichni, ale rozumněli mu dobře. A přesto v tom nakonec zůstal sám. I když na tom už teď nezáleželo. Stejně jako nezáleželo na tom, co všemu předcházelo. Že když tenkrát ten provokatér vylamoval dveře své cely, on věděl, že to přinese nepříjemné následky a že se ozval, ne sice přímo proti nim, když toho hlupáka ještě popichovali, ale dal jim na srozuměnou, co si o tom myslí. Stalo se, co předvídal, chlap se sice proboural ven a utekl do lágru a když ho potom za půl hodiny chytili, shodil na ně na všechny, že mu radili a že ho podporovali. Pak přišla jedna šeka a poloviční dávka stravy jako trestní sankce a on proti ní zahájil hladovku. Kdyby se přidali i ostatní, mohli by snad dosáhnout zrušení sankcí. Ale vždycky nakonec zůstal sám. Už tenkrát na samém začátku. Začali je totiž vozit na brigádu na výkop kanalizace k nějakým civilním barákům asi osm kilometrů od lágru. Šest hodin práce s krumpáčem na brigádě a osm dalších potom na normální směně, to bylo zlé. Každý říkal, že je to zlé, až se po několika dnech dohodli, že odmítnou na ten výkop jet. Všichni s tím souhlasili, on vzal na sebe úkol mluvčího. Při nástupu na brigádu příštího dne předstoupil a tlumočil rozhodnutí kolektivu, ale najednou viděl, že je sám. Před řvaním a výhrůžkami strážců ti ostatní kapitulovali. Sehnuli hlavy a začli nastupovat na auta. Dostal čtrnáct dní korekce, třetí den v korekci ten bomzák vylámal dveře. To bylo všechno. Dnes byl sedmý den a sedm dní ještě leželo před ním.

Čtvrtý den je nejhorší, říkal si, to je známá věc, jde teď o to,

vydržet tenhle čtvrtý den. Nemá to sice smysl, ale já to vydržím. Nenechám toho. Dostal jsem se do toho nakonec sám a vlastní vinou. Byl bych ty brigády vydržel. Vydrželi je ti druzí, já bych je vydržel také. I tu půldávku a jednu deku bych vydržel jako ti druzí. Půl dávky je lepší než nic. Je jim tepleji, mohou proto spát o několik hodin déle než já. Tím také mají více sil. Vydrží to a já bych to možná vydržel lépe než někteří z nich. Nic z toho, co jsem udělal, jsem nemusel dělat pro sebe, ale na tom teď nezáleží. Udělal jsem to a teď vydržím i tohle. Protože se prostě nakonec nedá dělat nic jiného než vydržet.

Ale jak tam tu chvíli stál, najednou ho zamrazilo. Tence a drob- ně, vzápětí znovu. Podklesl trochu v kolenou. Začaly ho pálit oči. Přitiskl na ně silně dlaně, tak silně, až se pod tím tlakem roz- tančila velká duhová kola. Pak spustil ruce, napřímil se a vykro- čil. Znovu vykročil svou starou cestou.

Nekonečný den se zvolna nakláněl k večeru. Mrtvé odpoledne se ploužilo zdánlivě bez hranic a bez mezníků, ale vzdušnými otvory se náhle vkrádaly první stopy soumraku. Až ho to překvapilo, už ztratil zcela kontrolu času, připadalo mu, že kráčí mořem. Šest kroků tam, obrat, šest kroků zpět.

Zvuk otvíraných venkovních dveří si uvědomil se zpožděním. To už zněly kroky příčnozího chodbou, kroky, které sluchem neznal a nedovedl je zařadit, poněvadž je nikdy předtím neslyšel. Překva- pilo ho, když se zastavily před jeho celou. Pak se dveře cely ote- vřely a na prahu stál náčelník tábora. Hleděl mlčky na jeho třpy- tivě zlaté nárameníky, ale v jeho očích pro únavu nezbylo místa na překvapení. A také zapomněl na předpisy. Náčelník však nevy- žadoval hlášení.

"Tak co? Jak se vede?" otázal se neutrálně.

Náčelník přešel zraky celou kobku, mrazivě pustou místnost, jejímž jediným zařízením byl kbelík v koutě. Pak vstoupil dovnitř a přivřel za sebou.

"Je tady zima," řekl. "Taková vlhká, nepříjemná zima. Není vám zima?"

"Áno. Je."

"Co proti tomu děláte?"

"Proti tomu se nedá nic dělat," řekl vězeň. "Jenom chodit."

"Jak dlouho chcete vydržet chodit bez jídla? To přece dlouhó nevydržíte."

"Nevím," řekl. "Snad ano."

"Poslyšte," řekl náčelník a postoupil ještě o krok downitř, "proč to vlastně děláte? Co tím chcete dokázat?"

"To se ptáte vy, pane náčelníku?"

"Podívejte se, nebudeme diskutovat o zrušení brigád nebo sankcí. To nepřichází v úvahu a vy to víte. Nemáte žádnou naději a přesto pokračujete v odporu. Proč to děláte? Ze setrvačnosti, nebo z toho máte nějaký prospěch?"

"Žádný. Myslím, že žádný."

"Vím dobře, jak se to sběhlo. Jak jste se sem dostal, jak došlo k té hladovce. Proč se pořád staráte o ty druhé, když na to nakonec vždycky nejvíc doplatíte sám? Proč to tedy děláte?"

"Nevím," řekl. "Nedovedu vám to nijak vysvětlit."

Stáli proti sobě. Důstojník ve své bezvadné uniformě a proti němu vězeň jen v tenkém spodním prádle s neforemnými hrubými botami na bosých nohách. V jeho vyzáblém, neholeném obličejí se leskly oči.

"Jestli tady takhle zůstanete ještě pár dní, padnete," řekl náhle náčelník. "Abychom si rozuměli, kdyby se s vámi něco stalo, třeba jste onemocněl a mělo to pro vás nějaké následky, nebudu z toho mít celkem žádné nepříjemnosti. To si jistě uvědomujete."

"Ano, to je mi jasné," přisvědčil vězeň.

Náčelník se pohnul a jeho zlaté nárameníky se zatřpytily.

"Dejme tomu, že bych si nepřál, aby to s vámi dopadlo špatně," pravil. "Jedním z důvodů pro to může být, že si to přeju."

"To by mohl být dobrý důvod," řekl vězeň. "Věrohodný. Jinak je všechno ve vašich rukách. Dejte příkaz ke zrušení sankcí a tím to bude vyřízeno."

"I když je to v mé moci," připustil náčelník, "vedlo by to nutně k narušení autority a to není možné, chápete?"

"Ač ano, to chápu," pravil vězeň.

"Výborně, jsem rád, že si tak dobře rozumíme," pokračoval náčelník. Zvolnil a vyslovoval teď každé další slovo pomalu a pečlivě:

"Za chvíli půjdu odtud. Před korekcí čeká příslušník, který má službu. Ano, Tonda Okupant, vím, že mu tak přezdíváte. Mezi námi,

je to primitiv. Ale na tom nezáleží. Záleží na tom, co mu řeknu, až půjdu kolem. Dávejte pozor. Dejme tomu, že za chvíli omdlíte. Slabostí, vysílením, já nevím proč. A dejme tomu, že jsem mu řekl: S tím chlapem tam se nedá nic dělat, musíme ho nechat zméknout, až se umoudří, to je jedna možnost. Nebo naopak jsem řekl: Tam na toho pozor! Zdá se mi, že má horečku, tak aby se nestal nějaký malér! To je podstatný rozdíl."

Náčelníkova slova dozněla a nastala chvíle ticha, poněvadž vězeň mlčel.

"Co o tom soudíte?" otázal se posléze náčelník.

"Nic," řekl vězeň.

"Čtvrtý den držíte hladovku. Nemůžete spát. Ubývá vám sil, nedokážete už vzdorovat příliš dlouho. Já vám nabízím možnost."

"Zrušte sankce," řekl vězeň.

"Představte si, odnesli by vás na ošetřovnu, položili do postele. Do postele, slyšíte? Bylo by tam teplo. Mohl byste spát, dlouho, dlouho spát. Dostal byste tolik jídla, co byste snědl."

"Ne," řekl vězeň a naprázdno polkl. "Tak se to nedá dělat."

Hleděli na sebe. Důstojníkovy oči vyzářovaly teď chlad, vězňovy se horečně leskly.

"Víte, tomu vy asi nemůžete rozumět," řekl potom vězeň. "Také se to nedá vysvětlit. Je to jako stříbrná měsíčního světla na hladině volné, široké řeky. Nedá se to sevřít v rukách. Ale to vy asi nemůžete pochopit."

Ještě několik vteřin na sebe upřeně hleděli. Pak náčelník pokrčil rameny a vyšel ven. Dveře tupě zapadly. Zachrastil řetěz závor. Kroky se vzdalovaly chodbou k východu. Pak zazněl úder hlavních dveří. Nastalo ticho. Volali na něj přes chodbu, ale slyšel ticho.

Potom se vězeň zachvěl. Tenkým prádlem náhle pronikla zima na holé tělo. Zapomněl na ni, ale teď najednou zaútočila, jako kdyby se mstila. Vykročil. Zapotácel se, ale podařilo se mu udržet rovnováhu. Jeden, dva, tři kroky.

"To je konec," řekl si při obrátce. "Tak tohle vypadá na konec. Proč jsem to vlastně odmítl?"

Jeden, dva, tři, čtyři, pět, šest kroků. Neměl dost sil udělat obrátku. Opřel se vysíleně o zeď.

"Kdybych aspoň věděl, jaký to má smysl. Kdybych to opravdu věděl aspoň teď."

Pak musel dokázat tu obrátku. Prostě musel. Zima ho přinutila. Jeden, dva, čtyři, šest kroků tam, obrátka, šest kroků zpět...

Probudil se zimou. Otevřel oči a spatřil tmu, hustou a neprostopupnou. Zatápal rukou a zjistil, že pokrývka leží vedle něho rozpáraná na dva kusy. Když ji večer vyfasoval všiml si, že je do poloviny natržená. Než si lehl, sešil oba kusy tkanicí ze spodků, ale jak se do ní ve spánku stále těsněji zavrtával, trhlina se ve zpuchřeném tkanivu prodlužovala.

Posadil se a civěl do tmy. Oči mu třesly a v hlavě cítil závratné prázdno. Otřesy, vyvolané zimou jím lomcovaly. Převalil se na všechny čtyři a pokoušel se povstat. Po několika pokusech konečně stál zády opřen o zeď a sípavě dýchal. Zdálo se mu, že už stojí hodně dlouho, ale rytmus dechu se nezvolňoval.

Pak zaslechl nějaký šramot. Zpočátku se domníval, že vzniká v jeho vlastních plicích, ale potom si uvědomil, že přichází odjinud. Zvenčí. Přitisknut zády na zeď doplazil se až ke dveřím a přiložil ucho k jejich výplni. Nemýlil se, chodbou se někdo blížil, tiše a opatrně. Pak se šátrání zastavilo u jeho dveří. Ozvalo se jemné, obezřetné cinknutí řetězu závory. Dveře se se slabým vrznutím otevřely a nějaká postava vklouzla dovnitř. Přivřela za sebou a ozvalo se zachrastění zápalek v krabičce. Plamének rozžaté zápalky konečně ukázal příchozího. Znal toho chlapce od vidění, byl ze stejného baráku, ale nevzpomínal si, jak se jmenuje.

"To je dost, že jsem tě našel, člověče," zašeptal místo pozdravu. "Tady ti kluci posílají něco k jídlu."

Začal vytahovat z kapes a zpod košile balíčky v novinovém papíru. "Chleba, salám, cukr, cigára," počítal. "A tady kluci sehnali někde dvě jabka."

"Kolik je hodin?" zeptal se vězeň.

"Buďte půlnoc. Museli jsme čekat, než bude klid. Jak to s tebou vypadá?"

"Je zima. Hnusná zima."

"Pořád dávaj jen jednu deku?"

"Pořád."

"Počkej chvílku," řekl chlapec po kratičkém rozmyšlení a zmizel.

Po chvíli vklouznul nazpět a v náruči nesl dvě pokrývky. "Nezamykaj skladiště," vysvětloval, "moh by sis jich vzít třeba deset."

"Ty, to nejde," řekl vězeň, "co s tím budu dělat ráno?"

"Co se bojíš? Jednu deku zabalíš do tý, co ti dali večer, druhou si omotáš kolem sebe. Přes den bude dobrá," radil a pak dodal s úšklebkem: "Možná že tě bude trochu škrabat na holém těle."

"Ale jdi do hajzlu," řekl vězeň.

"Jo. Jen ještě řekni, co potřebuješ. Zítra bych to dovalil."

"Dá se to dělat?"

"Ale jo. Teď už jo. Napřed se ale musel sehnat otisk zámku, víš?"

Zvenčí se ozval krátký, pronikavý hvizd.

"To jsou kluci, dělaj zeď," řekl chlapec. "Tak já vypadnu."

"Ty," zašeptal vězeň za odcházejícím. "Děkúju. Tobě a všem."

"To je jasný," řekl ten mezi dveřmi. "Zatím těbůh - a drž se."

"Těbůh," řekl vězeň.

Řetěz slabě cinknul. Naslouchal ještě chvíli, když pozorné kroky dozněly. Pak položil starou roztrženou pokrývku pod sebe a do dvou donesených se zabalil. Vleže sáhl po chlebu. Byl měkký, jeho kůrka se poddávala tlaku chtivých prstů. Ke chlebu přikusoval jablko. Napřed zvolna, pak rychleji, hltavěji. Cítil, jak se mu tělem rozlévá blahodárné teplo. Víčka mu ospalostí klesala. S námahou vzdoroval spánku, aby mohl vychutnat poslední sousto. Najednou si na něco vzpomněl a zarazil se.

Porušil jsem hladovku, napadlo ho. Prohrál jsem to, jsem úplný srab. Jakou to všechno, ksakru, mělo cenu?

Trpký pocit porážky však trval jen vteřinu. Vzápětí ho přemohl pocit tepla a sytosti. Usnul tvrdým spánkem.

Venku se roztrhly mraky a jeden zbloudilý paprsek pronikl otvorem v plechových zábranách. Dopadl na jeho obličej do míst, kde byly oči a nečekaně se odrazil zpět v jiskřivém záblesku. Bylo to jako odraz měsíčního světla na hladině řeky.

Tato povídka byla publikována ve sbírce Na co umírají muži, která byla vydaná nakladatelstvím MF v r. 1968.

Miroslav Červenka: AKROSTICHY

Sloupku slov zrozených až teď
Nic nemínících nemíněných
Oblažujících výpověď
Bratránkům ranou v čenich
Uličku jambů lucernou
Cizeluj září tajemnou
Iluzí do tmy roztroušených

Kousku oslů senných co v šed
Svévolí akrostichu
Oplatkují z knih výskot měď
Marnobranného smíchu
Až neštovičích jamek pár
Nacintá čas v tvář mizný tvar
Uplazí rozmyje se v tichu

Buskou los nezro chýmaž ceť
Ie volívnose krao chune
Lapžuvo ziku skovípeď
Tromábr skochohúne
Eně tičku majůů cuřa pour
Nacujte cařimírtev zour
Apuíz imtaž vouse tune

Kýči slov zažehaných hrou
O sirky incipitů
Sny rozjívenců chvílku vrou
Kruček Taneček Dohasnou
Jen teď víc nikdy nezazní tu

SNOBUCÍ! KSOMANU!! PILTENA!!! KOSKJ...

14. září 1989 zástupci nezávislých iniciativ položili květiny k hrobu TGM v Lánech. Policie mi znemožnila obřadu se zúčastnit, zřejmě abych nemohla pronést tento projev.

E.K.

Vážení přátelé,

dovoľte mi říci jménem Sdružení TGM několik vět o tom, co si myslím, že je důležité z odkazu TGM pro tuto naši dobu a pro nás.

Technický věk, ve kterém už druhé století žijeme, je založen na otázce - j a k. Jak masověji a úsporněji vyrábět, jak rychleji cestovat, dopravovat, jak vniknout do vesmíru, jak se dostat do nitra hmoty a biologických procesů, jak účinněji válčit, jak vládnout zemím a národům. Ptáme se tak i na věci velice pozitivní, jak co léčit, jak pomáhat slabým, jak se účinně zastat bezbranných a obránit je, jak se vymanit z poroby na svobodu; avšak přesto: ptát se převážně po účelu věcí, lidí a států, po způsobu jejich využití a manipulace, po jejich technickém nebo společenském fungování, vytlačilo z našeho světa otázku po smyslu našeho konání. Náš technický svět, jak to nazvali spisovatelé, filosofové i theologové, opustil bůh.

Tomáš Garigue Masaryk se taky uměl zeptat - jak. Tato otázka prostupuje celou jeho veřejnou práci a odpověď na ni vrcholí vytvořením samostatného Československa. Zakladatele států, své osvoboditele a obroditele, mají v tradici snad všechny národy. I ve svojí době, ale dnes zvlášť, působil TGM poněkud profesorsky anachronně, byl to filosof na prezidentském stolci, ale ukazuje se, že právě tato zdánlivá anachronnost z něj činí muže, jehož význam pro svou budoucnost ještě asi zdaleka nedokážeme ocenit. Je naším velkým historickým štěstím i výhodou, že se můžeme hlásit právě k němu. Neboť vedle praktického řešení věcí se TGM nepřestával ptát - p r o č. Kdo jsem, co chci a proč to chci. Tento neustálý mravní akcent, tato vůle k transcendenci, toto hledání božího i ve věcech pro to tak nezvyklých, jako bylo vytváření státu, je - podle mého soudu - to dnes nejdůležitější z Masarykova odkazu.

TGM byl ovšem velký muž, velká osobnost, dovedl spojit prak-

tické s nadčasovým, zvedat oči od denní práce k vysokému horizontu poslání; byl to člověk, který přímo dějiny tvořil. My, lidé obyčejní, vcházíme do poměrů, které můžeme jen nepatrně ovlivnit, užíváme věci a vědomosti, které tu pro nás připravili jiní, žijeme, jak tomu říká můj přítel Milan Šimečka, ve svých malých lidských dějinách. Tím ale spíš, myslím si, máme se naučit ptát se, kdo jsem, co chci a proč to chci. Protože tím se také učíme ptát se okolního světa, jaký je, kam směřuje a proč se co na něm děje. Proč máme vládu, za kterou se stydíme. Proč se bohatství naší země nevyužívá, ale plundruje. Proč hynou lesy, vody, zvěř a dusíme se vzduchem. Proč v skrytu našich hor a lesů jsou rozjezdové dráhy a palebná postavení cizích raket a děl. Proč nás ovládá strach a lartargie. Proč mravnost je směšná a zloděj je považován za chlapáka, který to natřel režimu.

Má úvaha se možná zdá být příliš abstraktní, ale není tomu tak. I naše dnešní vláda připouští otázku jak. Dokud se člověk ptá pouze jak, vypadá i dnešní naše skutečnost optimisticky útěšlivě, neboť otázka jak ustavičně má schopnost předstírat, že se chce něco řešit, napravovat. Avšak teprve když se zeptáme proč, když od technického a manipulačního fungování světa zvedneme oči po jeho smyslu, můžeme hrozné uvidět opravdu jako hrozné, správné jako nepředstíraně správné, pravdu jako skutečnou pravdu. A taky uvidíme, co sami v sobě, ale taky ve světě kolem sebe a v jeho uspořádání se musí změnit.

Jsme všichni v této zemi lidé sežehlí následky revoluce. Byla to revoluce, která se ptala pouze - jak: jak se dostat k moci, jak tuto moc udržet, jak účinně vládnout. I TGM provedl revoluci. Ale ve své nepřestajné vůli k transcendentnu se v tomto velikém obratu nepřestal ptát, jaké humánní a boží hodnoty nastolí a uchrání svou velikou změnou. Poměry, v nichž žijeme, jsou neudržitelné, to víme všichni, i ti, co je způsobují. Jde ale o to, když pomyslíme na změnu, abychom nebyli jako oni, ale abychom zvláště dnes v poměrech tak vypjatých dostáli masarykovské tradici. Abychom byli i^ž dost zásadoví a odvážní, i si uvědomovali hlubiny problémů, které musí naše společnost řešit.

14. září 1989

Eva Kantůrková

73

PEN REDIVIVUS

Po nemalém úsilí se podařilo po devatenácti letech spánku probudit znovu k životu Čs. PEN. Podnět k tomu dal dopis dvaceti devíti českých spisovatelů a překladatelů (původně dopis podepsalo i několik slovenských spisovatelů, ale protože se slovenští spisovatelé rozhodli ustavit vlastní centrum, už se na dalších jednáních českého centra nepodíleli). Dopis byl odeslán výboru Čs. centra PENU a jeho tajemnici Martě Kadlečkové. Z dvaceti devíti podepsaných bylo pět členů PENU - zbylí vyjadřovali ochotu pomoci obnovit naše centrum. Kromě zmíněného dopisu vznikl ještě dopis jiné skupiny autorů (vesměs členů Svazu spisovatelů), ten však ignoroval stávající centrum (nejspíše z naznalosti) a oznamoval přímo do Londýna Mezinárodnímu sekretariátu ochotu ustavit nové centrum.

Dne 22. 6. se sešel výbor Čs. centra. Protože z původního výboru zvoleného před dvaceti lety zůstali v Československu anebo vůbec na živu jen Jiří Mucha, Ema Řezáčová, Josef Nesvadba, Fr. Kafka, Lumír Čivrný a Hela Volanská, přičemž Jiří Mucha se měl vrátit do Československa až v září a Hela Volanská se pro nemoc trvale nemohla zúčastňovat schůzi, navrhla Marta Kadlečková pozvat na první schůzi výboru i pět členů PENU, kteří podepsali zmíněný dopis výboru. Šlo o Hanu Bělohradskou, Mir. Holuba, I. Klímu, K. Šiktance a Zdenka Urbánka. Schůze se rovněž zúčastnil Václav Havel, o němž v té chvíli nikdo s jistotou nemohl říci, zda byl či nebyl těsně před zastavením činnosti Čs. centra zvolen do výboru. (Je třeba si uvědomit, že většina dokumentů z období před dvaceti lety je ztracena a všechny údaje se pracně rekonstruovaly).

Výbor na své schůzi rozhodl o tom, že oznámí Mezinárodnímu sekretariátu svoje odhodlání obnovit činnost. Informoval o tom i ministry kultury a předsedu Čs. svazu spisovatelů. Rozhodl také, že urychleně přijme nové členy (členů schopných ještě nějak přispět k práci organizace, zbylo stěží deset), nejprve ty, kteří podepsali zmíněný dopis, později další členy (především signatáře druhého dopisu), rozhodl se svolat na prvního srpna valnou hromadu a rozšířit výbor tak, aby byl usnášeníschopný. (Podle stanov je výbor usnášeníschopný sejde-li se aspoň pět jeho členů.) Hlavním kritériem pro přijímání (při vší tolerantnosti a respektování nepolitického charakteru organizace) by pochopitelně mělo být, zda se nový člen svým chováním, obsahem své tvorby nebo svou činností nedostal do rozporu se zásadami, které pro členství stanoví Mezinárodní charta PENU. Kopie Charty byla také zaslána všem, kteří se ucházeli o členství. Poněvadž situace české literatury je sotva srovnatelná se situací, v níž se nacházejí ostatní národní literatury v zemích, kde pracují jednotlivá centra, budou i současné úkoly Čs. centra specifické. Čs. PEN by měl, podle mínění výboru, přispět k tomu, aby se vytvořil prostor, v němž by se setkávali všichni tvůrci české literatury, nezávisle na zemích, kde tvoří, nezávisle na tom, zda až dosud směli či nesměli publikovat. Dále by měl PEN usilovat o to, aby zmizelo vše, co činí situaci české literatury nenormální, a konečně dát podnět k tomu, aby se co nejrychleji vyřešila sociální postavení autorů (zvláště starší generace), které postihly zákazy minulých let. Výbor se shodl na tom, že jediným vhodným kandidátem na předsedu je Jiří Mucha. Krátce před Valnou hromadou pozval český ministr kultury členy původního výboru (z nich se mohli dostavit pouze čtyři) a hovořil s nimi o práci PENU. O setkání vyšlo komuniké, jež

poněkud překvapilo i účastníky schůzky - nicméně ministerstvo vzalo na vědomí, že PEN obnovuje svoji činnost, a slíbilo, pokud o to naše centrum projeví zájem, práci PENU podpořit.

Dne prvního srpna, byť s jistými komplikacemi, se sešla část členstva českého centra v bytě Jiřího Muchy. Na schůzi byli rovněž pozváni ti, kteří podepsali dopis adresovaný výboru a také několik signatářů dopisu do Londýna. Po rozpravě, zda schůze se může považovat za valnou hromadu anebo jen za pracovní setkání, bylo nakonec přijata důležitá dokumenty a usnesení. Především bylo schváleno rozšíření výboru, který byl doplněn ještě o Václava Havla. Členy stávajícího výboru tedy jsou: Předsedou zvolen Jiří Mucha. Členové výboru: H. Bělohradská, L. Čivrný, V. Havel, Mir. Holub, Fr. Kafka, I. Klíma, J. Nesvadba, E. Řezáčová, K. Šiktanc, H. Volanská, Zd. Urbánek. Schůze přijala dopisy centrům Polskému, Maďarskému, Litevskému a Ruskému, v nich vyjádřila náš dík za nedávnou podporu, dopis Mezinárodnímu sekretariátu, kde jsme se mimo jiné připojili k těm, co již vyjádřili svůj odpor k počínání iránských představitelů vůči S. Rushdiemu, a dopis prezidentu Husákoví, v němž jsme požadovali milost pro Ivana Jirouse. Bylo rovněž přijato rozsáhlé komuniké, jehož část zveřejnila ČTK, a celé jej přinesly světové agentury. Rovněž hned na schůzi přijal výbor nové členy. (Protože někteří z pozvaných byli před schůzí zadrženi, nemohli tedy přinést svoji přihlášku, byli přijati až na schůzi výboru dne 13. září).

Pro zajímavost uvádím jména všech nových členů v pořádku tak, jak byli za sebou přijati: P. Šrut, K. Houba, Jos. Schvarz, Jar. Kořán, A. Berková, Fr. Nepil, J. Štroblová, Jos. Hiršal, B. Grögerová, V. Körner, Jos. Šimon, M. Žantovský, J. Červenková, P. Prouza, M. Uhde, Jar. Veis, M. Macourek, E. Kriseová, O. Neff, J. Žáček, K. Hyršlová, M. Kadlečíková, K. Steigerwald, J. Velek, D. Sedlická, K. Pecka, Jos. Topol, Jan Trefulka, M. Jungmann, M. Šimečka, J. Suchý.

Na schůzi byly také zvoleny čtyři komise: organizační, členská, programová a sociální, v nich již budou pracovat nově přijatí členové.

Je pochopitelné, že Čs. centrum musí co nejrychleji připravit materiální podmínky pro to, aby vůbec mohlo legálně vyvíjet činnost. Jednotlivé komise mají dále za úkol připravit podklady pro jednání s úřady. Tedy jak seznam knih, které nemohly z důvodů mimoliterárních vyjít, tak údaje o sociálním postavení spisovatelů postižených zákazy. Kromě toho chce PEN ve spolupráci s Realistickým divadlem připravovat jednou či dvakrát do měsíce pravidelné večery věnované jednotlivým autorům, pochopitelně i autorům, jejichž díla zatím z mimoliterárních důvodů nevyšla.

Úsilí obnovit činnost Čs. centra vzbudilo velkou pozornost a - jak tomu bývá - i velmi protichůdné pocity a názory. Jsem přesvědčen, že právě v případě PENU se daří něco, co se nepodařilo v žádném jiném případě - vznikla, či přesněji: obnovila se organizace, kde se už nyní setkávají lidé zcela rozdílných názorů, tvůrci, jejichž postoje se v nedávné minulosti lišily natolik, až se zdálo, že takové setkání snad ani nebude možné. Jenže bez setkání nemůže začít dialog. Práce našeho PENU, jak doufám, dokáže, že takový dialog je nejen možný ale i smysluplný.

Ivan Klíma

O ZPŮSOBU DISKUSE

15.6. navečer se konal na Novotného lávce v pořadí druhý diskusní klub Filozofické fakulty, pořádaný jejími studenty svazáky. Sešlo se tu kolem sedmdesáti diskutérů, hostů a pozorovatelů. Studenti fakulty, její absolventi, zaměstnanci vědeckých a politických ústavů, straničtí a svazáčtí funkcionáři z univerzity, z hejtmanství, učitelé i lidé z ulice došli na pozvání i bez něho svorně nervózněli před budovou České vědecko-technické společnosti. Po prvním klubu, rušném, leč poněkud chaotickém, znělo nynější vyhlášené téma hrozivě: Struktura sociálních tříd v současné socialistické společnosti. Hrozivě proto, že stanoví-li se taková struktura přibližně správně a jsou-li splněny některé historické podmínky, vědí studenti filozofie dobře, že končí debata a začíná třídní boj. Mimo snad chvilkové radosti z vyřčené notorické pravdy a z atmosféry společného spravedlivého vzdoru nezbyvá pak vzbouřencům nic než včas opustit sál, aby po nich mohli jedni ještě poklidit a druhí sepsat hlášení. Tajemní tajemníci pak telefonují jiným tajemníkům, ti sepisují tajné seznamy a podle nich, když se to právě hodí, může student rychle a elegantně zůstat třeba bez indexu. Těžko se pak slabším diskutuje nevzrušeně, s rozvahou a vírou v smysluplnost, když zlomocníci, místo odpovědí na mnoho let staré otázky, bouří ve svých sekretariátech, a policie na jejich příkaz hledá, na koho by svedla, že nezkušenou mládež zmanipuloval. Ta ví ale svoje, zkušená je přibližně dvacetiletě, a není nikdo a nic, kdo by jí zabránil to říct.

Z těch několika diskusních klubů a fór, pořádaných na vysokých školách i mimo ně, kde vylétaly z pléna nastřádané křivdy k hradbám předsednických stolů, jsem měl dosud tento pocit: marná snaha, jako když odsouzený na smrt uplivne si před popravicí četou.

O to příjemnější bylo, když si poučení studenti filozofie dali sice nebezpečné struktury do tématu, ale předsednictvo chytře zrušili. Kdo sem přišel, seděl v sále nevyvýšen. Příslušnost k názoru se nedala určit ani věkem a vyjevila se až

během debaty, která spravedlivě rozložila síly. Hovořilo se tak zajímavě a kompetentně, že nezajímavá a hloupější vystoupení působila v sále veselí, nikoli však zásadní rozhořčení. Téma hned zkraje sklouzlo z tříd na socialismus, demokracii, jejich podstatu a budoucnost. Debatní pokus o samu definici socialismu zabral snad nejvíc času a přes veškeré úsilí přítomných marxistů, socialistů, demokratů i nevyhraněných, skončil myšlenkou, že tu jde o zmatení pojmů. Nepřesvědčil ani pokus o vysvětlení jednoho ze zastoupených mocných ústavů, že socialismus je definován socialistickou prací, ani čtený materiál z posledního sjezdu KSSS, vypočítávající vydobyté jistoty. Naopak bylo řečeno se souhlasem, že cestou z terminologické bryndy může být jen skutečně demokratický program důsledně sledovaný zdola. Předpokladem takového programu je ovšem pluralitní společnost mnoha názorů a stran, ve které si nelze osobovat právo na vedoucí úlohu a moc. Tu ať má, kdo si jí zaslouží, a systém ať se jmenuje, jak chce, když se v něm bude slušně žít. Nejde totiž o slova, ale o pojmy, o jejich významy a použití. Jeden z hostů, pedagog vyučující marxismus na Právnické fakultě, řekl doslova: "Sám marxismus je v některých svých směrech v poslední době hodně dlouho zamlčován, protože se holt někomu nehodil do krámu. Nám by teď mělo jít o to, to změnit." Lze se tomu divit, ale myslí-li to ten muž vážně, pak má nejvyšší čas začít. Od účastníků diskusního klubu, soudě podle reakcí, bude mít plnou podporu.

I když se sedm polotajných policistů, sice v civilu, ale se služebním výrazem poflakovalo po chodbách a před budovou, byla atmosféra klubu, po neklidném předzačátku rozvážná až do konce. Snad ji někdo z pověřených tajně nahrál nebo nafilmoval z promítací kabiny. Bylo by to třeba. Tak střízlivá a produktivní diskuse by měla být pro budoucnost odborně archivována. Objednavateli toho záznamu bych pak doporučil, aby si ho přehrával tak dlouho, až mu dojde, jak odlišný je jeho svět od světa lidí. Kdyby snad chtěl velet do zbroje, mohlo by ho to odradit.

Jan Dobrovský

71

/Na okraj neuveřejněného interview/

V úterý 5. září 1989, den po pohřbu Petra Pujmana /8.2. 1929 - 28.8.1989/, přinesla Mladá fronta nekrolog, v němž je citováno několik Pujmanových slov - z interview, které před čtyřmi měsíci v témže listě málem vyšlo...

První verze rozhovoru /z března t.r./ vypadala takto /otázky i odpovědi byly vedeny písemnou formou/:

1/ Jste synem významné spisovatelky. Ovlivnilo rodinné klima vaši literární tvorbu? Jak?

"Nijak. Já jsem matku miloval. A ona mne. Ale literárně jsme si příliš nerozuměli. Ona se domnívala, že musí sloužit krásné věci. Já zase, že musím pořád pochybovat. Napsala vynikající Lidi na křižovatce a nadherně čisté vzpomínky z mládí - Pod křídly. Ona chtěla vyjadřovat současnost. Já taky. Ale imaginací. Mimochodem: jestlipak víte, že matka dostala za Lidi na křižovatce státní cenu v roce 1937? Státní cenu kapitalistického státu pana prezidenta Masaryka. Dali byste dnes státní cenu Václavu Havlovi?"

2/ Na přebalu vaší knihy Prevíť a zvířátka se píše o hrdinovi, "který zápasí o svoje pevné místo v současném světě". Nevím, zda jste při svých nedávných šedesátinách bilancoval, ale přece jen se zeptám - ač to zní možná pateticky - jak se díváte na svůj zápas o pevné místo ve světě?

"Na tom přebalu - to jsem nenapsal já. Jakýpak můj zápas o pevné místo. Já tomu nerozumím ani česky! Co to vlastně znamená? Já mám mozek a budu si myslet, co si myslím. Odkud ten mozek mám, to už ani nevím - zda od přírody, nebo od Pána Boha? Ale jaképak pevné místo? Já bych je ani nechtěl. Víte co? Pevné místo ve světě zní nesmírně vznešeně. Ale krapet se to začíná blížit kretenismu."

3/ Zpočátku jste se věnoval překládání, pak jste zazářil jako prozaik, v posledních letech jste zase překládal. Mohu se coby nadšený čtenář vašich dvou knih těšit na další původní díla?

"Jistě, jistě, jistě. Těšit se zajisté můžete. Abych použil transformace Erbenova Vodníka: 'A na topole podle skal / zelený mužík se utleskal.' Ono to totiž na mně tak plně nezávisí. Povolí mi to? Moje řeči jsou dost nepříjemné. Půjde to?"

S ohledem na několik připomínek ze strany redakce, a to připomínek týkajících se jak věcné správnosti /v roce 1937 již nebyl Masaryk prezidentem/, tak momentální únosnosti, publikovatelnosti /řečnická otázka vztahující se k Havlovi/, Petr Pujman během dubna své odpovědi přepracoval:

- 1/ Nijak. Já jsem matku miloval. A ona mne. Ale literárně jsme si příliš nerozuměli. Ona se domnívala, že musí sloužit krásné věci. Já zase, že musím pořád pochybovat. Napsala vynikající Lidi na křižovatce /mimoходом: jestlipak víte, že za ně dostala státní cenu v roce 1937?/ a nádherně čisté vzpomínky z mládí - Pod křídly. Chtěla vyjadřovat současnost. Já taky. Ale imaginací.
- 2/ Na tom přebalu - to jsem nenapsal já. Jakýpak můj zápas o pevné místo. Já tomu nerozumím ani česky! Mám mozek a budu si myslet, co si myslím. Odkud ten mozek mám, to už ani nevím, zda od přírody, nebo od Pána Boha? Ale jaképak pevné místo? Já je ani nechci. Chtěl bych zůstat, pokud možno, inteligentní a objektivní. Chtěl bych zůstat čestný. Chtěl bych ještě něco napsat. Chtěl bych se ještě dočkat svobodné republiky s rozkvětem socialismu a kultury. Já tuhle zemi miluju. Pokud by bylo třeba, jsem za ni ochoten i život obětovat.
- 3/ Jistě, jistě, jistě. Těšit se zajisté můžete. Co si jaksi už mám rozepsáno. Ale ono to na mně tak plně nezávisí. To jest - vyjde to?

V této podobě byl rozhovor začátkem května předložen tehdejší vedoucí kulturní rubriky. Slova o svobodné republice ve druhé odpovědi jí tak vylekala a rozčilila, že hned Pujmanovi telefonovala, žádajíc ho o vyjádření té skutečnosti jinými slovy, neboť "takhle to tam nemůže zůstat". Překvapený Pujman zprvu ustoupit nechtěl, po chvíli pak nabídl formulaci "Chtěl bych se ještě dočkat rozkvětu socialismu a kultury ve svobodné repu-

blice". Šalamounská náhrada byla kupodivu přijata, avšak výhrady ještě pokračovaly: šlo o třetí odpověď. Následovala ostrá výměna názorů, kterou ukončilo prudké třísknutí sluchátkem na obou koncích linky.

Mladá fronta tak zůstala bez Petra Pujmana, on zase bez ní. Ani jedna strana nemohla tušit, že vlastně jen na pár týdnů. Bohužel...

80

mf

/Albín Bagin 19. 12. 1939 - 15. 1. 1982/

Milý Albín, vo svojej vlnajúcej knižke Dvanásť, ktorú si z objektívnych príčin už nemohol čítať, citujem na jednom mieste niekoľko viet z Tvojej malej úvahy o tomto národe, o občianskej odvahe a statočnosti, proteste a rezistencii, kde hovoríš, že u nás protest väčšinou na zástavách mali protestanti, a musím urobiť menšiu korektúru, errata: dnes, aspoň na Slovensku sa k protestu hlásia skôr katolíci. A vôbec: veľa sa zmenilo v posledných rokoch, čo tu nie si, asi nie si dost informovaný, keď jestvuješ teraz v celkom inej štruktúre, a ja neviem, aká je stáde komunikácia' no raz sa to dozviem, aj keby som nechcel, že?

Krátko povedané, všeličo sa zmenilo. Občania sa prebúdzajú zo sladkej letargie, veci určené na večný odpis znova ožívajú. Nastupuje mladšie pokolenie, ktoré už ani väčšine našej generácie, našťastie, nedôveruje; pokolenie /aspoň jeho lepšia časť/ zahľadené väčšmi do étosu než do zvyšovania výroby a krajších zajtrajškov. Mal by si radosť z kotrmelcov našich priateľov spoločných, ale aj z množstva samizdatových publikácií, z nezávislého myslenia, z oživotvorenia dávnych etických princípov. "Vidí sa mi, že práve teraz ešte stúpa etika tvorby a tvorcov, ich význam, vzhľadom na časy, v ktorých žijeme," píšeš mi na jeseň roku 1968.

✓ archív mám kdesi Tvoj lístok, načarbaný v jednej košickej kaviarni, keď sa Ti narodila prvá dcéra: prosíš môjho šéfa v redakcii Pravdy o prepáčenie, ak prídem neskoro do služby. Vtedy sme už veľmi konkrétne snívali o literárnom časopise,

ktorý sme s priateľmi, najmä s Marínou Čeretkovou-Gáľovou chceli založiť, a zostavovali /s Jakubiskom a Barlom/ prvý krok k nemu: zborníček Dovolíte? /1965/. O rok vydávame už štyri čísla skoro-časopisu Krok, v roku nasledujúcim šesť čísiel, k mesačníku už veľa nechýbalo. Ale ako to už u nás býva, zaúradovala závišť, hlúposť, intrigy, k tomu ešte nerozhodnosť kompetentných činiteľov, opatrnosť a váhavosť predstaviteľov, ktorí nás vodili za nos. Z časopisu nebolo nič a ja som znechutený odišiel do Martina, kde boli priaznivejšie podmienky. /No aj tam neskôr, dovoľ, nech Ťa citujem: "...celá Matica: stlačíš a tečie srvátka"./ Škoda, že v záverečnej fáze rozhodovania o časopise si Ťažko trpel v nemocnici: chýbala nám Tvoja rozvážnosť popri mojej prudkosti, Tvoj optimizmus, múdrosť i autorita, pevná vôľa: "Vnútorosti sú stále zasiahnuté, pri neopatrnosti krvácajú a treba si dať pozor; na druhej strane sa snažím neprijať postavenie chorého človeka, ale pracovať a žiť na hornej hranici možností."

A odrazu je 21. brežneva Pánovho roku 1968 a jeho následky. "Náleđa všade skoro na bode mrazu, ak si nepomôžeme sami, dáko znútra, nebude dobre," píšeš mi /1972/. Alebo: "Človek si kladie dosť často otázky o zmysle vlastnej tvorby, o smerovaní svojho úsilia, o ktorých si myslel, že ich už dávno pro domo vyriešil. Ale teraz sa vracajú. A často spojené s nejednoduchými mravnými otázkami. Cítim, že tento rok sa mi ani nedarí tak ako po iné roky, hoci zároveň mi je jasné, že tomu treba stavať akúsi vnútornú hrádzu. Azda -jedného dňa to prekonáme-, ako vraví pekný černošský spirituál. Podobný neútešný pohľad poskytuje denno-denne okolie. Možno ešte pochmurnejší. Svět chtěl být těšen, a my sebe

nepotěšili, ako napísal krásne A. Sova" /1972/. Čo myslíš, Albín, kto to zapríčinil? Dnes vravia, že nikto. Vraj doba bola taká. Doba!

Normalizácia bezhlavo postupuje a 3. 3. 1973 čítam od Teba: "Musím Ti ešte povedať, že z článku o poézii 1972 mi Reisel vyhodil odsek o Janovi Buzássym a jeho zbierke, vraj pod vplyvom útokov V. Mihálika. Rozširujem ho medzi svojimi priateľmi, aby si nemysleli, že som hlupák alebo konjunkturalista, čo by sa mohlo ľahko stať, lebo o Janovi nezostalo tam ani slovko."

Naďalej pracuješ a žiješ na hornej hranici ľudských možností, vlastná horlivosť Ťa pohltí. Na suplovanie časopisu využívate programový bulletin košického divadla Hľadisko, uverejňuješ cenné veci, ani neviem, čo som tam všetko popísal, príspevky moje sú väčšinou nepodpísané, publikovať som už nesmel. Len z listov možno všeličo dedukovať: "Tvoj príspevek, Ivan, o Zelinkovej knihe je pekný, výstižný a dám ho pravdepodobne do druhého čísla Hľadiska. Vo veci značky alebo nepodpísania sa ešte budem hovoriť s Julom Zborovjanom. Som rád, že sa chystáš aj na Matušku, veď je to autor, u ktorého sme sa mnohému poďučili. Ten rozsah by skutočne mal byť 4-5 strán. Zdá sa to možno málo, ale myslím, že Tebe ako perfektnému štylistovi vyhovujú práve krátke útvary. Dôkazom je aj Tvoja rubrika Záznamy v Slov. pohľadoch. Počítam pravdaže aj s inými vecami od Teba, ktoré si nadhodil v prvom liste na tému Hľadisko" /1972/.

Nuž tak, milý kmotor. Zopár ráz sme si ešte spolu posedeli pri červenom víne, našu Zuzanu sme pokrstili. Potom si odišiel do Bratislavy prednášať na Filozofickú fakultu, Ja som už v Pukanci v "exilu a medzi hejnem kačen", ako hovorí Baudelaire v Nezvalovom preklade, alebo, ak chceš,

v pretlmočení Hrubínovom "vyhnanec na zemi a k zemi luzou tlačén". A viac sme sa už nevideli, ba nejaké tie roky posledné ani nekomunikovali. Prečo? Sám neviem. Dôvodov je možno viac, no jeden z nich je určite policajný, aby sme neohrozili štátnu bezpečnosť. Naše hovory neostali dokončené.

Priateľov strmhlav ubúda, hoci mnohí žijú. Hoci mnohí žijú.

Čítam si aspoň neveľký zväzok Tvojich listov. Je plný dejín. Doska stolová sa pod ním prehýba. Je naplnený prácou, myslením, vzdelaním. A poctivosťou.

Maj sa tam, Albín, dobre. Hospodin je s Tebou. A do videnia, dúfam. Tvoj

Ivan Kadlečík

V Pukanci august 1989

100

GREENING THE REDS ?!

Keď časopis Střední Evropa /brněnská verze/ uverejnil môj článok "Poučenie z Bratislavy/nahlas - ale pre koho?", ktorý som napísal pre Index on Censorship, vôbec ma nenapadlo poďakovať sa brněnským kolegom za to, že článok nekrátili a že zachovali pointu. Pripadlo mi to samozrejme.

Keď som však otvoril na šesťdesiatej strane letné dvojčíslo zmieneneho Indexu cenzúry, i chabá znalosť angličtiny a i krátka pamäť mi stačili k tomu, aby som pojal podozrenie k textu, ktorý sa tváril byť prekladom môjho. Už názov som si nespoznal: "Out loud in Bratislava s smog". Spoločné heslo pre sériu článkov o ekológii vo východnej Európe hlásalo: Greening the Reds. Z mojej úvahy, asi preto, že takémuto vývoju farebnosti silne protirečí, zostala iba ilustračná story o osudoch ekologického materiálu Bratislava/nahlas a poučenie z tejto story sa bezo zvyšku vytratilo.

Nepublikujem vo veľkom svete každý deň a tak mi nepripadalo ako márnivosť zaoberať sa vecou hlbšie. Najprv som absolvoval konšpiratívnu výpravu za vlastným originálom textu. /Keďže nežijem v Británii, nemám svoje rukopisy zbytočne doma./ Potom som so slovníkom v ruke podstúpil nemenej dobrodružnú výpravu po stopách cenzora. Prevládajúcim pocitom z toho, na čo som prichádzal, určite nebolo rozhorčenie. Skôr pobavený záujem o to, ako naše bolesti možno preložiť do odlišnej reči a kultúry. Z dramatického výkriku, ktorý som pateticky adresoval civilizovanejšej a demokracii sa tešiacej západoeurópskej verejnosti, sa redakčnou úpravou zrodil žoviálny nárek nad našimi neutešenými ekologickými pomermi.

V dobe, keď sa v Bratislave chystá politický proces s mojimi priateľmi, obvinenými z podvracania republiky v spolupráci so zahraničnými nepriateľmi, nemám chuť, ani čas viesť zahraničný spor s vydávateľmi časopisu Index on Censorship o tom, že mi definitívne znenie článku zabudli dať autorizovať. Obmedzujem sa touto cestou na slušnú prosbu, aby mi za článok, keďže ho nedokážem považovať za svoj, neposielali ani symbolický honorár. Pri najbližšej príležitosti sa dodatočne poďakujem v brněnskej strednej Európe.

Táto skúsenosť sa ma nedotýka iba ako autora, ale i ako nezávislého redaktora. V tejto súvislosti sa mi vidí cennejším poučením.

Ak sa človek pod tlakom doby rozhodne vydávať časopis, má samozrejme na mysli tých, ktorí ho budú čítať. Zrejme má i predstavu, čo chce čitateľom povedať, s čím sa s nimi podeliť, o čom chce s nimi uvažovať spoločne. Ten tlak, pod ktorým sa rodia naše nezávislé periodiká, vychádzajúce v drobných nákladoch a za cenu značného osobného rizika, je tlakom všadeprítomnej lži, nepravdy, z ktorej sa jednak túžime individuálne vymaniť, jednak chceme pre život v pravde získať ďalších. Pretože písané slovo je tu tak bežne používané k manipulácii, pretože je čitateľovi vopred podozrivé zo lži, sme nútení úzkostlivo dodržiavať a zdôrazňovať etické pravidlá, ktoré k vydávateľskej práci patria. Ak cieľom nezávislého časopisu je bojovať proti neinformovanosti, apatii, ale súčasne proti lži, je pochopiteľne nutné snažiť sa lži, či manipulácie vyvarovať. Stáva sa, že kvôli objektivite musí redakcia uverejniť článok, s ktorým nesúhlasí, o ktorom sa dokonca obáva, že s poslaním, zámerom časopisu nekorešponduje. Ale pretože pravdivosť v dialógu s čitateľom je dôležitejšia, než vlastná predstava o samotnej pravde, treba nepohodlnému príspevku priznať právo na život.

Viem, že tejto dileme sa možno i vyhnúť. Názor, ktorý nám nie je blízky, môžeme priradiť k tým, ktoré nedosahujú úroveň ostatných príspevkov či už vecne, intelektuálne, alebo kultúrou prejavu. Môžeme ho kvalifikovať ako "urážajúci vkus redakcie". Môžeme povedať, že našou úlohou nie je publikovať všetko a hocičo, že nám nevyhovuje napríklad rozsahom, alebo zameraním. Ale v okamžiku, keď sa pristihneme, že nepohodlný príspevok je nám nepohodlný, strácajú predchádzajúce argumenty váhu. V hre je odrazu čosi podstatnejšie, ako časopis a jeho čitatelia, v hre je naša poctivosť, teda morálne oprávnenie vôbec časopis vydávať, oprávnenie vydávať sa jeho vydávaním za "pocitivých", za usilujúcich sa o poctivosť.

Dávam si často otázku, ako slobodný musí byť človek, žiadajúci slobodu, ako nezávislý ten, kto požaduje nezávislosť, ako pravdivý ten, kto trvá na pravde. Aká miera jednoty je možná, potrebná a nutná medzi tým, o čo mi ide a spôsobom, ako o to usilujem? Riešim tieto otázky za situácií, keď by ma sotva kto obvinil z taktizovania, keď navyše v mnohom netaktizovať nemožno a jednu kľučku navyše by si istotne nikto nevšímal. Ale práve táto moja nepostihnuteľnosť na hranici možného postihu, nekontrolovateľnosť v neznesiteľne kontrolovanej spoločnosti ma k čomusi zaväzuje. Práve poznanie chaosu, ktorým si naše slová hľadajú poriadnu cestu, mi napovedá, že jestvujú zdanlivo drobné kľučky, ktoré sú samovražedné, ktoré znehodnocujú všetku dobrovoľne vynaloženú energiu, berú celej nezávislej práci zmysel. A tak všeobecná absencia etiky ma nabáda k etike. Absencia pravdy ma postrkuje k pravde.

Sú krajiny, v ktorých sa asi ľahšie píše, pretože sa netreba riskantne dovoľávať slobody slova. Je samozrejmé. Nie je ale podzrivé, ako tou slobodou vedľa slova stratíť na váhe? Naše ťažké slová sa v týchto krajinách ťažko prekladajú, musia byť nezrozumiteľné, nepohodlné. Možno i nudia. Z hľadiska váhy, akú prisudzujem slovu, som rád, že v takej zemi nežijem. Ale čo ak oslobodzujúc slova smerujem k tomu, čo nechcem?

Vidím východisko v tom, že sa sami nebudeme prekladať do ľahko zrozumiteľnej reči ľahkých slov, že sa budeme držať konzervatívnej redakčnej morálky, neusilujúc takto o skutočnosť ľahšiu, ale o pravdivejšiu. Aby sme totiž raz nezistili, že si počíname ako Index on Censorship, ktorý si v boji proti cenzúre pomáha cenzúrou. Ak totiž my pričešeme príspevky v svojich časopisoch podľa vopred zvoleného hesla, bude to tragickejšie. Dokážeme tým, že sme nič nepochopili, že nás totalitné pomery ničomu dobrému nenaučili. "Greening the Reds" - bude o nás skutočne platiť. Čo v preklade znamená: Z blata do kaluže.

Listom z 5. 7. 1989 sa na mňa - polooficiálne, sympaticky - a po dlhých rokoch ako prvý vôbec obrátil redaktor Slovenských pohľadov pán V. M., že by rád v niektorom z blízkych čísiel časopisu /kde som asi osemnásť rokov nič nepublikoval ani moje meno sa neobjavilo/ videl recenziu alebo niečo podľa mojej predstavy a výberu. Poslal som mu /po váhaní/ päť svojich "besedníc" napísaných v prvej polovici tohto roku.

Odpoveď na list:

Vážený pán redaktor,

práve som sa vrátil z národných špitálov a očných lazaretov, pozerám z okna, kedy po ulici prejde moja černovláska slepota očakávaná a zazvoní mi pri dverách - to je môj zisk, moja odmena a nádeja. Na písacom stole mám Váš list a ďakujem. Veľa som rozmýšľal, radil se so starým svedomím a mladými ženami, s priateľmi, s princípmi, s bratrancom kategorickým imperatívom a ďalekými hviezdami, ale všetko je hrozne /chvála Bohu/ nejednoznačné. Zásadne by sa v sprostytuovanej našej oficiálnej tlači nemal objaviť príspevok s mojím menom, aspoň dovtedy, kým je tá tlač ešte nemorálna a nenormálna, kým tam nie sú iní a všetci dodnes prenasledovaní, kým mnohí čestní priatelia a bratia sú pozatváraní, kým normalizátorské kurvy sa kdesi v komótnom teplúčku rehocú /na nás/, kým atď., atď. Slovenské pohľady zvlášť, aj Vy osobne robíte dobrú prácu a iste aj bona fide, ale. Nedeliteľnú ľudskú slobodu delíte na drobné a dávkujete ju ako cyankáli, z klobúka s dvojitým dnom kaukliarsky vyťahujete zajačika, potom Hružza, Hamadu, kúsok Marenčina, štipku arzenu a Kadlečíka a možno aj ľavú nohu /ako špiritisti/ Tatarkovej mŕtvoly - a vytvárate tak pre štát veľmi potrebnú ilúziu, že všetko je v poriadku, že sa to zlepšuje, že sa vlastne nič nestalo, že zločiny neboli a nie sú, a ak aj trocha boli, aj takýmto spôsobom sa vlastne naprávajú, veď dejiny sa dajú opraviť ako zapchatý karburátor alebo deravá čižma. Nie. Nechcem byť spolutvorcom, akcionárom takejto škodlivej a falošnej kúzelnickej ilúzie, ktorá neotvára perspektívy. Preto by som bol veľmi rád, keby sa v Pohľadoch /aspoň nie teraz, čo bude nevieme/ moje meno neobjavilo, spolupráca z mojej strany je temer nemožná. Ale na vec sa možno pozrieť aj

inak, ako vždy. A ja sa v bezradnosti uchýľujem ako dobrý Slováč opäť ku kompromisu: pošlem Vám v najbližších dňoch /len čo to žena prepíše na stroji/ zopár strán, Vy ich s dosť veľkou pravdepodobnosťou neuverejníte a ja sa budem utešovať, že je to Vaša vec a nie môj problém, skrátka, hodím kúsok svojich ťažkostí, prepáčte, aj na Vaše mladšie plecia ako Pontský Pilát, veď mám starostí dosť, rozdávať mám z čoho. K mojim textom: recenzie, literárne kritiky už roky nepíšem a azda ani nebudem, ale komponujem akési texty neurčitého žánru, sú to vety, slová, výpovede /aj zo zamestnania asi/, grcaniny - z nich zo tri najnovšie pošlem, vracať /ich/ nemusíte, urobte s nimi, čo chcete okrem nejakého zásahu do nich: čo som napísal, napísal som, za každým slovom existenciou stojím.

Srdečne

Ivan Kadlečík

V Pukanci 24. 7. 1989

52

Tento dopis dal dr. Adolf Müller k dispozici, když na něj nedostal po tři měsíce od Ondřeje Neffa odpověď.

Vážený pane Neffe,

čekal jsem trpělivě až ke mně dojde první ohlas Vaší cesty do Německa z Vašeho pera, než zaujmu k celé věci stanovisko. Nechtěl jsem a nehodlám ani nadále dobrému záměru, kterým má být postupná integrace "tří českých literatur", nějak uškodit.

Váš článek v časopise Kmen mne však přece jenom trochu zklamal. Myslím, že zmíněný integrační záměr lze od počátku rozvíjet jen a jen na základě úplné otevřenosti, přesnosti všech informací, bez odsudků a bez jakékoliv úlitby politickým místům.

Konkrétně: Nad tím, že Vám byla kladena otázka za koho mluvíte, v jakém pověření či kdo Váš záměr schválil není snad třeba vyjadřovat podiv. Nebudeme si předstírat, že můžete všechno, co se Vám zlíbí. Mně ještě na podobnou otázku odpověděli, že máte pozhledání od svého svazu i od nového vedoucího kulturního oddělení na ÚV KSČ. To vlastně činilo Vaši cestu zajímavou. Proč však dáváte rovnítko mezi "aprobací" tohoto druhu a informací, kterou dali snad autoři, kteří se s Vámi setkali, svým jinde žijícím kolegům, např. P. Kohoutovi či J. Škvoreckému? Vaše "aprobace" není ještě zralá k zveřejnění? Nezmínil jste se k mému politování ani o tom, že jste si od nás odvezli ukázkové exempláře téměř z celé naší produkce k "studijním účelům". To by mohlo Vaše kolegy doma zvláště zajímat. /A konečně: taková informace by přinejmenším nahradila chybějící poděkování./ Škoda také, že jste neinformoval o tom, že celou Vaši cestu připravil pan Alexej Kusák. Mluví to přece ve prospěch politických míst v Československu, neodmítají-li takovou pomoc od kdysi angažovaného "osmašedesátníka" a emigranta. /Že je Čapkova společnost, která tomu propůjčila hlavičku, jen krycí firma, jinak v Německu - na rozdíl od stejnojmenné společnosti v Praze - zcela neznámý, bezvýznamný a po desetiletí neiniciativní spolek, to je známo./

Nesouhlasím s Vámi samozřejmě zcela, tvrdíte-li, že nastala

"komická" situace prý tím, že "zatímco v Československu se postupně ustupuje od propagandistických měřítek při posuzování literárního díla, zde v exilu tato metoda ve všem všudy přetrvává". Však tomu sám nevěříte. Na setkání se mnou jste nehovořili o propagandistických měřítkách, nýbrž o "přílišném zideologizování literatury v Československu v sedmdesátých letech", v čem jsme s Vámi rádi souhlasili. Čeština je dost přesný jazyk a nelze pojmy zaměňovat. Nevím jak od propagandistických měřítek, ale od ideologických kritérií se bohužel doma zas tak příliš neustoupilo /mohl bych velice obšírně citovat/. Srovnávat pak naši produkci a její výběrová kritéria s těmi domácími, byť třeba s jiným předznamenáním, jak jste zřejmě chtěl říci, to je snad pro každého soudného pozorovatele příliš. /Je za tím zřejmý úmysl naznačit: tak vidíte, je to u nich, jako u nás. To je však, věcně viděno, omyl./ Zcela absurdní je pak tvrzení, že jsem s tímto Vaším soudem prý souhlasil. Který nakladatel by mohl s takovým odsudkem své vlastní produkce vůbec souhlasit? Ostatně: souhlasit jsem nemohl, neboť jste takový nesmysl nevyslovil. Byl jste ovšem názoru, že i "exilová nakladatelství svým způsobem přispěla k ideologizaci literatury v posledních desetiletích z druhé strany". Odpověděl jsem Vám, že bychom museli takovou výtku upřesnit. A dále, že si "nepletu pojmy politika a ideologie. Vznik INDEXU byl záměr politický a to ve chvíli, kdy jiná politická rozhodnutí v Československu vedla k tomu, že řada autorů nesměla publikovat a tisíce čtenářů neměly co číst". A dodal jsem, že naši produkci ani nemůže provázet jakákoli jednolitá ideologie, píšeli-li pro nás autoři tak názorově i generačně různorodí.

Snad však chci přece jen na začátku příliš. Uvidíme, jak půjde vše dále. Snad by mohlo už letos na podzim k většinu a reprezentativnějšímu "kulatému stolu" různých autorů všech tří proudů dojít.

Zdravím Vás přátelsky a děkuji za to, že jste se o své cestě vůbec zmínil a to v celkovém duchu, který je přece jen od dosavadního psaní o emigraci ap. odlišný. Pozdravujte pana Prouzu.

Köln, 3.6.89

Váš

Adolf Müller

Odborová rada Praha 1
nám. M. Gorkého 23
112 82 Praha 1

ZV ROH k rukám předsedy

V Praze dne 26. června 1989

Vážení soudruzi,

předáváme Vám následující sdělení Ústřední rady odborů. Ministerstvo kultury ČSR poskytlo ÚRO informaci o schváleném postupu o uvolňování literatury, která v knihovnách jednotné soustavy podléhala zvláštnímu režimu zpřístupňování. Také z odborových knihoven byly tyto tituly na základě pokynů MK ČSR z fondu vyřazeny. Vyřazené knihy byly zapečetěny a uloženy buď na ZV ROH, nebo v odborové knihovně.

V příloze Vám postupujeme seznam uvolněné literatury, který nám předala Ústřední rada odborů. Vyberte podle něj tituly, které jsou na seznamu uvedené, ostatní ponechte zabalené a zapečetěné. Knihy je možno vyndat na regál a katalogizační lístky založit do katalogů. V přírůstkovém seznamu označte uvolněné knihy v "poznámce".

Se soudružským pozdraven

M. Makovská
Milada Makovská
tajemnice OOR Praha 1

1 příloha

Vyř.: Jindra Uhlířová
tel.: 2114 2497

25

Document seznam uvolněné literatury

- ADORNO, T.W. - HABERMAS, J. - FRIEDENBURG, L.:
Dialektika a sociologie. Praha, Svoboda 1967
- Akční Akční program KSČ přijatý na plenárním zasedání
ÚV KSČ dne 5. dubna 1968. Praha, Svoboda 1968
- ANTOLOGIE Antologie z dějin československé filosofie.
Díl 1. Redakčně zprac. Robert Kalivoda a Josef
Zumr. Praha, CSAV 1963
- ARAGON, Louis: Usmrcení. Praha, Čs. spisovatel 1968
- AŠKENAZY, Ludvík: Černá bedýnka. Praha, MF 1960, 2.vyd. MF 1964
" Host. Praha, Orbis 1960, Dilia 1961
" Host v noci. Praha, Dilia 1960
" Psi život. Praha, NV 1969
" Šlamastyka s měsícem, Praha, Dilia 1961.
" Ukradečný měsíc. 1. vyd. Praha, Čs. spi-
sovatel 1956, 2.vyd. 1959
- AUERHAN, J. - KOSTKA, Jiří - LEVČÍK, B.:
Mezinárodní porada o spolupráci odborníků so-
cialistických zemí na úseku dlouhodobého plá-
nování, potřeby kvalifikovaných kádrů a rozvoje
školení. /Zpráva ze studijní cesty do NDR ve
dnech 12.-17.X.1964/ Praha, Ek.ústav CSAV 1964
- BAREŠ, Gustav: Možnosti a meze. Praha, Svoboda 1968
Proti Mnichovu. Praha, SNTL 1958
Zrození atomového věku. Praha, MF 1958
- BEDNÁŘ, Kamil: Americký manažer Merle Armitage vzpomíná.
Liberec, Severočeské nakladatelství 1968
Jidáš, zrádce spravedlivých. Praha, Dilia 1969
Pevný bod. Literární sborník. Uspoř. Kamil Be-
nár a Jarmila Otradovicová. Praha,
Čs. spisovatel 1967
Střepiny, o které jsem se sám pořezal. Řádky
psané pro čtenáře. Praha, Čs. spis. 1969
- BEER, Ferdinand: všechny práce
- BĚLOHRADSKÁ, Hana: všechny práce
- BLATNÝ, Ivan: všechny práce
- BLAŽEK, Vratislav: všechny práce
- BOČEK, Jaroslav: Návrat k Ejzenstejnovi. Praha, Svět sov. 1966
- BOGUSZAK, Jiří: Dějiny politických a právních ideologií.
Praha, SPN 1965 /1966, 1967/
- BENEŠ, Edvard: všechny práce

- BOGUSZAK, Jiří: Stát, právo a právní instituce v soustavě společenské nádstavby. 1. vyd. Pha, KU 1954
Základy socialistické zákonnosti v ČSSR. 1. vyd. Praha, NCSAV 1963
- BOCHOŘÁK, Klement: V druhé světnici. Praha, Vyšehrad 1969
- BOŠEK, Pavel: Redutání. Praha, Čs. spisovatel 1970
- BRABENEC, Jiří - VESELÝ, Zdeněk - WENDT, M.: ČSSR v kostce. Praha, Lid. demokracie 1960
- BRABENEC, Jiří: Syn bratra poslance. Praha, Orbis 1943
Tisíc a jedno procento. Hořovice, Blum 1946
Velká proměna. Praha, SNDK 1954
- BRUNA, Otakar - PAŠEK, Petr: Seskok s nebe. Praha, NV 1967
- CESTY: Cesty k dnešku. Red. Oleg Sus, Brno, Blok 1966
- ČECHOV, Anton Pavlovič: Švédská zúpalka. Na motivy stejnojmenné pohádky napsali Marie a Alfred Radokovi. Praha, Dilia 1961
- ČEP, Jan: všechny práce
- ČERBENKA, Miroslav: všechny práce
- ČERVINKA, František: Zdeněk Nejedlý. Praha, Melantrich 1969
- DANĚK, Oldřich: Čtyřicet zlosynů a jedno nevinátko. Praha, Orbis 1966
- DAVENPORT, Marcia: Údálí rozhodnutí. Praha, Práce 1971
Melantrich 1947
- DĚJINY Dějiny mezinárodního dělnického hnutí. Učebnice. Autor. kol. Praha, Svoboda 1966, 1968
- DOLEŽAL, Jiří: Slovenské národní povstání, Praha, SNTL 1954
Slavné povstání. Praha, SNTL 1959
- DURYCH, Jaroslav: všechny práce
- EFFENBERGER, Vratislav: Realita a poesie. K vývojové dialektice moderního umění. Praha, MF 1969
- FOGLAR, Jaroslav: všechny práce
- FRANKOVÁ, Hermína: Blázni mají propustku, Praha, MF 1969
- FRIED, Jiří: všechny práce
- GECSEI, Ján - KLÍR, J. - PELIKÁN, Pavel: Matematické stroje. 1. vyd. Praha, Orbis 1964
- GIDE, André: všechny práce
- GRYGAR, Mojmir: Pařížské rozhovory o strukturalismu. Praha, Svoboda 1969
- HAJMÁ, Dita - KRYŠTOFEK, Oldřich: Mladé Československo. Praha, MF 1959
- HAJNÝ, Pavel: Kde teče Tennessee. Praha, MF 1970
- HAMŠÍK, Dušan: všechny práce

- HAUKOVÁ, Jiřina: Letorosty. Praha, Čs. spisovatel 1970
- HIRŠAL, Josef - GRÖGEROVÁ, Bohumila: Experimentální poezie.
Praha, Odeon 1967
Job - boj. Praha, Čs.spisovatel 1967
- HOLUB, Miloslav: Ačkoli. Praha, Čs. spisovatel 1969
- HONČÍK, Eduard: Jízdenka do Kanady, Praha, Svoboda 1970
Uzel na oprátce. Praha, NV 1968
- HOSTOVSKÝ, Egon: všechny práce
- HRABAL, Bohumil: Morytáty a legendy. Praha, Čs. spis. 1968
Poupata. Praha, MF 1970
Toto město je ve společné péči obyvatel.
Praha, Čs. spis. 1967
- CHUDOŽILOV, Petr: Kapři v kvetoucích trnkách. Praha, Čs.spis.
1969. 2.vyd. Praha, Čs.spis. 1970
- IDEOVÉ základy nové soustavy řízení národního hospodářství
a politickovýchovné práce. Praha, Práce 1967
- JAK mění objevy přírodních věd podmínky lidského života.
Praha, Soc.akademie 1968
- JANOUŠEK, Jiří: Tři a půl. Praha, Orbis 1965
Tři a pl podruhé. Praha, Orbis 1969
- JEDLIČKA, Alois: - FORMÁNKOVÁ, V. - REJMÁNKOVÁ, M.: Základy
české stylistiky. Praha, SPN 1970
- JELÍNEK, Václav: Šest centimetrů do civilu. Praha, NV 1968
Zběh. Praha, NV 1968
- JUSTL, Vladimír: všechny práce
- K ekonomickým otázkám současných mezinárodních vztahů.
Praha, SNPL 1958
- K perspektivám rozvoje vzdělání a vzdělávacích systémů ve
vědeckotechnické revoluci. Praha, Soc. akademie 1968
- K vybraným otázkám antropologie a psychologie ve vztahu k
vědeckotechnické revoluci. Praha, Soc. akademie 1968
- KABEŠ, Petr: všechny práce
- KAFKA, Franz: Dopisy Mileně. Praha, Akademie 1968
- KAHN, Herman: Přemýšlení o nemyslitelném. Praha, NV 1966
- KALANDRA, Závěš: všechny práce
- KALISTA, Zdeněk: Listy synu Alšovi o umění. Praha, Čs.spis.1970
- KARBUSICKÝ, Vladimír: všechny práce
- KÁRNÍK, Zdeněk: Socialisté na rozcestí. Praha, Svoboda 1968
- KAŠÍK, Vladimír: A.M.Bakunin. Praha, Svoboda 1969
- KAUTMAN, František: F.I.Šalda a F.M.Dostojevskij. Praha,
Academia 1968

- KAVKA, František: Universita Karlova a padesát let
Československa. Praha, UK 1968
- KE vztahu vědeckotěchnické revoluce a konzumní společnosti.
Praha, Soc. akademie 1968
- KENNEDY, John Fitzgerald: profily odvahy. Praha, Orbis 1966
- KINDLEBERGER, Ch.F.: Zahraniční obchod a národní hospodářství.
Praha, Svoboda 1968
- KLOKOČKA, Vladimír: Volby v pluralitních demokraciích.
Praha, Svoboda 1968
- KNAP, Josef: všechny práce
Kromě: Čtyři herečky. Praha, Orbis 1967
Umělcové na pouti. Praha Orbis 1961
Zöllnerové. Praha, Orbis 1958
- KOHOUT, Luboš: Specifika socialistického vývoje Jugoslávie.
Praha, UK 1968
- KOLÁŘ, Jiří: všechny práce
- KOŘÁLKA, Jiří: Co je národ? Praha, Svoboda 1969
- KOTYK, Václav: Světová socialistická soustava. Praha, Svob. 1967
- KOUBA, Karel: Úvahy o socialistické ekonomice. Praha, Svob. 1968
- KOZÁK, Jan Blahoslav: T.G. Masaryk a vznik Washingtonské de-
klarace v říjnu 1918. Praha, Melantrich 1968
- KOŽMÍN, Zdeněk: Umění stylu. Praha, Čs. spis. 1967
- KRÁL, Miroslav: Věda a civilizace. Praha, Svoboda 1968.
Věda a řízení společnosti. Praha, Svoboda 1967
- KRAUS Ota - KULKA, Erich: Noc a mlha. Praha, NV 1958
Továrna na smrt. Praha, NV 1959
- KRYŠTOFEK, Oldřich: všechny práce
- KŘELINA, František: všechny práce
- KŘEN, Jan: Do emigrace, Praha, NV 1969
V emigraci. Praha, NV 1969
- KŘÍŽ, Ivan: Pravda o zkáze Sodomy. Praha, Čs. spis. 1968
Unavený Bůh. Praha, Čs. spis. 1966
Šmidrové. Praha, Obelisk 1971
- KŘÍŽKOVSKÝ, Ladislav: Základy politologie. Část 1.
Praha, Vysoká škola politická ÚV KSČ 1969
- KUCHÁR, Ivan - PROCHÁZKA, O. - ZEMAN, Vl.: Filosofie vědy.
Praha, Svoboda 1968
- KUPKA, Jiří S.: Mat královně. Praha, Čs. spis. 1967
- KUZNĚCOV, Anatolij: všechny práce
- LENIN, V.I. - o něm: Red. Zd. Eis. B.m., b.n. 1954
- LUSTIG, Arnošt: všechny práce

- LVOVÁ, Míla: Mnichov a Eduard Beneš. Praha, Svoboda 1968
- MÁLEK, Ivan: Otevřené otázky naší vědy. Praha, Akademie 1966
- MALÝ sociologický slovník, Praha, Svoboda 1979
- MARŠÍČEK, Vlastimil: všechny práce
- MARTINEC, Jan: Bastard. Praha, Svoboda 1968
- ... Potkal Kohn Rabínoviče. Praha, Svoboda 1968
- MARX a dnešek. Praha, Svoboda 1968
- MASARYK, Tomáš.G.: všechny práce (i.e. něm)
- MICHAL, Karel: všechny práce
- MICHNA, Vladimír: Ještě není odtroubeno. Praha, NV 1968
- MILLS, Wright C.: Sociologická imaginace. Praha, MF 1968
- MILOTA, Vlastimil: Neznámý voják. Praha, Čspsis. 1969
- MISAŘ, Karel: Pastřák. Praha, MF 1969.
- MORAVEC, Jan: Spor o revoluci. Praha, MF 1967
- MORUS: Světové dějiny sexuality. Díl 1. - 3. Praha, Horizont 1969
- MUCHA, Jiří: Marieta v noci. Praha, Čs.spis. 1969
- ... Studené slunce. Praha, Čs. spis. 1968
- NAŠE živá i mrtvá minulost. Praha, Svoboda 1968
- NEDVĚD, Jaroslav: Cesta ke sloučení sociální demokracie
... s komunistickou stranou v r. 1948. Praha, Akademie 1968
- NEFF, Vladimír: Trampoty pana Humbla. Praha, Čs.spis. 1967
- NOVOTNÝ, Jan: Češi a Slováci za národního obrození a do
... vzniku československého státu. Praha, Svob.slovo 1968
- O lidech, ekonomice a demokracii. Praha, Svoboda 1968
- OLIVOVÁ, Věra: Československo v rozrušené Evropě. Praha.
Melantricyj 1968
- ORGANIZACE výrobních hospodářských jednotek v průmyslu.
Praha, Orbis 1958
- OTÁZKY národohospodářské politiky. Díl 1-3. Praha, Svoboda 1967-9
- OTČENÁŠEK, Jan: Mladík z povolání. Praha, Čs.spis. 1968
- OTRADOVICOVÁ, Jarmila: Básnický profil J. Durycha. Praha, Kuncíř 1941
- PADESÁT let socialismu. Úvahy o politických koncepcích po pře-
... vzetí moci dělnickou třídou. Praha, Svoboda 1968
- PADESÁT let socialismu. Úvahy o modelech řízení ekonomiky.
Praha, Svoboda 1968
- PAŠEK, Petr: Všechny práce
- PAVLÍČEK, František: všechny práce
- PEKÁREK, Svatopluk: Pasáž Luna. Praha, Čs.spis. 1964
- PEKAŘ, Josef: všechny práce
- PELIKÁH, Pavel: Člověk a informace. Praha, Svoboda 1967

- PETROVIČ, Gajo: Filosofie a marxismus. Praha, Svoboda 1968
- PICK, Jiří Robert: Lásky hra osudná. Praha, MF 1968
Spolek pro ochranu zvířat. Praha, Čs. spis. 1969
- PICHLÍK, Karel: Zahraniční odborj 1914-1918 bez legend.
Praha, Svoboda 1968
- POLITICKÁ ekonomie socialismu. Vysokoškolská učebnice.
1. vyd. Praha, Svoboda 1966
2. vyd. Praha, Svoboda 1968
- PRÁVO na domov a německý revanšismus. Zprac.: O. Berounská,
J. Jernár, V. Kopal, A. Šnejdárek. Praha, NPL 1962
- PROBLÉMY struktury a kvalifikace společenské pracovní síly.
Shorník materiálů ze semináře konaného ve spolupráci
s ČSAV 29.-30. listopadu 1967 v Brně.
Praha, Socialistická akademie 1968.
- PROCHÁZKA, Jan: všechny práce
- PRŮCHA, Milan: Kult. člověka. Praha, Svoboda 1966
- PRVNÍ světová válka. Praha, NV 1968
- PTÁČNÍK, Karel: Chlapák. Praha, Čs. spis. 1969.
Šestapadesátý, Praha, Čs. spis. 1967
- PUJMAN, Petr: Jeroným na pouti. Praha, Čs. spis. 1968
- PUTÍK, Jaroslav: Brána blažených. Praha, MF 1969
Pozvání k soudu. Praha, MF 1966
- RÁDL, Emanuel: Útěcha filosofie. Praha, MF 1969
- RÁDOK, Alfréd: všechny práce
- RACHLÍK, František: Oblázek. Praha, MF 1969
- RÁŽ, Roman: Jednou se ohlédněš. Brno, Blok 1968
Kdo umlčel Matyáše. Brno, Blok 1968
- REIMAN, Pavel: všechny práce
- REINEROVÁ, Lenka: Barva slunce a noci. Praha, Svoboda 1969
- RENČ, Václav: všechny práce
- ROHAN, Bedřich: Válka nebo mír? Praha, MF 1955
- ROUŠAR, Přemysl: Dějiny národního podniku Svit. (1. díl)
Národní podnik Bata 1945 - 1948. Praha, Práce 1967
- RYCHTAŘÍK, Rudolf: Územní proporce v hospodářství řízeném
národními výbory. Praha, Svoboda 1968
- SAMEŠ, Miroslav: Malým vozem za Polárkou. Liberec, Severo-
české nakladatelství 1969
- SEDLMAYEROVÁ, Anna: Na cestách. Liberec, Severočes. nakl. 1969
Od večera do rána. Praha, Čs. spis. 1969
- SEDMKRÁT o smyslu filosofie. Kol. aut. Úvod: Jiří Cvekl,
Praha, NPL 1964
- SCHAFF, Adam: Kritika polského revisionismu. Přel. Erich Rosic-
ký. Praha, SNPL 1954

- SCHAFF, Adam: Úvod do sémantiky. Přel. Pavel Materna. Předml.: Milan Klášterský a Vladimír Ruml. Praha, NPL 1963
- SCHEINPFLUGOVÁ, Olga: Český román. Praha, Melantrich 1969
Borový 1948
- SJEZD Čtvrtý sjezd Svazu československých spisovatelů.
Protokol. Praha, 27-29. června 1967. Praha, Čs.sp. 1968
- SKÁCEL, Jan: Metličky. Praha, Čs.spis. 1970
- SMETANOVÁ, Jindřiška: Pozor, vyletí ptáček. Praha, Čs.spis. 1970
- SOCIÁLNÍ struktura socialistické společnosti. Sborník. Ko. aut.
za vedení Pavla Machonina. Praha, Svoboda 1966
- SOCIOLOGIE. Sborník z celostátní konference čs. sociologů
konané ve dnech 22.-26. listopadu 1966. Praha,
Svoboda 1968
- SOCHOVÁ, Naděžda: Podzimní řeka. Praha, Čs.spis. 1969
- SOUBĚŽNÉ DĚJINY. Dějiny SSSR v letech 1917-1939. 1. díl.
Autor: Louis Aragon, Praha, NF 1966
- SOUBĚŽNÉ DĚJINY. Dějiny USA v letech 1917-1960. Autor:
André Maurois. Praha, MF 1966
- STAVINOHA, František: Nemilovati se trestá! Praha, Sirána 1968
- STEHLÍKOVÁ, Blanka: Korouhev nadějí. Praha, Obelisk 1971
- STIBOROVÁ, Věra: Minuta na cestě. Praha, Čs.spis. 1968
- STŘEDNÍ a jihovýchovní Evropa ve válce a v revoluci 1939-45.
Úvod: Jaroslav Opat. Praha, Academia 1969
- SUS, Oleg: všechny práce
- SVOZIL, Bohumil: Vůle k intelektuální poezii. Praha, Čs.spis. 1971
- ŠAMALÍK, František: Člověk a instituce. Praha, Svoboda 1967
- ŠIKTANEC, Karel: všechny práce
- ŠIMEK, Miloslav - GROSSMAN, Jiří: Besídka zvláštní školy.
České Budějovice, Růže 1969
- ŠINDELÁŘ, Jan: Co řeší filosofická antropologie. Praha, Svob. 1966
- ŠNEPP, Lüděk: všechny práce
- ŠOLLE, Zdeněk-GAJANOVÁ, Alena: Po stopě dějin. Praha, Orbis 1969
- ŠOTOLA, Jiří: všechny práce
- ŠPAČEK, Josef: STrana a lidé na vesnici. Praha, Svoboda 1966
- ŠTERN, Jan: všechny práce
- ŠULER, Oldřich: Marné návraty. Praha, Čs.spis. 1969
Vášnivé povahy. Praha, Svoboda 1969
- TEICHOVÁ, Alice: Vybrané kapitoly z dějin západoevropského
feudalismu. Praha, SPN 1955
- TESAŘOVÁ, Marie: -RADOK, Alfréd: Stalo se v dešti. Praha, Dilia 1958
- TUREK, Otakar: O plánu, trhu a hospodářské politice.
Praha, Svoboda 1967

VORÁČEK, František: Muži a válka. Praha, NV 1966

WHITEHEAD, Alfréd North: Matematika a dobro a jiné eseje.
Praha, MF 1970

ZAHRADNÍČEK, Jan: všechny práce

ZMĚNY v sociální struktuře Československa a dynamika so-
ciálně politického vývoje. Praha, Svoboda 1967

ŽÁK, Jiří: všechny práce

ČERNÝ, Václav: literárně vědecké publikace vydané před r. 1968

EIS, Zdeněk: odb. publikace vydané před r. 1968

FISCHER, Ernst: odborné publikace vydané před r. 1968

GOLDSTÜCKER, Eduard: literárně vědecké publikace vydané před r. 1968

HÁJEK, Jiří S.: publikace z dějin MDH vydané před r. 1968

HÁJEK, Miloš: publikace z dějin MDH vydané před r. 1968

KADLECOVÁ, Erika: publikace sociologie vydané před r. 1968

KAPLAN, Karel: dějiny dělnického hnutí vydané před r. 1968

KOSÍK, Karel: práce z filosofie před r. 1968 vydané

LONDON, Artur G.: Doznání

MACHONIN, Pavel: marx. len. filosofie vydaná před r. 1968

MACHONIN, Sergej: "

MACHOVEC, Milan: "

MENCL, Vojtěch: publikace o MDH vydané před r. 1968

MICHŇÁK, Karel: publikace z oblasti filosofie vydané před r. 1968

MLYNÁŘ, Zdeněk: publikace právní vědy a politologie vydané před r. 1968

OTÁHAL, Milan: publikace z oblasti českých dějin vydané před r. 1968

REIBMAN, Michal: publikace z MDH vydané před r. 1968

SMRKOVSKÝ, Josef: práce o pražském povstání r. 1945

ŠNEJDÁREK, Antonín: publikace z dějin ~~xx~~ vydané před r. 1968

321

V ČESKOSLOVENSKU .

V rozhovorech se zahraničními přáteli se skoro vždy dostaneme do stadia, kdy musím napřed vysvětlit, že řada pojmů, které sice stejně znějí a stejně se u nás i na Západě překládají, mají zcela odlišný obsah. Pak obvykle nastane okamžik, kdy se můj návštěvník zeptá: "A co na to říkají u vás komunisté? Jaký je názor odborářů?" Odpovídám, že obvykle si myslí totéž co tzv. disidenti, a že i mnozí funkcionáři KSČ si vykládají stejné politické vtipy a hubují na neschopnost a korupci našeho vedení.

Odborníci, žurnalisté, umělci, spisovatelé a vůbec lidé zabývající se a zajímající se o politiku, se v Československu neodlišují ani tak mírou znalostí ani hodnocením faktů, ale především morálním postojem a odvahou (či kalkulací) zda a kdy a zda vůbec mají své názory vyjádřit. Tento postoj je rozlišuje mnohem více, než fakt, zda mají stranickou legitimaci v kapse. "Jsou tito lidé reakční nebo pokrokoví? Jsou pravičáci, nebo náležejí levici?", ptá se můj návštěvník a já si zoufám. Dokazují svému příteli ze Západu, že obecná terminologie převzatá ze zasedání francouzského Konventu či z Cromwellova parlamentu nebo z carské Dumy, je v současnosti nepoužitelná v zemích východní Evropy, bez dalšího komentáře a vysvětlivek.

Tyto pojmy jsou u nás "vyprázdněny", "vymrskány" repetujícími revolucemi, pseudorevolucemi, státními převraty, jejich apologetikou a střídáním stadií tzv. revoluce, reakce, obrody, normalizace a opět reakce či opozice a zase normalizace nebo reformace.

"Tím chcete říci, že kritičtí členové KSČ mají stejné politické názory jako nestraniční či lidé z KSČ vyloučení? Tak proč jsou tedy v KSČ, proč se nehlasí rovnou k disidentům?", dotírá můj, mým výkladem neuspokojený a neuspokojitelný návštěvník. "Tak tedy od Madama", říkám a znovu (již po kolikáté?!) vysvětluji, že se stýkám s mnoha členy KSČ, ale osobně neznám žádného přesvědčeného komunistu, že naprostě většina lidí dnes není v KSČ z přesvědčení (nejsou to marxisté ani revolucionáři), ale z prospěchu, nebo alespoň proto, že jsou to lidé povahou konformní a poslušní, kteří chtějí "mít klid" a kteří právě proto, že nemají vyhraněný názor, zůstali v KSČ, nechali se "prověřit",

nebo se báli odmítnout, když je vyzvali ke vstupu do strany. Je opravdu těžké být přesvědčeným stoupencem komunistické ideologie a marx-leninské filosofie, když tato ideologie a celá historie hnutí byla opakovaně přehodnocena a rozdílně interpretována. Proto se řadoví členové KSČ neodlišují od ostatních svými názory a revolučním přesvědčením, alema svými povahovými rysy: jsou to lidé, kteří chtějí mít klid a zaručený a usnadněný pracovní postup, chtějí se podílet na relativních výhodách preferované minority, nechtějí mít komplikace v životě, jsou programově oportunní. Proto jsou neradí, když je stranický "establishment", tedy funkcionáři KSČ nutí jasně se vyjádřit, přijmout spoluodpovědnost třeba jen za negativní kádrový posudek na jejich spolupracovníka. Takováto rozhodnutí by i členové KSČ nejraději přenechali těm, kteří "jsou za to placeni" tj. funkcionářům, členům bezpečnosti, státní bezpečnosti a pod.

Návštěvník je opět zmaten. Je to sociolog, očekává ode mne, vedle politického určení stran a skupin, jejich vymezení dle sociálního statutu, jejich třídní určení či jinou, obecně přijímanou stratifikaci dle profesí, příjmů, vzdělání a pod. Ale to opět nejde!

Při vymezování skupin si proto pomáháme nejčastěji převzatými termíny, jimž dáváme vlastní, neopakovatelný, pro dnešek a naši současnost specifický význam.

Zcela jasně vymezené svým postojem i sociálním zařazením jsou u nás pouze dvě skupiny: současní držitelé moci, neboli, jak my říkáme "socialistický establishment" a "dizidenti" čili opozice. "Socialistický establishment" tvoří straničtí a vládní funkcionáři centrálního a krajského formátu, vyšší byrokracie, členové STB, SNB, vysocí vojenští hodnostáři, ministři, jejich náměstkové, tajemníci KSČ, vedoucí redaktoři, ředitelé podniků, soudci Tito lidé jsou nerozlučně spjatí a současně i kompromitováni současným politickým systémem tak, že ani nemohou změnit svoji pozici: tvoří stávající decizní centrum a s ním i padají.

Druhou, jasně vymezenou skupinu tvoří tzv. dizidenti, sumárně řečeno opozice--lidé, kteří již před lety jasně projevili slovy i činy svůj postoj, odmítající politiku stranického establishmentu. Tito lidé také již nemají možnost měnit své postavení ani ustoupit či přestoupit.

Tyto dvě skupiny jsou sice obě relativně nepočetné, ale jsou politicky obě aktivní, vědomé si i rizika vyplývajícího z jednoznačné a volby a není třeba je přesvědčovat a získávat. Těm je to jasné. Jsou to minority, profilující jeden a druhý pól československého politického života. Mezi nimi se nachází, tak jako v každém státě, "mlčící většina", převážně konzumně orientovaná a o politiku se nezajímající a lidé z tzv. "šedé zóny", o kterých zde chci psát.

Termín "šedá zóna" snad poprvé použili v tomto smyslu v oboru historiografie v článku "České dějepisectví včera, dnes a zítra", v samizdatovém časopise Historické studie (1.) autoři ~~fix~~ píšící pod pseudonymy R. Prokop, L. Sádecký a K. Bina, a k označení historiků, kteří zůstali "ve struktuře", tedy ve vědeckých ústavech a na vysokých školách a přesto zůstali ve spojení se svými bývalými kolegy, ~~xy~~ vyloučenými při čistkách po roce 1968 a kteří byli ochotni se s nimi stýkat, diskutovat a případně jim i vypomáhat.

Dnes tímto termínem označujeme mnohem širší skupinu lidí, skupinu, která má a zvláště bude mít nesmírný význam při dalších předpokládaných změnách této společnosti. Lidé ze "šedé zóny" totiž jsou a mohou být partnerem nejen ~~x~~ dizidentů (tedy opozice), ale -dle mého názoru- i tím, kdo převezme vedení této společnosti. Lidé v šedé zóně jsou převážně kvalifikovaní, odborně erudovaní; jsou to dobří pracovníci, kvalifikovaní dělníci. Právě proto brzo viděli chyby socialistického systému a hlavně ~~x~~ nemuseli "podpírat" svou pracovní kariéru státnickou legitimací či jinými politickými funkcemi. Věděli, že se užijí i jenom poctivou prací, a proto snáze odolávali nabídkám i tlaku ze strany establishmentu. A protože se jen minimálně politicky angažovali, měli i více času na své vlastní vzdělávání odborné i obecné. Proto právě dnes nejlepší odborníci v Československu patří do "šedé zóny".

Proč zrovna barva šedá a proč označení zóna ?

I barvy mají v dnešním světě jasnou a srozumitelnou symboliku. V době Stendhalově bylo každému jasné, co znamená barva "červená a černá", podobně tak jako my dnes víme, kdo jsou "zelení", "rudí", či "hnědí". Šedá barva, je však neurčitá, není ani bílá, ani černá, a poměrně snadno se může změnit v jedno či druhé. Šedá barva je spíše tak "trochu špinavá". Ano, špinavá. I to určovalo, určuje a bude určovat politické postoje lidí, které do této skupiny zařazujeme. Dojde-li u nás opravdu ke změně politického systému a poměrů, tito lidé nikdy nebudou mít úplně čisté ruce, úplně ~~am~~ morálně jasný kredit. I váhavě, neradí, ale přesto spolupracovali s establishmentem a při-

jímalí určité výhody jako odměnu za svou relativní konformitu. Proto lidé ze šedé zóny, přestože souhlasí s názory dizidentů i s politickým uvolňováním stávajících poměrů, současně se i bojí, že jim jejich spolupráci v budoucnu někdo vytkne.

A proč mluvíme o zóně? Ani přesně nevím, snad jsme byli ovlivněni kdysi zde slavným filmem ruského režiséra R. Tarkovského "Stalker", kde hrdina jeho filmu jako průvodce vodil lidi do záhadné, nikomu nepatřící, tajemné "zóny", kde se "něco dělo" a tomu, kdo byl vnímavým se mohlo lecos přihodit.

A skutečně, zatím co ostatní partneři v aréně našeho politického života, tedy establishment, režim, "oni", či slangem mladých "bolševik" (čímž se myslí globálně totalitní stát) a dizidenti čili opozice, jsou jasní a vyhranění, v šedé zóně se teprve to podstatné děje,

O ní se svádí boj a bude svádět boj mezi establishmentem a opozicí. A protože se ekonomická situace zhoršuje a lidé se současně přestávají bát, šedá zóna se početně i zvětšuje. Lidé v šedé zóně jsou dokonce mnohdy rozhořčenější na stávající režim, než dizidenti, neboť se denně stýkají s establishmentem a přímo i nepřímo se podílejí na fungování totalitního státu. Právě proto, že to dělají a znají fakta i způsoby manipulace s lidmi, více je arogance establishmentu osobně uráží. Od dizidentů se lidé v šedé zóně liší především postojem, odvahou, nechtí či neschopností konfrontovat se s mocí. Jsou diváky toho, co se děje, diváky, kteří jasně "fandí" Chartě 77 a jiným nezávislým aktivitám, asi jako když fanouškové fandí svému oblíbenému mužstvu. Sami ale nehrají, nejsou na hřišti, jsou pouze v hledišti. Fandí a občas i hlasitě volají a viditelně tleskají. A to je hodně sledovat, fandit, pomáhat i tleskat!

Dizidenti, zahledění někdy přilíš do vlastní odvahy, si toho občas málo váží, málo tyto fanoušky oceňují, což je, dle mého názoru, škoda a chyba!! Vždyť většina obyvatelstva na ten stadión vůbec nejde a ani neví, kde se hraje a nechce to vědět.

Skupinu, kterou nazývám "šedou zónou" bych správně měla stratifikovat i sociálním statusem, třídní příslušností, profesí, politickým programem, nebo alespoň zájmovou oblastí. Ale to je také nemožné.

Šedá zóna je skoro u každé vyhraněné sociální, zájmové či profesionální skupiny. Znáám dokonce pár lidí patřících do šedé zóny kolem redakcí ústředních časopisů, kolem lidí z ekonomických ústavů, ministerstev, kolem filmu, divadla i mezi právníky a soudci. Lidé ze "šedé zóny"

5.

nemají vlastní program, vyznání, ani specifické cíle. Často jsou otevřenější vůči dizidentům, než vůči sobě navzájem. Formálně jsou začleněni do "struktury", více méně plní požadavky i kritéria kladená totalitním státem na kádry; politickými postoji se však řadí k opozici a ji považují za svoji a referenční skupinu.

Třídní kritéria jsou v Československu a patrně i v jiných východoevropských zemích také smazána opakovanou restrukturací. Mezi dělníky najdete dnes stejně tak bývalé universitní učitele, jako bývalé politiky a novináře a naopak. Životní úroveň patří příslušníci "šedé zóny" k dobrému středu, nemají privilegia vysokých stranických funkcionářů, vzbuzující závist, aversi ale ani nouzi. Oni i jejich děti většinou bez obtíží proplouvají úskalími různých prověrek, získávají přiměřené vzdělání, přiměřený (ne příliš závažný) úspěch, uspokojivé pracovní zařazení. Na závratnou kariéru neaspírují. Kdyby toho chtěli dosáhnout, museli by opustit šedou zónu své profese a postavení a vstoupit buď do KSČ, nebo se výrazněji angažovat "pro bolševika", tedy pro režim. Na to jsou příliš čestní i příliš bázlivi. Na to nemají ani pozitivní, ani negativní povahové rysy nutné pro opozici, ani pro kariéristickou konformitu. Lidé ze šedé zóny nejsou lhostejní, nejsou to cynici, spíše vyznávají tradiční a historicky ověřené individuální hodnoty s nimiž již přišla před dvěma sty lety francouzská revoluce. Zastávají různé funkční místa, zachovávají formálně politické rituály a tím více se pak za toto své ponižování a sebeponižování zlobí na totalitní režim. Jsou zaměstnáni ve struktuře na místech zhruba odpovídajících jejich kvalifikaci, nejsou v "ghettu" chtějí si zachovat drobné výhody, které režim poskytuje těm, kteří jsou v normě. Současně se snaží do ničeho "nenamočit", nikomu neškodit, spíše pomáhají lidem pronásledovaným politickým režimem. Proti establishmentu se však neangažují a již tím jsou do jisté míry kompromitováni a ohroženi "z obou stran" a zatěžují si tím své svědomí a mají i skryté obavy, že bude-li se jednou zase účtovat (a tento národ má velké zkušenosti s kádrováním a až masochistickým sebezpytováním) budou i oni obviněni ze spoluúčasti a z kolaborace s establishmentem.

V situaci, kdy nebudou ohroženi a nebudou vystaveni příliš silnému mocenskému tlaku, postaví se ale jednoznačně a se přesvědčením na stranu dizidentů a budou a pak odhodlaně i veřejně zdůvodňovat i prosazovat jak ekonomické reformy, tak lidská práva. Šedá zóna se pak začne odpoutávat od režimu a bude jeho vysoce erudovaným kritikem. Prostor jim však však prozatím musí uvolnit či vybojovat dizidenti.

Establishment toto nebezpečí rozšíření šedé zóny vždy nejasně tušil a dnes to jasně ví. Proto již v minulosti čas od času pořádal zastráňovací akce v podobě čistek, pohovorů, prověrek, jednotné evidence pracujících, výměny stranických legitimací a pod. Ve současnosti mají tato zastráňovací tažení formu skandalizování těch lidí, kteří podepsali nějaký manifest, kritizují veřejně establishment, nebo formu surového rozhánění pokojných demonstrací, jako tomu bylo v srpnu 1988, v lednu 1989, v srpnu 1989, v říjnu 1989 atd. Vyhraněné dizidenty, kteří již dávno překročili práh konformity, nemůže "bolševik" již zastráňit, neboť ti s tím počítají, apatickou a mlčící většinou také nepohne; na čas však tím vždy zastráňí právě lidi ze šedé zóny.

Příčiny, proč mohli a zůstali tito lidé v šedé zóně, jsou různé a nejsou vždy morálně odsouzeníhodné. A zvláště dizidenti by je měli umět pochopit.

V době maximálního politického dění (třeba v letech 1967-1969) byli tito lidé na mateřské dovolené, měli přeraženou nohu na extenzi, rozváděli se, měnili byt, byli pohrouženi do svého osobního smutku, nebo pracovali někde v zahraničí či v podniku, který ušel náhodně pozornosti establishmentu. Nebyla to tedy vždy jejich osobní volba, ale často jen i náhoda, která jim umožnila zůstat ve struktuře a dalších dvacet let být konformní. Určitě obdobně působila náhoda i v opačném případě. Na lidi ze šedé zóny i na disidenty můžeme vztáhnout výrok, který napsal Aldous Huxley ve své knize "Kontrapunkt života": "Pochybují, že něco je skutečně náhodné. Všechno, co se přihodí, je v podstatě podobné člověku, kterému se to přihodí... Ale událost se jaksi nevyšvětluje přizpůsobuje, mění se její jakost, aby se hodila pro povahu každého, s kým souvisí. Je to velké tajemství a paradox". (2.) Tento paradox obviňuje ale i omlouvá.

Zařazení v šedé zóně inhibuje tyto lidi, ale i je radikalizuje, protože establishment, či lidově "oni", je nutí podílet se i osobními činy na udržování totalitní moci, Establishment se stále snaží z každého udělat svého podílníka a tím zpětně se státní moc upevňuje, neboť jen ona je proxi tyto lidi zárukou, že jejich spolupodílnictví nebude odsouzeno. Pavel Bratinka, ve svém článku, citovaném v samizdatovém filosofickém časopise "Paraf" (3.) z roku 1989 napsal, že právě z této zpětné vazby mezi vykonavateli drobných úkolů a totalitním státem pramení i regenerace moci. "Přervat svazek s mocí znamená snášet nejen její hněv, nýbrž i výčitky vzkrísleného osobního vědomí. K takové přeměně Šavla na Pavla je zapotřebí vekuťku velké morální síly. Naproti tomu setrvávání ve svazku s mocí nevyžaduje žádnou zvláštní osobní zlobu a vytvrvalost ve zlu, ale pouze, nedostatek dispozice k mučednictví

což je velmi běžná lidská vlastnost.

Toto pochopit je pro občany států východní Evropy přeměrně snadné. Každý z nás dříve než překročil určitou hranici, byl alespoň v šedé zóně. Jen úplně ta nejmladší generace opozice skutečně sama volila své zařazení do disentu.

Paní Hana Jüptnerová, učila na střední škole ve Vrchlabí, v malém městečku v pohraničí. Jako středoškolská profesorka byla "ve struktuře" a chtě nechtě musela být relativně poplatná oficiálním požadavkům našeho školství. V důsledku brutálního zásahu policie zemřel ve vězení na jaře roku 1988 Pavel Wonka, kterého ona osobně znala a velmi si ho vážila. Proto spontánně přednesla krásnou promluvu nad jeho hrobem. Totalitní moc jí to zúčtovala! Okamžitě s ní školský odbor rozvázal pracovní smlouvu a od té doby myje v jedné cukrárně nádobí. V osobním dopise mi o tom napsala: "Jinou práci nedostanu. Režim se snaží mne potrestat za můj projev, ale cožpak již předchozí život s ohnutým hřbetem a na kolenou nebyl sám o sobě trestem?" (4.)

V červnu 1989 na jednom shromáždění lektorů v Savarinu v Praze promluvil jeden pracovník nakladatelství Odeon (vydavatelství krásné literatury), který tam pracuje již mnoho a mnoho let. Ve svém diskusním příspěvku řekl, že u nás máme vedle oficiálně vydávané české literatury, ještě českou literaturu exilovou a literaturu samizdatovou a že teprve všechny tyto tři literatury dohromady tvoří českou literaturu. Měla jsem chuť vstát a arogantně se ho zeptat, proč toto říká teprve až dnes, proč si netroufl již dříve oponovat těm, kteří dávali knihy do stoupy a že si myslím, že "naskakuje do vlaku" na poslední chvíli. Ostatní posluchači v sále však nadšeně tleskali. Tuto myšlenku všichni dávno znali, ale byli rádi, že konečně to nahlas řekl "jeden z nich", že se i jeden z té šedé zóny odvážil takto vystoupit, nadšeně tleskali, jakoby tím výrokem i je rehabilitoval. Mlčela jsem, nakonec jsem také zatleskala. Nechci ho "kádrovat", ale ocenit, vždyť každý z nás má svoji osobní hranici statečnosti a pro něho možné a únosné zátěže. Naším úkolem je přece dnes lidi ze šedé zóny získat, ocenit a ne je odredit svým moralizováním, osočováním a vrtáním se v jejich minulosti.

Nechtějí-li dnešní dizidenti zůstat i nadále exkluzivní minoritou, budou muset umět oslovit právě tyto lidi ze šedé zóny a vybidnout je, aby právě oni zaujali řídicí pozice, nyní trochu uvolněné od kádrového stropu a omezení daného nomenklaturou. Proto není vhodné jim připomínat ani jejich drobnou kolaboraci s režimem, ani míru vlastních zásluh, zmařených možností, kariér, utrpení či počet let strávených ve vězení.

Bude to těžké pro obě strany !

Lidé ze šedé zóny budou pro mnohé dizidenty těmi největšími konkurenty. Nejsou zcela zkompromitováni a současně měli po celou dobu lepší předpoklady než dizidenti k vlastnímu odbornému růstu, k získávání kvalifikace, zkušeností právě v běžném, nedizidentském životě. A o tento život přece půjde ! Dizidenti mají sice morální převahu, ale současně si musí být vědomi, že dvacet let žili či živořili mimo strukturu, převážně v izolaci, bez kontaktu s institucemi a vědeckými ústavy. Svým nuceným vyčleněním ztratili částečně i kontinuitu s "civilním" životem, s odbornými svými původními profesemi. A mladí lidé mezi dizidenty se odmítli často zařadit do struktury právě z odporu k mravní a promiscuitě establishmentu. Proto budou mít méně zkušeností s "fungováním normální společnosti", než jejich generační vrstevníci. Dizidenti sice budou mít i nadále mravní převahu a mravní kredit, ale jejich odborné znalosti, třeba v obchodní sféře, či v řízení podniků, budou minimálně zastaralé. Tento handicap dizidentů se snadno může zdůvodnit těžkými objektivními podmínkami, politickým pronásledováním, diskriminací v zaměstnání, nemožností vystudovat, jezdit za hranice, nutností žít se osmihodinovou fyzickou prací a řadou dalších a dalších faktorů, které nejsou výmluvou, ale přesto nemění tuto skutečnost.

Většina dizidentů, až na výjimky v oblasti čisté politiky, svobodných povolání, umění, žurnalistiky, politologie a snad i filosofie, bude méně kvalifikována, než lidé a děti lidí ze šedé zóny. Přijmout to a uznat, bude určitě těžké. Život každého jedince je podmíněn nejen jeho schopnostmi, ale i možnostmi vyplývajícími z historických událostí a generačního zařazení.

Před očima mám momentálně svého přítele, Jiřího Rumla, kdysi redaktora Čsl. rozhlasu a redaktora politického týdeníku Reportér, který vycházel před rokem 1968. Nyní Jiří Ruml již dva roky rediguje samizdatový, velmi cenný a oblíbený měsíčník "Lidové noviny". Když jsme mu nedávno všichni chválili "jeho" Lidové noviny, pokrčil ramena a řekl: "Co je to všechno platné, je mi pětadesát a těch dvacet let života mi nikdo nevrátí zpět".

Nejen že nevrátí, ale nikdo mu za ta léta nic nedá. Dojde-li v Československu k očekávaným změnám totalitního režimu, tak dizidenti také ztratí mnohé, pro ně cenné hodnoty. Budou to částečně právě ty hodnoty, kvůli nimž oni také volili tuto svou neobvyklou integraci do společnosti. Ztratí svou zatím samozřejmou jednotu, kohezi, solidaritu, vlastní vyjimečnost, mravní převahu, auru pronásledovaných i

i vyčleněnost a tím i určitou neodpovědnost za nedostatky politického a společenského dění. Očekávané a uvolnění totalitního režimu bude zásahem i do jejich navykého života. Snažíme-li se otevřít dveře, pak v okamžiku, kdy poválí, ztrácíme na čas i rovnováhu. Najednou třeba zjistíme, že nejme tak schopni, jak jsme sami předpokládali. Ghetto disentu bylo i určitou izolací před kritikou. Špatně se kritizuje ten, do něhož se všeobecně kope a jehož vyjimečně tvrdou situaci všichni záme a dovedeme posoudit. V Československu to bude probíhat pravděpodobně tak, jako při každém jiném politickém převratu. Nejvíce získají lidé, kteří stáli stranou, mimo barikády na jedné či na druhé straně, ti, kteří inteligentně vyčkávali, tj. lidé ze šedé zóny. Jim a pro ně a pro nově přicházející generace se otevře prostor vybojovaný angažováním se dizidentů. Z důvodů čistě politicko-taktických považují za vhodné umožnit i těm, kteří ve skutečnosti stáli až skoro na hranici kolaborace s establishmentem, dodatečně se k šedé zóně připojit a dodatečně za ni schovat svoji minulost. Raději ať se rozšíří ex post šedá zóna, než aby se rozšířily naše vzájemné rekriminace.

Sledují-li současné, spíše intolernantní, vyčítání si zásluh a dřívějších chyb mezi našimi krajany v exilu, obávám se, že psychicky těžká doba pro dizidenty u nás teprve začíná. O mnohém z toho, co nyní snadno diagnostikujeme jako důsledek neschopnosti establishmentu, zjistíme, že to je průvodní jev každé moderní společnosti. Jen stále proklamovaná a vnucovaná vedoucí úloha KSČ nám umožnila vždy interpretovat mnohé obecné nedostatky, vyskytující se i v demokratické společnosti, jako důsledek chyb zcela konkrétního a personifikovaného stranického aparátu.

Až se zase v Evropě ustálí dnešní rozbouřené poměry, a my se budeme moci konfrontovat se státy Západní Evropy, zjistíme, že jame velice chudí. I s tímto neblahým dědictvím čtyřicetileté socialistické experimentální devastace země se budeme muset umět vyrovnat. Přijmout to jako fakt, uvědomit si, že všeobecná bída, která nás čeká, vytváří vždy vhodné předpoklady pro nové demagogie, nové diktatury.

Je obecně známo, že ví-li člověk, co ho čeká a jak bude určitý proces probíhat, snadněji prožívá zátěžové situace, kterým je vystaven. Proto jsem již dnes, snad s předstihem napsala tento článek pro sebe, své blízké přátele a hlavně pro lidi ze šedé zóny. Současně

10.

to považují za obecný problém, s nímž se budou muset vyrovnat lidé ve všech státech východní Evropy.

Teď si jen přeji, aby se konečně již tato ~~nákladní~~ náročná situace v Československu realizovala. Doufám, že jsem tuto úvahu nenapsala příliš předčasně.

V Praze dne září 1989.

Odkazy :

1. Rudolf Prokop, Ladislav Sádecký, Karel Bina :České dějepisectví včera, dnes a zítra", Historické studie, ročn. 11. č. 22, leden 1988 .
- 2.. Aldous Huxley :Kontrapunkt života, Praha 1931, druhý díl, str. 102.
3. Paraf č. 10, Praha 1989, (v článku Vladěna Bendy).
4. Z dopisu Hany Joptnerové Jiřině Šiklové, prosinec 1988.

358

Jan Trefulka

Kvalifikované omyly, nekvalifikovaná snění

2

Nikdo v celé Evropě nevěřil tak oddaně a tvrdošíjně v morální integritu západních demokracií jako by v Československu. Nikdo v celé Evropě nevěřil tak dlouho a věrně ve světlé zítřky komunismu. Čím to je? Jsme tady v Čechách a na Moravě (o Slovácích v tomto punktu moc nevím) tak hloupí, nebo tak nezkušení? Ale kde a kdy bychom měli pobrat moudrosti a zralosti? Národ, který dlouhá staletí přežíval bez politické a duchovní reprezentace, a třebaže měl svého legálního panovníka, žil stále pod kuztelou a jakoby v okupaci? Lid, který musel přijmout ducha a řád církve, proti níž bojoval se zbraní v ruce, kterou dlouhý čas bytostně nenáviděl a již dlouhá staletí nedůvěřoval? Lid, jehož jazykem nové panstvo nemluvílo a jímž opovrhovalo a který na oplátku svou vrchnost nenáviděl nejenom z třídních, ale i národnostních a obecně lidských důvodů? Nepřipomínám to proto, že bych chtěl po tisíci a poprvé rozdmýchávat staré spory o "dobu temna", bylo by směšné spojovat dnes s nimi vášnivě zaujaté postoje a nekompromisní stanoviska. Vidím, že to, co katolická církev v českých zemích způsobila neblahého a bezohledného z úřední moci a pro uskutečnění oficiální koncepce, to zase Čechům a Moravanům vrátili jednotlivci, osvícení a vlastenečtí kněží, kteří většinou proti vůli svých představených nebo aspoň v nemilosti, udržovali nitku národní kontinuity a národního sebevědomí. Český národ se pobělohorskou emigrací stal doslova národem pacholků a děveček, sedláků a slouhů, poddůstojníků a drobných úředníků, pro které znalost češtiny byla nejspíš povinností navíc, do té míry nepříjemnou, že jim ji sama císařovna musela připomenout vládním dekretem. Konečně, zkuste si udělat soukromou pouť po rodných místech národních buditelů. Ať jsou ty světničky, chaloupky a stavení sebelépe vypreparované do turisticky přijatelné podoby, přece jenom jsou nejvíc svědectvím skutečně ubohých poměrů a překonat tu tíseň a pokoru, která byla životní nutností, překonat vzdálenost mezi obecním pastviskem a univerzitní nebo klášterní

knihovnou, byl sám o sobě obdivuhodný intelektuální výkon, natožpak když si ti lidé dokázali uložit sami sobě cíle mnohem náročnější, jimiž se ve vědě a filozofii dostávali na evropskou úroveň. Ale to všechno nestačilo k tomu, aby je tehdejší vídeňská společnost pokládala za sobě rovné, aby si vůbec vážně připustila myšlenku, že by s nimi měla jednat jako s reprezentanty svébytného národa, který se uchází o "své dějiny". V Uhrách i v Polsku bylo koneckonců s kým mluvit, v Čechách a na Moravě nikoliv, i vlastenecká šlechta byla vlastenecká ve smyslu státoprávním, nikoliv národnostním. Jestliže se přes všechna tato znevýhodnění český národ znovu v Evropě prosadil, je to nejenom jeden z mnoha příkladů nečekané, ba vlastně iracionální setrvačnosti jednou historicky získaného jazykového a národního uvědomění, přetrvávající touhy po obnovení řádu věcí a smyslu dějin, ale také příznivého duchovního klimatu. Tušení, touhy a sny dostávají všude v Evropě své literární podoby, svá slova, svou řeč. Slovo se stává tělem, mýtus a historie aktivizující realitou. Při absenci národně orientované aristokracie se do rolí "otců národa" u nás dostávají naštěstí opravdu talentovaní lidé z chalup a pavlačových domů, učitelé, vychovatelé, kněží, novináři, učenci, jejichž nejsilnější zbraní nebyla politika a panské známosti, ale láska k jazyku, literární a badatelské schopnosti a ctižádost páriů. Jazyk a národní dějiny byly povýšeny do šlechtického stavu, slovo a historie byly nejvyšší politickou reprezentací, pto niž bylo mnohé obětováno, jenom aby zůstaly neposkvrněné a nedosažitelné výši, která neodpouštěla vlašnost, natož pak pochybnosti.

Český národ nakonec nejenže nepřijal cizí jazyk, ale zejména nepřijal a nemohl přijmout cizí, rakousko-mocnářský "smysl dějin". Můžeme se jenom obdivovat Palackého jasnozřivé přesnosti, která vyzdvihla to, co bylo a je v českých dějinách jedinečné, v dobré i zlé podobě. Jeho pojetí českých dějin jistě lze korigovat, ale sotva už nahradit jiným, jestliže se katolíci budou chtít zcela integrovat do českého národního cítění, budou muset pochopit české "kacířství" jako extrémní, ale autentický projev víry, budou muset onen plebejský "boj za pravdu", který vyjadřoval letitou nechuť k hierarchiím, přijmout jako výraz lidové zbožnosti a v současnosti odporu proti mocenským strukturám. Palacký ukázal Čechům a Moravanům, tehdy i pro dnešek, jejich jedinečný "smysl dějin", který přesahuje pouhé ustavení a udržování národní existence a odlišuje se na první pohled od koncepcí všech středoevropských sousedů svou národní introvertností, důrazem na věci ducha,

morálky a významu individua. I jiné národy mají hrdiny, kteří stáli na svém až k smrti, ale nikde v Evropě se právě k nim tak jedinečně nesusoustřeďuje národní mýtus, nikde se z požadavku priority kritického rozumu nad úřední autoritou nestává lidový problém, tradovaný z generace na generaci. Hus neumírá "za pravdu", ale pro požadavek, s nímž předstoupil před koncil: chce, aby jeho hypotéza, v níž konstatuje hrubé nesrovnalosti mezi slovem božím a společenskou praxí, a tedy nesprávnost této praxe, byla vyvrácena nikoliv autoritou, ale kritikou, racionálními argumenty. Suma racionality je pro něj ovšem obsažena v Písmu svatém, což je pro současného bezvěrce racionalita jistě pochybná a sporná. Dokonce i pro vzdělané, antikou odkojené nejvyšší církevní hodnostáře byla už tenkrát bible spíš románem než návodem k životní praxi. Ovšem pro lidi, kteří nejsou potrefeni primitivním ateismem nebo cynismem a kteří jsou schopni uznat, že buble ve svých dojemných a tragických příbězích, jako literatura, předkládá výsledek starobylého poznání lidské povahy a nabízí východiska a řešení, jež po dobrodružských eskapádách ryze racionalistických koncepcí nepřipadají zas tak nereálná - je Husův postoj dodnes moderní a smysluplný. A to i tenkrát, když si zkorigujeme logický posun, který se udál v myšlení Husových vyznavačů. Hus si byl od počátku vědom, že přichází obhajovat hypotézu, kterou je eventuálně možné vyvrátit. Jeho smrt pokládali jeho přívrženci sice pochopitelně, ale ne zcela oprávněně, za potvrzení jeho hypotézy. Od té chvíle "měl" pravdu, umřel za pravdu a za jeho pravdu husité bojovali. A také pálili klášterní knihovny i s kněžími, ničili kulturní hodnoty, vraždili jinověrce a vstoupili tím do zcela profánní evropské politiky, v níž neměli a nemohli "mít pravdu".

Udělal jsem tento dlouhý, amatérský exkurs do historie jenom proto, abych objasnil určitý rys ne českého charakteru, tenž je stejně bídný i dobrý jako charakter většiny ostatních národů, ale české mentality. Pokud budeme přemýšlet o amyslu českých dějin - ale nakonec i o smyslu života jednotlivce, rodiny, rodů - vždycky se znovu a znovu dostáváme k jazyku, slovu, pravdě a opravdovosti, spravedlnosti a rovnostářství, k práci a poctivosti a sociální rovnosti a k problematice, která vyplývá z jejich vztahů a kombinací. Vůle rozumět slovu a utvářet svět podle slova, vůle k opravdovosti, spolađu slov a skutků, eventuálně nemožnost dosáhnout této ~~jednoty~~ jednoty, se znovu a znovu objevují jako leitmotiv v osudech českých intelektuálů, ale i lidových hrdinů, v osudech vyjímečných i v osudech prostých lidí. Na počátku novodobých českých

dějiny je jazyk, slovo, mýtus i fazifikát mýtu a Palacký jejich sílu a rozhodující vliv ještě utrzuje a vyzdvihuje na úroveň vědeckého faktu. Ale dějiny, které právě nabízely relativně příznivé dobové okolnosti, ztropily si z českého národa povedený šprým. Jazyk, slovo, mýty a jimi podnícené opravdové vlastenectví plus úsilí několika vyjímečných osobností přinášejí najednou fakticky bez jediného výstřelu na vlastním území všechno, o čem národ mluvil, psal, čemu naslouchal, po čem toužil. Ejhle, všemocnost jazyka, slova, mýtu, historie! Myslím, že i radikální socialisté a posléze komunisté vskrytu duše tenkrát věřili, že jim socialistický ráj spadne do klína na pouhé slovo. - Akrutý šprým historie se dále rozvíjí. Zatímco v celé Evropě, sňad kromě Británie a Skandinávie, doznívá válka hlubokou depresí, mravním a hospodářským rozvratem, kocovinou a zoufalstvím, vláda stíná vládu a jedna je horší a prolhanější než druhá a sobectví mocných připravuje půdu pro různé varianty fašismu, Masarykova republika ze všech sil hledá pozitivní nosné koncepcce, mezi miniž pro mmohé občany nechybí ani komunismus, pro většinu pak v každém případě socialismus, ať už sociálně-demokratického nebo národního ražení. Sám první občan státu je propagátorem a zároveň garantem kontinuity, znovuobjeveného smyslu českých dějin, v němž jazyk a slovo, pravda a opravdovost, demokracie a občanská povinnost, sociální odpovědnost všech společenských tříd navazují na dávná lidová hnutí a cítění. Ministr a prezident Beneš, jehož jednání, slova a smlouvy přispěly k vytvoření republiky, úspěšně pokračuje v tom, co umí a čemu věří: slovo a smlouva, diskuse a demokracie. Československý stát je zprava i zleva, na Jadranu i u Černého moře zajištěný smlouvami - a slovo a písmo mají u nás hodnotu skutků. Klement Gottwald věří ve Stalina a ve správnost jeho linie, v pekspektivu komunistického ráje spravedlivých věří Halas i Vančura, Majerová a Pujmonová, Neumann i Olbracht, v možnosti socialismu i Šalda a koneckonců i Václav Černý. Vždyť to všechno znělo tak logicky a krásně, rozumně a lidsky. Vždyť to tak dobře uspokojovalo českou mentalitu, nechuč k panstvu, bez něhož si musel a dokázal malý český člověk (tj. tatínek, dědeček, pradědeček) vždycky poradit, tendenci k husitskému rovnostářství, které nerado vidělo cizí majetek a blahobyt. Důvěra v moc slova a vyslovené pravdy, důvěra v historickou ~~spravedlnost~~ spravedlnost byla u nás zakotvená v dějinách a zdánlivě potvrzovaná současností. A pokud někdo tušil, nebo dokonce věděl, že je to šprým dějin, pokud někdo se zoufalstvím v srdci vyjádřil svou skepsi vůči veškerému ušlechtilému snažení a nedůvěru k možnostem pozitivního vývoje v poválečném světě, vysloužil si u budovatelů mladé

republiky tiché i veřejné opovržení, nebo aspoň politování a nedůvěru. Myslím zde na Jaroslava Haška a jeho Švejka, na vcelku pochopitelnou averzi, s níž ho sledovali intelektuální konstruktéři nového státu. Zatímco lidový čtenář přijal Švejka na nejnižší úrovni jako svého antihrdinu, který nevěří v krasořečnění všeho druhu a vysmívá se středostavovskému krasožití, intelektuál cítí, že tady jde o víc, že v postavě Švejka i v ostatních aktérech knížky vyjádřil Hašek mnohem víc než jenom rub české sokolské mentality, že se tady zesměšňuje jakékoliv morální úsilí, že se tady anuluje jakákoliv historická kontinuita. Haškův génius rozpoznal - jistě zde hrála roli i zkušenost ze služby v Rudé armádě - že válečný a poválečný rozklad evropské společnosti nakonec znemožní uskutečnění snů bláhových a důvěřivých českých nadšenců. Za humorem a srandou se podle mého cítění skrývá autorovo hluboké a přesvědčené zoufalství, jenomže tomu bude asi sotva kdo v souvislosti s "lehkomyšlným" Haškem věřit. A přece je Švejk stejně smutné a depresivní čtení jako Kafkovy prózy, které autor sám pokládal za svého druhu humornou literaturu. To, že se extrovert Hašek se svou bohatou životní zkušeností z různých sociálních prostředí a extrémní introvert Kafka dostali každý svým způsobem k zobrazení nulového bodu společenské morálky, ukazuje zas jednou názorně, jak spolehlivým nástrojem poznání je intuice geniálního umělce.

Po roce 1945 vzniká ve vztahu ke slovu a mýtu zcela nová situace: jednou zpochybněná, zrazená důvěra vyvolala znejistění, kterého bylo snadné demagogicky zneužít, velké demokracie zklamaly a není příliš těžké přesvědčit lidi, že ~~sk~~ zkalamala fakticky i demokracie parlamentního typu jako taková, není příliš obtížné podsunout jim lidovou demokracii, která přináší namísto procesu demokratického utváření modelů a programů národního života jednotný plán, sestrojený z jednoduchých hesel, apelujících, jako ostatně všechna hesla, ne na rozum, ale na emoce, plán, který nepočítá s diskusí, ale s propagandou, který nepotřebuje filozofy, ale agitátory. A tak vlastně pokračuje devalvace hodnoty slova a písma, kterou zahájily okupační noviny a kolaborantští ministři, tady začíná proces, který umožnil, že určující silou ve formování jazyka přestal být básník, ale propagandista, žurnalista a posléze partajní byrokrat. A zároveň s tím nenápadně odchází i "smysl dějin". Zápas o pravdivé slovo, o výklad slova, o pojetí a pořadí životních hodnot je postupně nahrazen "bojem" s běžnými životními starostmi a obtížemi všedního života, které jsou uměle pozdvihovány na úroveň dějinného úkolu. Ve své době to byla nesporně rafinovaná a také úspěšná politika, která měla všechny předpoklady k vítězství a proti níž nenašly nekomu-

nistické strany národní fronty, znejistělé politikou Američanů vůči Sovětskému svazu, zapletené doma do řady morálně neobhajitelných účelových kompromisů, a jejich politikové, kteří zvláště na místní úrovni často hledali spíš osobní výhody než zásadové řešení, žádnou účinnou obranu. Důvěra v prezidentovo veto v r. 1948 je ze všeho nejvíc důkazem úpadku politické soudnosti, reziduum prvorepublikánské víry v mýtickou všemocnost slova a písma a ničím neodůvodněné nadějí, že nám bude ještě jednou svoboda darována. Jenže období, kdy dějinná konstelace byla československému státu nakloněna, definitivně skončilo, krutý šprým dějin na náš účet byl dovršený. Mýtus jakoby automatického a nekrvavého vítězství pravdivého slova se vyjevil právě jako mýtus a národ zde najednou stojí proti zlu téměř odzbrojený, neschopný vůbec představit si jeho rozsah a byť jen vzdáleně pochopit jeho obłudnost a záludnost. A diktatura vede soustředěný útok právě na "smysl dějin", snaží se z něho vypreparovat to, co v něm bylo podstatné, především onen obdivuhodný odpor k autoritativnímu názoru bez důkazu, úctu k jazyku a slovu, k cizímu názoru a k nutné názorové pestrosti kultury i k ~~na~~ osobní kultuře lidských vztahů.

A přece, nebo snad právě proto, začíná se už v té době rodit skrytý, zpočátku těžko definovatelný odpor proti zrušným praktikám ovládnutí lidí, nelidským metodám jejich likvidace a očividnému odnárodňování národa v oficiální politice. Uvědomil jsem si to nad pár řádky Havlovy knížky "O lidskou identitu" (str. 244). Období od poloviny 50. let je zde vylíčeno jako čas jakési samovolné eroze totalitního režimu, jakohosi uvolňování samopohybem, na němž lidská vůle a touha neměly žádný podíl. Najednou zde jakoby z ničeho nic byl prostor, do něhož mohli postupně vstupovat lidé jiných než ortodoxně komunistických názorů, najednou mohli publikovat autoři, kteří nezapadali do socrealistického rámce. Jenomže právě dvacet let, která jsme teď prožili a období, které prožíváme, svědčí o tom, že zejména v totalitních systémech se nic neděje samo od sebe, že za každým drobným pohybem musí být lidské úsilí, sebeobětování, přinejmenším povědomí o sociální deformaci, kterou je třeba odstranit. K tomu, aby mohl Chruščev promluvit, muselo být už předtím v Rusku tisíce Chruščevů, aby se Gorbačev mohl dostat k nejvyšším vládním funkcím muselo už předtím v sovětské společnosti působit tisíce Gorbačevů. A právě tak v našich domácích poměrech: k tomu, aby mohlo dojít k brodnému procesu a k osmašedesátému roku museli už hluboko v padesátých letech působit přímo v komunistické straně desetitisíce lidí, kteří si zprvu nejasně a váhavě, ale po událostech v SSSR čím dál určitěji uvě-

domovali, že diktátorské a centralistické řízení, potlačování národních rysů české kultury, faktické opuštění tradičního, ale stále aktuálního "smyslu českých dějin" je cesta, která vede k ekonomické zkáze a morálnímu rozkladu, a kdyby se po ní mělo jít dále, vedla by k tomu, že by Češi vůbec přestali být národem. Ne že by přestali česky mluvit, ale že by neměli o čem mluvit než o žrádle a o věcech, k nimž není zapotřebí tvořivého myšlení. Myslím, že je to důležitá okolnost, na niž i racionálně uvažující zásadní odpůrci komunistů - o protikomunistických pogromistech ani nemluvě - až příliš snadno zapomínají: čeští komunisté nebyli ani po osmačtyřicátém roce nerozlišená masa, ve straně byli jak mučitelé a vykonavatelé ortelů, tak členové ze strachu, z donucení, nebo lidé vědomě sledující jenom svůj prospěch, množství těch, kteří příliš nepřemýšleli a spokojovali se s povědomými frázemi - a konečně velká síla straníků, kteří chápali tragičnost událostí, neodvolatelnost zločinů, právě tak jako nevyhnutelnost děsivých, dlouhodobých následků, nebo jenom instinktivně cítili zcestnost vývoje a zvolna, neorganizovaně, bez vyslovitelného programu se pokoušeli korigovat v rámci svých možností to, co jim nemilosrdně diktovali shůry. Z jejich odvahy a taktizování, zbabělosti i riku, stranických trestů, pádů, ba i kariér, ale rozhodně ne samovolně se vytvářel prostor, do něhož mohli vstupovat právě tak impulsy ze světové literatury, jako k zapomenutí odsouzení odborníci světového formátu, tvůrci a myslitelé, kteří s marxismem a komunismem nechtěli mít nic společného, a přece nechtěli opustit tuto zemi. Jistěže to, v čem takoví členové komunistické strany žili, nebyl "život v pravdě", a přesto to byl mravní výkon, který si zaslouží respektu, protože mnozí z těchto lidí si museli už tenkrát uvědomovat, že budou muset odvrhnout privilegia, která jim doposud zaručovalo členství ve straně, že s možností konkurence připravují často sami pro sebe svízelnější a dobrodružnější život, že vystavují veřejné kritice celý svůj dosavadní způsob existence. Zločiny, které strana pod vedením zahraničních odborníků zosnovala a provedla, nelze zamlčovat ani vymazat, ale stejně nelze zapomenout, že uvnitř téže strany se zvolna formovala - nikoliv organizovala - opozice, která samozřejmě vůbec neuvažovala p návratu ke kapitalismu (i když toto spojení zase už není než směšná fráze: jakpak se můžeme ke kapitalismu vracet, když za ním pokulháváme i v sociálním ohledu) ale o navázání kontinuity s dějinami českého státu, se "smyslem dějin". V osmašedesátém roce by proto obrozená komunistická strana měla reálnou naději udržet si své vedoucí postavení ve společnosti i za nových okolností, a to právě pro morální úsilí nejméně třetiny svých

členů, kteří se v průběhu let výrazně podíleli ba iniciovali obrodný proces. Je pochopitelné, že zapřisáhlí nekomunisté takovou situaci neradi viděli a takovou pravdu neradi slyšeli tenkrát, a tím víc neradi by ji uznávali právě dnes. Ale je tu důkaz nad jiné výmluvný a nwoodiskutovatelný: ti nakonec poražení, vyloučení a zdeptaní komunisté citelně chyběli v českém národním životě celých dvacet let a chybějí ve straně a ve veřejném životě katastrofálně právě nyní. V jejich režii by nemohlo dojít k dnešní, v evropských dějinách dosud nevídané tragikomické situaci, kdy okupovaní trvají na správnosti a oprávněnosti okupace i tenkrát, když okupanti uznávají, že byla obezně škodlivá a neodůvodněná, a nepřekáželi by ze strachu o privilegia českému národu v cestě za vlastními dějinami v době, která je zas jednou historicky jedinečně příznivá, kdy se otevírají všechny možnosti svobodného národního, kulturního i osobního života. A proto: až zase jednou budete právem proklínat a odsuzovat zločiny jedněch komunistů, zeptejte se sami sebe, jestli jste udělali pro obrodu poměrů a základních hodnot aspoň tolik, jako jiní komunisté, kteří po léta se střídavými úspěchy pracovali na drobných i větších úpravách, kteří věřili v možnost reform, kteří se nechali konečně existenčně zničit i s rodinami, jenom aby si uchovali svou lidskou identitu. Až budete uvažovat o chybách, kterých se dopustil Alexander Dubček a o jeho slabostech, zeptejte se, kolik na toho člověka bylo v nesmírně krátkém časovém úseku naloženo a komu se podařilo v tak krátké době udělat víc. Rehabilitace osmašedesátého roku, jeho iniciátorů a programu musí být logicky a spravedlivě prvním a sjednocujícím cílem všech občanských iniciativ, kdyby v jejich vedení byli skutečně politicky uvažující lidé, museli by vidět, že nastala situace, kdy je třeba ne pro politickou nebo osobní prestiž bývalých komunistů, ale pro úspěch demokratického hnutí usilovat především o reformu ve straně, o plnou rehabilitaci lidí, kteří už před lety formulovali zásady obrodného procesu, mezi nimi i širokou a otevřenou celonárodní diskusi, v níž by došly sluchu všechny názory, koncepce a návrhy, které dnes znějí znovu a znovu do prázdna. Současná roztržštěnost neoficiálních aktivit je už málem směšná a hlavně neúčinná, nynější vedení dobře ví, proč podepisuje mezinárodní smlouvy, proč sice hrubě nevrle, ale přece jenom tu a tam trpí slovní exhibice, ale není ochotno připustit ani náznak rehabilitace. To je to slovo, které by mohlo strhnout lavinu činů. To je to slovo a dění, které potřebujeme, abychom znovu našli a obnovili svůj "smysl dějin" a v něm svou osobní mravní rovnováhu, své ztracené štěstí.

Brno, září 1989.

305

Přepadla mě uprostřed srpna nostalgie. I ta je svého druhu nesouhlasem s některými jevy přítomnosti, a tak tu něco z jejích příčin a následků zaznamenám.

Nastalo prázdno po zážitku, který sliboval být objevný i potěšit. Víc o něm povím pod číslem 19. Potřeboval jsem si ten pocit definovat a tím jej zbavit obtížnosti. S melancholickým úsměvem jsem se rozpomněl, že v jednom období skoro před půlstoletím nám, tedy skupince přátel a mně, pomáhal k osvobozujícím definicím Unamuno.

Sáhl jsem po něm. Ukázalo se, že mi lačné oči přátel, těch dávných i pozdějších, ponechaly na přihrádkách jen dvě z jeho knih. Ta hlavní, *Del sentimiento trágico de la vida*, pro daný případ nejpotřebnější, mi chybí, ač jsem ji vlastnil nejméně třikrát.

V pěkné vazbě a v krásném tisku na ručním papíře, jak ji Dr Škeřík vydal v edici *Symposion 1927* v překladu Jaroslava Zatorálka, hostovala u mne z přihrádek Petra Kabeše asi dva roky. On jistě řekne, že déle, protože si knihy z velké lásky pamatuje a bývá mu líto, že nejsou nablízku.

Za celou dobu přítomnosti Petrova výtisku jsem v něm zalistoval třikrát nebo čtyřikrát. Teď se mi stýská, že se mi tehdy nestýskalo.

Je v Unamunovi něco uhrančivého. Na dálku vábí, zblízka je náročný a nutí svou analýzou ke zraňujícím sebeanalýzám. Podobně jako Cervantes, nebo spíš jako sám Unamunův pozemšťanský světec a hlavní vyjadřovatel španělství don Quijote. Myslíte si, že víte, kdo je don Quijote? Zkuste jeho prapůvodní verzi, tedy Cervantesův román na pokračování, číst slovo za slovem! Uhrane vás to znovu - nebo to vzdáte. Jako je tomu u všech nejmenších i největších věcí světa: buď jsou násobkem atomů, z nichž se skládají, nebo, jako pouhý součet, nejsou nic. Quijote a po svém Unamuno jsou násobky.

Zbylí mi na přihrádkách Unamunové dva. Oba potvrzují, co naznačuji. A zrcadlově probouzejí nostalgii další a další.

První je román dnes už skoro stoletý. Paz en la guerra. Prvně vyšel 1897. Unamunovi bylo třiatřicet. Další vydání Míru ve válce uvedl v roce 1923 předmluvou, kterou nás bezděky ujišťuje, že jeho mladé smělélosti po čtvrtstoletí spíš přibylo.

"Dovolte mi, Španělé, abych, jakož Walt Whitman pověděl o jisté sbírce svých básní: - "Toto není kniha; jest to člověk!" - řekl o této knize, kterou vám podávám, rovněž: - "Toto není kniha; jest to národ!"

Tak zní nejpodstatnější věta předmluvy v české verzi z roku 1932. Na titulní straně tehdejšího zdejšího vydání čteme, že román "Španělsky napsal PROFESOR MIGUEL DE UNAMUNO", "Přeložil Dr. K. EGER", vydala "ČESKÁ GRAFICKÁ UNIE A. S."

Ve srovnání s tehdejším českým překladatelstvím patří Dr Eger k nižšímu průměru. Přitom se neostýchal věnovat překlad "presidentu Československé republiky, Dru T.G. Masarykovi, jako projev hluboké úcty a oddanosti".

Úcta právě k tomu muži raději měla být projevena lepší češtinou. Ale Eger se jednak zasloužil, že tu Mír ve válce vyšel. A za druhé, chtěl-li věnováním Masaryka na ten román upozornit, prozradil tím, že ve značném stupni chápe Unamunovu intenci i Masarykův přednostní zájem.

"Kniha-národ", jak ji Unamuno Mírem ve válce definuje, může mít mnoho aspektů a modifikací. Masarykovi bylo povahou i prvotním studiem dáno, aby ho kniha-národ, kniha-společnost při všech svých rozmanitostech poutala především.

Dokládá to Rusko a Evropa, spis podnes dramaticky přitažlivý a objevný. Masaryk je tam analytikem a kritikem morálně sociologickým. Tajemství krásy, v jeho studovaných, milovaných i kritizovaných autorech vždy neoddělitelně přítomné, jako by mu bylo jen přidanou vůní, která má přilákat pozornost k sociálně mravnímu rozboru a významu.

Povaha je i v Masarykovi osud. Nestal se Šaldou nad Šaldu, ale Presidentem Osvoboditelem. Viděl, jak je jeho rodné společenství zaostale neodpovědné v samosprávě i v individuálních sebesprávách. Nepřipisoval to povšechně definované "národní povaze", jak k tomu byly a jsou sklony. Odpovědnosti se nabývá ve svobodě a v samostatnosti, zněl závěr jeho studia a zkušenosti. K tomu byl i dost odvážný, sebejistý a ctižádostivý, aby se o ne-

závislost dané lidské skupiny a tím zároveň o sebeprosazení pokusil. Za tohoto procesu se v něm smysl pro tajemství krásy vytratil skoro úplně.

Jeho Světová revoluce, kde v prolnutí s úsekem dějin ten proces probíhá, obsahuje o tom mnoho dokladů. Zmíním se o dvou.

"Satira Edgara Leea Masterse je kompendium mladé - vlastně nejmladší - Ameriky; autor žije v Chicagu a odsuzuje Chicago a americká velkoměsta; Ježíš na př. je mu rolník, jenž byl zabit v městě městem, bankéři, advokáty a soudci." Jde o Mastersovu Spoonriverskou antologii, vydanou 1915 v USA s úspěchem a ohlasem nečekaně velikým. Snad i proto měl Masaryk proč napsat o několik řádek výš: "Nezajímala mě na sbírce poesie /není jí příliš/, nýbrž revoluce proti posavadní americké kultuře a civilizaci."

Platí-li, že satira je posměšným odsudkem, sociologicky a politicky čtoucí Masaryk se mýlí už i užitím toho termínu pro Mastersův cyklus. A příznačné pro Masarykův druh zájmu je i ono oddělení "poesie" od řečené "revoluce". Vždyť součástí této revoluce byl právě fakt, že se významná skupina včetně Masterse odvrátila v poezii i v próze s konečnou platností od "genteel tradition", od oné snobské vychovanosti či viktoriánství, proti němuž se obtížně probíjeli Poe, Hawthorne, Whitman a spolu s dalšími ještě i Mark Twain.

Nešlo o výsměch a zavržení, ale o nové postižení a hodnocení obecné skutečnosti i místní společnosti, které při nových postupech myšlení a imaginace vyžadovalo i jiné vyjadřovací prostředky.

Citoval jsem z šestašedesáté kapitoly Světové revoluce. Masaryk ji uzavírá chválou Spojených států jako zdatného účastníka první světové války. Přiznává, že jeho zájem o tamější literaturu byl "mnohem více politický než literární". Ano, je to přípustné. Politik musí svá směrová znamení hledat ve všech úkazech. Ale na konci jednoho z posledních odstavců té kapitoly se politický čtenář Masaryk ocitá v divném rozporu s Masarykem Ideálů humanitních, hilsneriády a rukopisných bojů, když říká i syntakticky sporně: "I nejostřejší kritikové a nespokojenci nevěstili nic zlého."

Skoro to bolí. Moralistně filozofující sociolog a křesťan Masaryk, jakmile se stává politikem a je na cestě ke státnictví,

nevidí "nic zlého" v tom, jak byli "kritikové a nespokojenci" z morálně estetických úhlů nuceni psát o přibývajících sociálních svárech uvnitř USA od konce 19. století. Stav americké společnosti ho zajímá skoro jen utilitaristicky: schválí tato dnešní Amerika svému prezidentovi a kongresu vstup do války, který posílí vyhlídky na vytvoření československé republiky? Ideály humanitní, zájem všech o všechny, se v jeho mysli trochu hroutí. Americká účast na válce sice dokáže zoufale nerozhodnou válku rozhodnout, ale uvnitř USA posílí průmyslové podnikavce proti lidu. Navíc týž lid odskáče válku fyzicky i duševně. Budou o tom psát celé dvě další generace amerických básníků a prozaiků i esejistů a historiků.

Až si Masarykovi integrální odpůrci nemyslí, že jim tyto řádky mají být dodávkou střeliva proti němu. Je velký už jen tím, že ve svém mravním a intelektuálním ústrojí může být sídlem zde naznačeného sporu. A jen v končinách relativně nejvzdělanějších, ve Francii, v Británii, v Itálii, ve Skandinávii, v USA a pořádku i jinde se najdou mezi jeho kolegy politiky a státníky lidé, kteří se mu intelektem, vzdělaností, mravní sebereflexí vyrovnají.

Ale co uvedu jako druhý doklad ze Světové revoluce, z jiného aspektu potvrzuje, jak se programově a takticky političtí čtenáři nad jistými druhy literatury okrádají o potěšení z četby i o prohloubení svých chápavostí, jestliže se po čas četby pro účel bezprostředního vnímání a hodnocení každodenních programů a taktik nevzdají.

Masaryk prokázane četl sedm set stran originálu Joyceova *Odyssea*, jak prvně vyšel 1922. Nakladatel Václav Petr, který dobrodružně i záslužně českou verzi vydal už 1930, vypůjčil pro účel překladu výtisk právě od Masaryka. Svědčil, že na okraji skoro každé stránky byly poznámky v nezmýlitelném Masarykově rukopise.

Stejně nezmýlitelné jsou věty komentáře na straně 129 Světové revoluce ve vydání z roku 1925.

"Více než anglickou filosofií, upřímně řečeno, obíral jsem se anglickou a americkou literaturou," píše tam Masaryk. A uzavírá odstavec: "Teď po válce vidím v Joyceovi nejpoučnější případ té katolicko-romantické dekadence - přechod od metafysického a náboženského transcendentalismu a asketismu k naturalistickému a

sexuálnímu terrestrismu v praxi u Joycea přímo se hmatá."

Prostě "nejpoučnější případ". Pokud se Joyce o tom dověděl, byl rád. Těšily ho zmínky kladné i záporné. Jen když se o něm vědělo. A toto není ^{danou} zmínka vysloveně záporná. Spíš jen prokazuje Masarykovu omylnost v tomto případě účelově moralistním a politickým čtením, které mu význam Odyssea, Portrétu umělce jako mladého muže a Dubliňanů zúžilo.

Jak svědčí především Rusko a Evropa, Masarykovým zájmem byly na prvním místě knihy-národy. Náhle však tento sociologizující kritik, v plnění svých nově přijatých morálně politických závazků podpíraný neokázalou protestantskou zbožností, čte autora, který na přechodu od knihy-člověka k obsažnějším útvarům napsal v Portrétu vyznání konvertity od katolictví k intelektuálně zviřavému a imaginativně energickému univerzalismu. Z Masarykovy citované věty v jejím daném kontextu je cítit, jak poněkud patronizující zlepšovatel osudu určité částky lidstva brání svou niternou oporu, tedy svou verzi křesťanství, proti něčemu, v čem vidí znevážení křesťanství vůbec.

Jistá součástka v předivu Dubliňanů, Portrétu, Odyssea se dá nazvat "sexuálním terrestrismem". Zvláště snad v relaci ke knihám, kterých si Masaryk vážil víc - a které ovšem taky četl pozorněji, trpělivěji a rozvážněji, protože právě i občasným kacířstvím zůstávaly uvnitř křesťanství. Joyce nemínil být kacířem vůči irskému katolictví ani vůči křesťanství vůbec. To umístil ve své kosmologii jako epizodu lidských dějin a úhrnné lidské mysli.

A proč ne. Za lidstvo lze říci: byli jsme před křesťanstvím a budeme i po něm, jakkoli divně nás svou dvojakostí poznamenalo. Ale Masaryk se své opory vzdát nemínil. Četl Joyce jako svého odpůrce. Nedočetl se tak v Dubliňanech, v Portrétu, v Odysseovi, že to jsou knihy-Irsko i s metropolí.

Je to škoda. Kdyby byl Masaryk podrobil jmenované knihy obdobnému rozboru jako kdysi Idiota, Běsy, Bratry Karamazovy, mohli jsme být bohatší o procesy mysli rozšiřující českou řeč i vzdělanost. Českobratrská tvrdošíjnost tomu zabránila. Například jako aspekt románové postavy může být poutavá a sympatická. Jako rozhodčí o vizi světa je úzce stranická. A ve spolupráci s Masarykovým vzestupem ke státnictví znemožnila i zmíněné obohacení.

Srpnová nostalgie se mi změnila v obyčejné zoufalství. Ne-

jen knihy-národy už nikdo nepíše, ale ani ten, který patřil mezi poslední jejich oceňovatele, nedokázal rozpoznat nejobjevnější jejich exempláře, když mu přišly pod ruku.

Ale vzat z privilegovaného a jediného zaskleného prostoru mých přihrádek ležel na stole druhý zbylý Unamuno, Španělské essaye. Dolistoval jsem k tiráži, zde pro úsporu stránky účelně i úhledně spojené s obsahem. Patří k těm závěrečným textům, jež mě v některých knihách okouzlovaly víc než text hlavní. Takhle vypadá:

Miguel de Unamuno: Španělské essaye

/O poevropštění 9, O četbě a výkladu Dona Quijota 39, O pýše 66, Samota 86, Dovnitř! 115, In memoriam 131/

Ze španělštiny přeložil Zdeněk Šmíd.

Vydal na podzim L.P. 1937 Jan V. Pojer, Brno - V táboře 7, jako 37. svazek edice Atlantis.

Podle osnovy Antonína Lískovce vytiskla písmem Empiriana Bodoni knihtiskárna Václava Horáka v Prostějově 350 ručně číslovaných výtisků. Výtisky s čísly 1-50 na van Gelderu, výtisky s čísly 51-350 na velínu; tento má číslo.....²³⁶

Patří se poznamenat, že autorovo jméno a titul knihy je vytištěn kurzivou o něco větší než další část tiráže vysázená v čemsi mezi petitem a garmondem. Číslo výtisku je nad tečkami vepsáno perem v pěkném pevném rukopisu.

Až příště pojedu do Brna, poprosím přátele, aby mě zavedli do ulice V táboře před dům číslo 7. Nebo je to celá čtvrť?

Pokud ten dům ještě stojí, mělo by tam aspoň zčásti sídlit nakladatelské družstvo, které v Brně začali ustavovat a prosazovat smělí lidé mladšího pokolení. Právem se hrdě rozpomněli na Jana V. Pojera a dali družstvu jméno Atlantis.

Už je navržena série knih, jimiž má nová Atlantis vstoupit dostatečně rázně do vědomí zdejších čtenářů. Aby kontinuita s Pojerem byla zvláště zřejmá, navrhuji zařadit do zahajovací série reedici něčeho, co on tu první vydal. Španělské essaye, asi teď přezvané na eseje, by se k tomu hodily ideálně. Málokterý soubor esejí je tak neponořitelný.

Záměrně užívám zpřídavnění právě tohoto slovesa. Nevím, co Pojer měl připomínkou Atlantidy především na mysli - což mě vede k návrhu brzy zavést edici tenkých nebo i rozsáhlejších brožur ve smyslu dávné řady "Postavy a díla", kde by se psalo nejen o

autorech úvodní série, ale hned v prvním svazku právě o Pojerovi. Jistě je, kdo ho pamatuje a umí psát. A není-li přímý pamětník, nemůže se nenajít literárně i životopisně chápavý historiograf, který nám život a dílo původce nakladatelství zároveň tak výjimečného i obecně významného důrazně vrátí do ohniska pozornosti.

Neznám mytologii Atlantidy celou. Jen tuším, že od Platónovy zmínky nabyla velkého počtu mnohotvárných významů. Například se též tvrdí, že Atlantis zanikla podle práva skoro starozákonního vinou neřestí, které se v ní rozmohly: zničilo ji zemětřesení a zalil oceán. Na vzdělanecky vyspělou brněnskou Atlantidu stačili Stalinovi místní zástupci poslušní původců potopy tupě vražedné a tolik lidí ohlupující.

Vydá-li něco můj hlas a přihláška do družstva, jsem pro vynoření této Atlantidy.

Kdyby prosazovači společenského vlastnictví jakéhokoli podnikání vzali v úvahu dějiny v jejich faktech a nikoli jen a jen v hotovém ideologickém výkladu, nepochybně by na základě zkušenosti dávných krátkodobých komunit, sedmi desetiletí sovětského hospodaření a víc než čtyřiceti let údajného "znárodnění" ve zdejší zemi dospěli k opravnému závěru. Některým druhům výroby svědčovalo a patrně vždy bude svědčit podnikatelství soukromé. Vymizeli například truhláři schopní vytvořit individualizovaný nábytek - s výjimkou Ludvíka Vaculíka, který se jím z nutnosti i ze záliby nedávno stal.

Podobně chybí malá nakladatelství ochotná riskovat publikaci textů, jež mamutí zbyrokratizované a ideologicky spoutané podniky, zároveň vymezené hospodářským plánováním, nedokáží vydat vůbec, nebo je vydají po dlouholetých průtazích. Totéž se týká tiskárenství. Žádná dnešní velkotiskárna, ať by tu a tam některý mistr nebo metér a sazeč byl jakkoli lidsky vyspělý a pozorný, nemůže nahradit soukromě podnikavého i riskujícího tiskaře v pohotovosti, v kulturně zralém ohledu k textům, v konkrétně lidském styku a dojednávání s nakladatelem, někdy i s autorem, pokud pocítil už v čase tisku nutnost balzakovsky rozsáhlých změn. Patřivalo to ke zrodu knih, mezi jinými právě těch nejtrvanlivějších.

Takže se nostalgie, na chvíli umlčená mladými a odvážnými vyzdvihovateli Atlantidy, vrací zadními vraty, jimiž zůstává neodbytně otevřen průhled k umrtvujícímu velkoplánování průmyslově "kulturních" podniků, pro něž je ideálem bestseller stejně jako

pro většinu obdobných kapitalistických podniků na Západě. Jenže tam navíc mají hojnost Pojerů, Škeříků, Petrů, riskujících zánik, jen když právě tato kniha vyjde. Ať je to Joyce, Unamuno nebo Yeats.

18

Když Bruce Chatwin v roce 1982 vydal svůj první román, *The Black Hill*, Černé návrší, v deníku *The Times* vyšla recenze, kde Andrew Sinclair psal, že ta kniha znamená "příchod významného romanopisce, který se vrátil domů, aby tu našel své kořeny a svou pravdu ve zdejší půdě".

O pět let později jsem se díky příteli z pražského nakladatelství s Chatwinem osobně setkal. Byla u toho též Barbara Epsteinová, podivuhodně vzdělaná i pohotově chápavá spolušéfredaktorka asi nejlepšího kulturně politického periodika, jaké dnes ve světě vychází, čtrnáctideníku *The New York Review of Books*.

Chatwin přijel do Prahy podruhé ve svém životě na pouhé tři nebo čtyři dny. Zdál se být netrpělivý. Potřeboval zajet jinam. To patrně jen Barbaře slíbil, že jí ukáže "svou" Prahu, jak ji, dá-li se údaj v jeho posledním románu přijmout jako autobiografický, prvně poznal roku 1967, kdy mu asi nebylo víc než sedmadvacet. V roce 1987 vypadal na zdatně živých čtyřicet, i když zážitků, citací a poznanych lidí i míst světa měl v sobě nastřádáno jako jiní za trojnásobek obdobně vnímavých dospělých životů.

Přijel s manželkou asi stejného věku, s jednou z těch pokojně pozorných žen, které energii citů vkládají do neviditelné či aspoň neokázalé pozornosti vůči svým nejbližším partnerům. Vědí, že vzít si vysoko nadprůměrně nadaného člověka znamená, aby byly připraveny na věci méně obvyklé, než jaké učí zvládat středoměstanská výchova. Skoro nebylo znát, že o svého netrpělivce pečuje, ale měla rozum i za něj.

Naposled jsme je viděli ve dvoraně u recepce hotelu Alcron. Bruce by byl ještě mluvil dál, ale ona se již vzdalovala za pilíři k výtahu a on jakoby magnetizován jejími jemnými i kamarádskými gesty dva kroky pozpátku, dva kroky zády k nám šel za ní.

Barbara podobně. Ale s tou jsme ještě měli smluvenou schůzku. Nevím proč, ale z Chatwina jakási stanice o vysokém napětí vysílala za clonou povzbudivého úsměvu sdělení: hoši, takže se mějte, už se neuvidíme.

To bylo krátce po půlnoci. Předtím jsme asi od šesti seděli v hlučném a zakouřeném prostředí zadní síňky vinárny Beograd. Na mne šla hrůza už ve chvíli, kdy jsme tam vstupovali. Povzbuzovala jen společnost tří nebo čtyř poutavých lidí. Až pak náš konec stolu zcela ovládl Bruce.

Že i orálně je to nebývale výmluvný vypravěč, jehož každá věta přitom prochází kontrolou velmi vyspělé inteligence i opracováním humorného vtipu, bylo po dvaceti minutách naslouchání zřejmé. Jen se nyní, rok po příští rozhodující události, nedá odhadnout, zda skoro čtyřhodinový monolog ve své vždy znovu mírně polevující a vždy znovu nemírně vzestupné energii byl poháněn prostě Chatwinovým jakoby chlapecky užaslým a přitom vysoce chápavým objevitelstvím nebo už taky vědomím, že nemá času nazbyt a že to komukoli musí povědět pokud možno všechno.

Snad mám nějakou představivost, i když jsem šťastně ušetřen homosexuálních sklonů, takže smím odhadnout, že Bruce, zvláště při svém raném úspěchu jistě skoro okamžitě padl do oka mnoha dívkám i dámám a patrně též mužům. Neumím odhadnout, nebo spíš nechci odhadovat, jak dalece on sám své přirozené svůdnosti využíval.

Teprve za dlouhá léta někdo odhalí případ Bruce Chatwin a napíše napínavou i spornou biografii, kde na rozdíl od případu Oscar Wilde nerozhodne tupě nelidský lidský soud, ale AIDS. Není to ještě mnohem nelidštější?

Rok po pěti hodinách ve vinárně Beograd jsem příteli z nakladatelství zděšeně sděloval, jak jsem v New Statesmanu četl, že se Chatwin, nominovaný mezi šesti vyvolenými uchazeči o významnou britskou literární cenu, posledního televizního rozhodování o udělení ceny nemohl účastnit. Významný interviewer zašel za ním domů a natočil rozhovor. Ten byl před udělením ceny vysílán. Chatwin prý byl "jen oči a ústa". Nesmírně poutavý a čilý ve svých výpovědích. Zároveň už prakticky mrtvý. Co my tu víme o možnostech televize.

Přítel z nakladatelství se jakoby bránil. Citoval mi zprávu z nějakého časopisu, kde si Chatwin ještě krásně žil. Přijal jsem to s mírnou pochybností, ale hlavně s potěšením. Jenže marně.

Brzy se dostavilo potvrzení. A převážně se v těch zprávách zcela vyvracela možnost, že si Bruce o několik let dřív nevymýšlel, když kdesi napsal, že ho za cest v severní Číně uštkl had,

jehož jed působí až po několika letech, ale protijed zatím nebyl nalezen. Zůstalo při AIDS.

Omlouvám se případným žalobcům, ale mám smysl pro ženy. Pro tu prostě a chápavě účastnou Chatwinovu ženu to muselo být utrpením - nikoli proto, že by žárlila na chlapce, muže či učené dony, ale že bezmocně vyčítala přírodě světa, jak s nesmyslnou přísností trestá přílišnou lidskou zvědavost. Zdá se totiž, že Bruce Chatwina nehnaly do slepé a smrtící uličky popletené instinkty, ale ve své energii nezvládnutelná žádostivost vědět, jak je to se všemi druhy, odrůdami, povahami tvorů ve světě. Právě tak žádostivě po vzduchu a tvaru končin světa Bruce cestoval.

Ptal jsem se ho v Beogradu, kde nebyl.

- V Antarktidě, odpověděl. Ale to se dá dosáhnout.

Jde-li o román *On the Black Hill*, Na Černém návrší, recenzent v *Timesech* se mile mýlí, když Chatwina vrací ke kořenům v domácí půdě, aby tam našel svou pravdu. Chatwinovou domácí půdou byl svět jako celek.

Včetně například i Prahy.

Jen měl své výzkumy, ať věcné nebo imaginativní, podnikat průkazněji.

Na Černém návrší je román velmi svižně a poutavě odhalující touhy, spory a rozdíly dvou bratří neschopných rozejít se a vzdálit z rodných svahů. Kdyby někdo ze zdejších ruralistů pozdních dvacátých a třicátých let měl dost pronikavého intelektu a imaginativní vize, mohl Chatwina v pojednání tématu předejít. Ale ani výřečnost těm zdejším nestačila. Byli jen připoutáni k půdě a k víře ve spásnost vlastnictví. U Chatwina toto je pouhá jedna nit mezi motivy Černého návrší.

Když se při své intelektuální a imaginativní energii do něčeho opřel, vznikaly z toho příběhy věcně i filozoficky dalekosáhle objevné.

Román *Utz*, vydaný 1988, a jak se ukázalo, jeho poslední, není v tom ohledu nejpřesvědčivější. Je to podivné. Britsky rozený kosmopolita už zná Patagonii, Sovětský svaz, Austrálii a další končiny, ale jakmile zakopne o Prahu, začíná si spíš vymýšlet než líčit, spíš libovolně fabuluje, než by se pokusil detailně vypátrat a imaginativně doplnit, jak to vlastně s Prahou je.

Staccatový spěch na těch sto padesáti stránkách je zjevný.

Není to už úsporný a přitom organicky soustavný vypravěč z Černého návrší, ale úpěnlivě důmyslný anekdotista.

Ať celý Chatwin tady vyjde. Stojí za překlad a obohatí. Teď jde jen o to, že něco podstatně důležitého ve svém posledním románě zanedbal. Není to kniha-člověk ani kniha-národ, ale jeden z nejkouzelnějších exemplářů knihy-úspěchu.

Pro člověka, který žil v Praze skoro současně s Chatwinovým titulním hrdinou, má toto kouzlo jeden podstatný kaz. Už to řeklo mnoho lidí o mnoha jiných knihách, ale nedá se to tentokrát neopakovat. Prostá faktografie, Chatwinovým důmyslem vhodně vybraná a sestavená, by byla fantastičtější a jako kniha-město i kniha-člověk poutavější než ten soubor výmyslů a vynálezů navěšených na pražské polopravdy a zkazky jako na vánoční stromek z umělé hmoty.

V tu umělou stranu jako by nyní tíhly knihy-úspěchy. Přirozeně energický a promlouvající lidský tvor Chatwin sliboval jako muž domovem kdekoli na světě objevit zdejší prostředí a příkladné osudy jeho lidí průkazněji.

Nostalgie kdesi pod rozptylující aktivitou trvá.

Mění ji až v nevoli morálně psychický fakt, že se jako jeden z lidí uvnitř asi dvacetitisícového ghetta nedokážu ubránit, abych znovu nepodlehł spolu s touto obcí srpnovému důrazu v úhrnném rytmu lednových, únorových, zářijových, říjnových a jankých ještě výročí.

Bylo nepokojným potěšením odevzdat asi tři měsíce snaze vyprostit přítele z vězení, kam byl nesmyslně odsouzen. Ale odsuzujeme se sami stejně nesmyslně do vězení myslí a ducha, dáme-li si určovat poruchy v plynulosti života j e j i c h výročími a svátky.

Bouřím-li se po jedenadvacáté proti jedenadvacátému srpnu, jsem znovu jeho obětí.

Kdybych šel proti následkům toho dne znovu demonstrovat, znovu tím vzdám poctu těm, kteří si jedenadvacet let udrželi moc nad patnácti milióny lidí. Jsem proti. Zde je část toho, co jsem v poslední chvíli napsal.

Podílel jsem se na SLOVU K 21. SRPNU 1989, které se mnou podepsali čtyři přátelé a spoluobčané. Nejméně jeden další, pro-

slulý svou smělostí a důvěryhodností, připojil písemný souhlas. Ale jsou mi sdělovány i domácí a zahraniční nesouhlasy. Smyslem řečeného SLOVA bylo uvědomit spoluobčany, že za nynější situace jakýmkoli pokusem o demonstraci nebo i korzem po pěší zóně nabídnou brutálnějším částí nynější vládnoucí moci příležitost, aby různými druhy provokací vyvolala možnost násilného zásahu a tím podepřela tvrzení, že jen ona ví, jak se má a musí vládnout při vzrůstající nespokojenosti obyvatelstva. Upevní tím uvnitř i vně strany své rozhodující postavení. Nabízet takovou příležitost je proti zájmům místních obyvatel i nejobecnější lidskosti... Výzvu, aby zdejší ozbrojené moci byla ponechána příležitost předvést zbytečnost jejích přebytečných počtů v prostorách co možno nejprázdnějších, mám za věcnou a rozumnou. Boxer to zná: uhne-li soupeř před ranou, do níž (vložil on) celou váhu a sílu svého těla, je otřesen a rozkolísán víc, než kdyby obdobnou ránu utřzil sám. Nemám na mysli ústup, ale rozumné pokračování ve sporu, vedeném zatím z obou stran iracionálně.

x x x

Paradoxně mi protivné srpnové výročí pomohlo s konečnou platností srpnovou nostalgii i melancholii zaplašit. Ale to nic nemění na rozhodnutí, že od nynějška navždy odmítám žít v rytmu jejich svátků a jimi zaviněných truchlivých výročí, i kdyby mu ghetto nezávislých nadále podléhalo a tím mě do té protismyslné závislosti vtahovalo.

Dejte mi se svátky svátek.

"Cár necár, svátek nesvátek, že mi vše rovno, ne a ne nebudu hřmít." Tolik mi na oporu z Havlíčka uvádí pod heslem "svátek" Příruční slovník jazyka českého ve svém pátém dílu vydaném 1948-1951. I tohle citovat byla v těch letech odvaha. Teď už se neslavit smí, takže snad nebudu zavržen tak úplně a všemi.

V příštích odstavcích převažuje souhlas a zalíbení. Ale přece jen velmi nesouhlasím s podstatnými součástmi drobného dobrodružství, které je v nich vylíčeno. Psal jsem to pro Lidové noviny, ale nerad bych o to připravil hrstku čtenářů, která snad v Obsahu čte i moje texty. Jmenuje se to Joan Baez a tajuplný cyklista. Zde to začíná.

K Joan Baez se přivlastňovací "-ová" hodí ještě méně než ke jménům jiných žen. Výrazně patří k lidstvu v jeho lepší podobě, ale nepatří nikomu. Samostatnější lidskou bytost si stěží lze představit. Je ostatně vadou české řeči i společnosti, že gramatické přivlastňování trpí a dokonce vnucuje. V případě Joan nelze normy dbát.

Pozvali ji na Bratislavskou lyru 1989. Věděla, kam jede. Věděl to i její malý štáb, směs vzdělanosti, vtipu, pohotovosti v čele s Marthou Henderson, spoluředitelkou Mezinárodního výboru pro lidská práva Humanitas, který Joan Baez založila a jemuž předsedá. Štáb zorganizoval, aby na její koncert přijeli signatáři Charty 77 v čele s Václavem Havlem.

I když ceny vstupenek odstrašovaly (třetí řada na tribuně 80,- Kčs), bylo asi vyprodáno. Snad i proto, že podle kolujících zvěstí čtyři sta vstupenek zakoupilo ministerstvo vnitra. Milují folk.

Neuniformovaní, zato motorizovaní příslušníci téhož ministerstva se už předběžně postarali o drobné dobrodružství dvou posluchačů večera. Provázel jsem Václava Havla a byl mu řidičem. Na dálnici u Malacek jsme se důmyslně shodli, že se nevrhneme do náruče policie rovnou. Zkusíme vjet do Bratislavy z nečekané strany.

Odbočili jsme na Pernek a hodlali dojet k cíli od Pezinku. Máme se sledovači zkušenosti. Od Trutnova po Malacky se zdálo být čisto. Vnitro se zjevně zdokonalilo. K Perneku silnice klíkatě stoupá a vjíždějí po ní do srdce Slovenska kamiony. Jede se zdlouhavě, předjíždět se ve smyčkách nedá.

Ale přece jen jsme kohosi předjeli. Cyklistu v růžově, červeně a bíle pruhovaném tričku. Zjevně v serpentínách trénoval. O dva kilometry dál bylo odpočívadlo a my z nezbytné potřeby zastavili. Než jsme se vrátili k vozu, nalétla nad odpočívadlo helikoptéra. Smáli jsme se, že to snad ne. Ale za výkonu potřeby nás zjevně cyklista předjel, a jen co jsem stál u vozu, přijel zpátky, minul mě v půlmetrové vzdálenosti a řekl: "Jste sledovaný."

Neručím za přesné znění promluvy. Dobrý advokát protistrany by mě usvědčil, že jako svědek neobstojím. Ale tady jen místopřísežně sděluji, že se cyklista z nezjistitelných příčin o kus cesty vrátil, aby řekl, že nám je někdo v patách. Dovíme se kdy proč?

Byli jsme od té chvíle pozornější. Od serpentín nad Pernekem po Bratislavu se za námi vystřídalo pět až osm sledovačů. Jejich vozy zpomalovaly a zrychlovaly v našem rytmu.

Schůzka s Joan byla telefonem, skoro jistě odposlouchávaným, sjednána na pět odpoledne v novém hotelu Forum. Prý vypadá jako veliký mlýn, řekli mi, když jsem se pro orientaci ptal. Po vjezdu do Bratislavy ze strany mně zatím neznámé jsem zastavil u prvního spatřeného nového velkého mlýna. Poslal jsem Václava, ať spěchá k recepci a žádá Joan Baez. Oběhl mlýn, několik posádek sledovačů za ním, ale budova neměla vchod a pán s psíkem Václava informoval, že Forum je o několik kilometrů dál.

Tam se proces opakoval. Obchůzkářů v civilu bylo deset. Asi víc. Ale Joan a Martha vědí, z čeho všeho se lidstvo skládá. Jinak by nebylo proč jejich Humanitas zakládat. Jen co Václav z recepcie zavolal, přišly si pro něj a byl ukryt v relativním bezpečí jejich pokojů. Mne u auta hlídali ledabyle. Zanedlouho mi byl doručen vzkaz, ať jdu nahoru za Václavem s jeho cigaretami a zapalovačem.

Vypadá to nevinně, ale nákladné manévry bratislavské policie hrozily něčím vyvrcholit. Joan tedy k minibusu, který její družinu a chartisty v čele s Havlem měl odvézt do místa koncertu, vedla Václava pod paží. On si za to vyžádal, aby směl nést její opancéřovanou kytaru. Na začátek představení jsme čekali v přijímacím salóňku Paláce sportu. Strop je tam divně nízký a skloněný. Bylo dost nervozity, pustí-li nás policie

do hlediště, i když vstupenky jsme měli.

Pustila. S patričně hřmotnou i vtipnou a útočnou poetičností hrál a zpíval v první půli večera Vladimír Merta a jeho dřívější i noví přátelé. Obecenstvo žádalo přídavky, Merta prosil, že už dost. Ať je čas pro Joan.

Konečně byla na scéně. S ní jen pianista a kytarista. Žádné přehnané světelné efekty. Joan Baez má, čemu anglicky říkají "presence". Vejde-li na jeviště, někdo tam je a něco se děje. Přirozeně, elegantně, energicky je svou myslí jednotná se svým vnějškem a výkonem. Jen co začala, obecenstvo bylo s ní. Možná i někteří nositelé vstupenek zakoupených ministerstvem vnitra.

Za námi seděli čtyři lidé, kteří ani jednou nezatleskali. Neodešli však a neprojevíli nesouhlas. Ovlivnila je? Měli příkaz být zticha a podat zprávu? Byli osobně jako lidé zvědaví? Kdo se kdy doví?

Joan je se svou hudebností i velmi inteligentní režisérkou svých pořadů. Po třech písních z dávno proslulého i nového repertoáru náhle uvedla v polštině polskou píseň, již se naučila pro Lecha Walensu. Dojemnost melodie i faktu, jak se sousední společenství pře o svou svobodu, znásobila napětí v hledišti.

A tu Joan Baez o dvě písně dál sdělila v čerstvě nacvičené slovenštině, že příští píseň patří Petru Cibulkovi, všem politickým vězňům a přítomným podpisovatelům Charty 77 včetně Václava Havla. Bratislava je město mnoha statečných lidí, ale Charta tam získala jen deset či patnáct podpisů. Přisvědčující hluk však svědčil, že i obecenstvo Lyry ví, o co v Československu začíná jít. Joan našla víc spojenců, než se možná dalo doufat.

S kouzelnou přirozeností o dvě písně dál oznámila, že by si ráda na čtyři minuty oddechla a že ji tedy zastoupí zpěvák v Bratislavě známý, ale zřídka vystupující, Ivan Hoffman.

Nasadil směle a zvučně. Neříkejte nám, ať ctíme ty, co lhalí, vraždili a podváděli - tak zhruba zněl začátek třetí sloky Ivanovy písně. A tu zvuk z beden oněměl. Joan, stojící za Ivanem, vyrozuměla, proč ho chtějí umlčet. Chvilíčku prosila obecenstvo, ať ho nechá dozpívat bez technologie. Nedalo se. Lidí pískali, dupali, volali: "Hanba! Vy podvodníci." I hůř.

Ivan sbalil kytaru, Joan ho políbila, a kdežto zvukaři mu-

seli na rozkaz být zticha, osvětlovači, rozmístění i pod samou střešou haly, vířili různé zbarvenými světly po bouřícím obecenstvu. A Joan pak ukázala k místu v hledišti, kam se Ivan vrátil, a řekla: "For Ivan." Patřila mu příští její píseň.

V závěru večera Joan, vždy "elegance květ", pozvala na jeviště Mertu a jeho družinu. Spustili Donna, donna. K účasti bylo vyzváno i obecenstvo. Zpívalo i tleskalo. Organizátorům Lyry to nebylo po chuti. Bedny opět oněmněly. Vladimír Merta ukazováčkem před ústy naznačoval, že to slavně dozpívají i bez aparatury. Chvilku se to dařilo, ale vášně převládly. Pískot, potlesk, dupot. Vše pro Joan. Tak se místní policii daří sjednocovat lid.

Původně vyjednaná tisková konference po koncertě odpadla. Joan Baez prý nedodržela podmínky smlouvy. Nehněvala se. Měla konferenci v pokoji Fora s jinými.

Projevila se ve zpěvu, v textech, v jednání jako jedna z nejkouzelnějších lidských bytostí, jež nyní obývají tento nešťastný svět. Při loučení spontánně vyplynulo z tohoto reportéra: "You are a beautiful woman." Z mnoha aspektů toho adjektiva. Poděkovala. Opravdu je to velmi krásná žena se smyslem pro ty, jimž není snadné ve světě obstát. Pro ni je přirozené být při nich.

Když jsme se nazítří vrátili s Václavem Havlem do Prahy a mířili od vozu k jeho bydlišti, potvrzovali jsme jeden druhému, že nás zpátky nikdo nesledoval. Ale po zkušenosti mezi Malackami a Pernekem jsem radil ke strídmosti. Vtom na rohu Engelsova nábřeží a Resslerovy ulice vyjel po chodníku proti nám cyklista v dresu skoro stejném jako ten z hor nad Pernekem.

Strašně jsme se rozesmáli. Asi proto, abychom přehlušili pocit velmi mnoha tajemství obsažených v životě světa. Joan Baez jich zná a umí vyslovit velký počet.

16

Vyčíslím věcné poznámky k článku "Na kus řeči o Moravě", který byl vložen do červnového Obsahu. Článek podepsal Zdeněk Rotrekl.

1. Řekne-li se "při užití Kuběnových a Rotreklových metod", neznamená to pro pokojnou úvahu, že jde o jednu totožnou

metodu.

2. "Hezkých pár let" v běžné moravštině i češtině znamená hodně let. Měsíčník Tvář dlouho nevycházel. Mimo to jsem nebyl členem jeho redakce, ale pouze redakční rady. Navíc jsem vynikal absencí. Záleželo mi na tom časopise jako na příležitosti otiskovat tam zanedbávané a opomíjené. Byl v něm prvně po letech otištěn Jan Hanč a mé řádky o něm. Kuběnovy metody jsem tam nepoznal.

3. V čísle 10 svého seriálu Dovolují si nesouhlasit jsem nemínil popírat ani podporovat nárok Moravy na svébytnost. Jen jsem recenzoval diskusi, jak ji zaznamenala "brněnská verze" Střední Evropy. Jak vyplývá z dalších bodů, Rotrekl na recenzi odpověděl útokem na osobu recenzenta.

4. Jde o útok mnohostranně nešťastný. V druhém odstavci svého článku Rotrekl říká, že si "dovolil neodložit" mé řádky, "což u popisování papíru Zdeňkem Urbánkem činím výjimečně". Nic proti tomu. Ani já některé texty nečtu. Divné je, že se v dalších odstavcích Rotrekl staví do úlohy soudce mých textů, postojů a životních osudů.

5. V tomtéž druhém odstavci se Rotrekl prozrazuje jako vztahovačný čtenář. Prvním dvouřádkovým odstavcem čísla 10 svého seriálu jsem se omlouval přátelům a čtenářům Obsahu, že o číslo dřív mé odstavce chyběly, "protože bylo třeba věnovat pozornost a čas nesouhlasu jiných s podstatnějsími vinami proti volnosti". Je snad až příznačné, že Rotrekl jako straník určité ortodoxie tyto "viny proti volnosti" vztáhl na sebe a na tuto ortodoxii. Nešlo ů něj ani o ni. Přes tři tisíce místních občanů nesouhlasilo s vinami proti volnosti, kterých se tu opět dopustila ortodoxie protichůdná. Bylo třeba registrovat podpisy, odesílat je na příslušná místa a zveřejňovat. Kdo chtěl rozumět, rozuměl. Rotrekl nechápavě zapletl ten dvouřádkový odstavec ve zmatečném smyslu do významů dalšího textu.

6. Uprostřed strany 2 Rotreklova textu je v závorce uvedena tato věta: "(Urbánkova generace - 1917 - povětšinou dodnes slovenskou svébytnost uznává s krajní nechutí)." Nemám se za vhodného zástupce mlhavé veličiny jménem generace ani jakékoli jiné skupiny. Je-li však generace nazvána po mně, jsem oprávněn něco poznamenat. Když Tatarka slavil sedmdesátiny, přispěl jsem mu do sborníku odstavci hlavně o tom, jak různost jazyků zvyšuje

je zájem o zkušenost jiných společenství a pomáhá vždy nově osvětlit úhrnnou lidskou situaci. Potlačovat různost jazyků ochuzuje svět a může se nemile dotknout sebeuvědomění toho či onoho společenství. Jako příklad jsem uvedl půvabně znící dvojverší Ivana Blatného z dávných dob. Týkalo se slovenštiny: "Vždyť je to jenom čeština vložená do studánky." Slovák za to právem obviní Čecha, že má jeho jazyk za nářečí. I tehdy Rotrekl odpověděl osobní výtkou, místo aby otázku stručně rozebral. Nemám prý Blatnému co vyčítat. Je to velký básník a dokonce přítel. Zvláštní argumenty.

7. Je proč se intenzívně a detailně zabývat Moravou a jejími dějinami. Totéž platí o přítomnosti a minulosti mnoha jiných společenství a území, dojde-li tam u jistého počtu vzdělaných a rozumných lidí k uvědomění značného stupně svébytnosti. Vycházím-li ze záznamu diskuse, všechno, co v ní o Moravě řekli Rotrekl a Kuběna, je zastíněno a částečně zpochybněno tím, co tamtéž Jan Šimsa říká za Jaroslava Mezníka: "Cítí se být Moravanem, ale dává zásadně přednost hledisku svého češství a nad češství klade obecně lidské hodnoty: pravdu, spravedlnost, humanitu." Jaroslav Mezník bezpochyby není s tímto svým hlediskem sám. Rotrekl, Kuběna ani Redakce záznamu neberou tento druh moravanství na vědomí, i když jej mimo Mezníka zřetelně zastupují též Šimsa, Trefulka a zčásti Jaroslav Šabata. Též promoravská argumentace citovaného Jaromíra Procházky nebo Radomíra Malého se od Kuběnovy a Rotreklovy liší.

8. Vinit kohokoli bez důkazů z totožnosti s "poúnorovými soudy" je osobní napadení nejnižšího řádu. "Kolaborace církve s nacismem" naneštěstí není "z Agitpropu poúnorových let", ale fakt mnohokrát doložený seriózními historiky.

9. K účelu mého očernění chce Rotrekl očernit deník Národní Osvobození, jak opět vycházel 1945 - 1948. Mám podnes za čest, že mě tam v mých osmadvaceti přijali za redaktora. Není pravda, že ten list sociálně demokraticky a liberálně orientovaných legionářů z první světové války mlčel ke zločinům proti lidskosti, kterých se tu na oplátku za ty nacistické dopouštěly skupiny Čechů. Nesnažily se zákonným postupem Němce rozlišovat a soudit. Okrádaly a zabíjely. Spolu s Marešem v Dnešku se proti tomu ozývalo i Národní Osvobození. Po několika článcích a zprávách na to téma vyšel tam i úvodník Gestapismus.

O co šlo, říká sám titul. Autorem úvodníku byl odpovědný redaktor listu Václav Cháb, vynikající lidsky i novinářsky. Ručil sám za sebe. Nepotřeboval k tomu vyšší instance. Hledím být i v tom jeho žákem. A jeho jmenovanému úvodníku vděčím za to, že jsem asi osmnáct měsíců před únorem 1948 poznal dva členy Státní bezpečnosti, tedy v době, kdy se na úplné ovládnutí politicky policejního aparátu jen skrytě připravovali. Ve chvíli jejich příchodu jsem měl službu. Cháb nebyl. Řekli, že si za ním zajedou, ale i mě poctili několika skoro zdvořile zakrytými hrozbami. Kdyby v tom prý list pokračoval, uměli by si poradit. Nebudili v tom ohledu pochybnosti. Cháb ani redakce se zastrašit nedali. Osobně jsem například referoval o sjezdu sociálních demokratů a měl na rozdíl od jiných referentů za nejdůležitější projev to, co tam Vojta Beneš, bratr politickotakticky přehnaně opatrného prezidenta, říkal o nevyšetřeném a nevyšetřovaném zmizení pěti set Němců a podobných případech. Po válce, v níž milióny lidí padly za humánnější svět, sta lidí se proviňovalo proti humánnosti. Jen jsme o tom v Národním Osvobození psali. Ale psali. A možná i díky tomu měl ten list stejný dvousettisícový náklad jako Svobodné noviny, totiž Lidové noviny po roce 1945 donucené změnit si jméno. Podobně jako Percutka nesměl vlastnoručně očistit Přítomnost z hanby navalené na ni za nacistů kolaboranty, ale musel ji vnějškově změnit v Dnešek. Národnímu Osvobození jméno zůstalo, protože Sychrava, Cháb a další po Mnichově pohotově list zrušili a nahradili jej obdeníkem Naše zprávy. Pod hlavičkou Národního Osvobození se nemínili proviňovat ani zdrženlivostí v nalézání a sdělování pravdy.

10. Nešťastná je i Rotreklova zmínka o dobříšském sjezdu mladých spisovatelů. Bylo to připraveno několik měsíců před únorem 1948 a podíleli se na přípravě i lidé velmi svobodomyšlní. Datem byl březen jmenovaného roku. Únor zřetelně naznačil, co nastane, ale na rozdíl od příštích spoludržitelů moci nebo od těch, kteří se z taktických příčin nebo z důvodných obav uchýlovali do ústraní, někteří naopak měli ten sjezd za poslední příležitost svobodně se vyjádřit. Patřil jsem k nim. Přednesl jsem svůj text na téma Svobody spisovatele, jak mi o několik měsíců dřív bylo uloženo, bez jakýchkoli úprav. Před ně-

kolika lety jsem to otiskl v Obsahu. Někteří se divili, jak směle jsem tehdy mluvil. V březnu 1948 mi to tak nepřipadalo. V důsledcích je to i útok proti všem omezujícím ortodoxiím na kterékoli straně ideového, mravního, věroučného, estetického spektra. Nemohl jsem se vzdát svobody a vyhlašovat za zjevenou pravdu, co jsem za ni neměl. Neprohřešil jsem se. Nešlo o službu nastupující moci. Upozorňoval jsem naopak, jaká moc definitivně nastupuje. Retrekl nyní po čtyřiceti letech úmyslně nechápe mou tehdejší řeč.

275

IDEOVÁ INSPIRACE BOHUMILA HRABALA

Jsem pouze výslednicí
odložených směrů.

B. H.

Literatura o Bohumilu Hrabalovi je už dávno nepřehledná. Nejen co do kvanta - to by se snad dalo s pomocí počítačové techniky ještě zaregistrovat -, ale především co do chaotičnosti nej-různějších výpovědí. Většina těchto výpovědí je založena na letmých dojmech nebo na povrchních komparacích a analogiích a přes svou suverenitu dává tušit, že jejich autoři si s fenoménem, o němž píší, nevědí příliš řady. Také přežívá řada výroků, které byly vysloveny v souvislosti s vydáním prvních Hrabalových knížek, zachytily tehdy jejich jevové rysy, ale pak byly rozšířeny na celé dílo, ztratily svou platnost a dnes orientují pozornost falešným směrem.

Pokusy vnést řád do tohoto chaosu jsou zatím ojedinělé. Před několika lety se o to pokusil Jaroslav Kladiwa ve své dvousvazkové monografii. Shrnul v ní o Hrabalově životě a díle mnoho informací, bohužel příliš často nekriticky přejímaných, a některé jeho cenné postřehy se ztratily v záplavě nehlubokých rozborů. Nicméně zasloužil se o utřídění a první systemizaci základních poznatků. Nejhlubší sondou do Hrabalova díla je v současné době kniha Susanny Rothové *Laute Einsamkeit und bitteres Glück / Slavica Helvetica, 1986/*, která s perfektní znalostí materiálu šťastně spojuje analytický zřetel se syntetickým. Její velkou předností je, že zdůrazňuje jednotu Hrabalova díla a sleduje jeho vnitřní logiku. Tím položila spolehlivý základ dalšímu hrabalovskému bádání. Chtěl bych v tomto smyslu na knihu S. Rothové navázat a pokusit se o určitou rekonstrukci Hrabalova světového názoru, neboť z něho pramení jednota jeho díla a principy jeho tvůrčí metody.

x x x

Hrabalův světový názor ve vlastním slova smyslu se zformoval poměrně pozdě: v prvních letech vysokoškolských studií po příchodu do Prahy. Do té doby - podle jeho vlastních, často opakova-

ných slov - o sebevzdělávání neměl příliš velký zájem, neuměl se učit a jeho hlavní četbou byly Tůmovy humoresky Z českých mlýnů. Bereme všechny podobné Hrabalovy výroky cum grano salis, přesto je za určité svědectví pokládat musíme.

Ideové vlivy soustavné, byť zpočátku nahodilé četby se spojily s vrozenými psychickými předpoklady vnímavé duše a pronikavého intelektu a daly v krátké době vznik základním rysům světového názoru, který se už po celý další život podstatně neměnil, ale jen doplňoval a obohacoval. Všimneme-li si těchto ideových vlivů, můžeme v nich rozlišit několik málo základních, k o n s t i t u t i v n í c h , které působily v první fázi formování světového názoru, a větší počet k o n f i r m a t i v n í c h , utvrzujících, které hrály určitou úlohu v dalším myšlenkovém vývoji s původní konstitutivní vlivy v daném směru modifikovaly a upevňovaly. Tyto vlivy působily jak na světový názor, tak zprostředkovaně na tvůrčí metodu, neboť od této doby, tj. druhé poloviny třicátých let, začíná Hrabal umělecky tvořit, a jejich zdrojem byla především filozofie a souběžně i umění, zejména literatura a moderní malířství.

Hrabalův naturel je bytostně básnický. Jeho myšlení je obrazné. Svůj světový názor si proto nevytvářel systémotvorným diskurzivním myšlením nebo přejímáním hotových logicky vybudovaných myšlenkových soustav. Skládal je spíše jako mozaiku z jednotlivých myšlenkových kamének, jež ho při četbě zaujaly a jež souzněly s jeho psychickým laděním. Výsledkem nebyla kaleidoskopická tříšť, ale skutečná mozaika tvořící celistvý názorový obraz, byť jeho částčky byly heterogenního původu.

První, a dá se říci že základní kameny k této mozaice poskytl Hrabalovi Arthur Schopenhauer. Setkal se s ním hned po příchodu na právnickou fakultu Karlovy univerzity, kde docent Josef Fischer právě četl schopenhauerovský cyklus. A první filozofické knihy, které si v antikvariátu proti fakultě zakoupil, byly Schopenhauerovy spisy, údajně z pozůstalosti - což vypadá přímo symbolicky - Ladislava Klímy!

Schopenhauer nepůsobil na Hrabala metafyzikou vůle, ale tím, co Thomas Mann kdysi nazval pesimistickým humanismem, totiž svým morálním učením a pojetím člověka, který si je vědom svého nesnad-

ného údělu na této planetě. "Já jsem nikdy prokletý nebyl... Já ale soucitem, jak jsem se to učil od dětství sám od sebe a později od Schopenhauera, právě tím soucitem já jsem okamžitě zasažen člověkem, který prokletý je" /Klíčky na kapesníku/. Hrabalův člověk je v podstatě nešťastný, ať už se navenek tváří fanfaronsky, pábitelsky, dělá ze sebe haura nebo horuje pro optimistické perspektivy; štěstí, kterého dosahuje, je vždycky "hořké štěstí" - jiné neexistuje a jiné si také v rozporném světě našeho století, ohrožovaném globálními katastrofami, těžko můžeme představit. A soucit s tímto člověkem je základem morálky, základem humanismu, základem, který je už dán v přirozenosti člověka. Soucitem se člověk identifikuje s jinými lidmi, dokonce se všemi živými bytostmi. Schopenhauer zahrnuje do sféry morálky i zvířata a považuje za barbarství Západu a křesťanské civilizace vůbec, že při morálních reflexích nebere zvířata v úvahu. Existuje přece metafyzická identita všeho živého. Také tento rys se v Hrabalově světovém názoru uplatňuje /Autíčko!/. S tím souvisí rovněž Schopenhauerův důraz na pudový život člověka, zejména na závažnou úlohu sexuality. Třebaže polaritu pudu a ducha, vášně a poznání řeší Schopenhauer ve prospěch askeze, odhalil svým otevřeným přístupem k tomuto tématu modernímu myšlení dosud tabuizovanou oblast a stal se jedním z významných předchůdců psychoanalýzy. Také tento motiv, umocněný ještě paralelním vlivem surrealismu, o čemž bude řeč dále, zakotvil natrvalo v Hrabalově světovém názoru. Avšak ještě jeden aspekt Schopenhauerovy filozofie je třeba zaznamenat: Já dosahuje čistého stavu poznání, nezávislého na rušivé vůli, ve stavu estetickém. V tom spočívá blahodárná moc umění. Hrabalův vztah k tvorbě je dokladem oprávněnosti této teze, a to v dvojím smyslu: mnohé jeho výroky o funkci vlastní tvorby vypovídají o tom, že umělecká práce je pro něj nejen zdrojem potěšení, nejen fabulační slasti, ale že má i funkci očištnou, že pomáhá umělci osvobodit se od trýzně světa, kterou jako citlivá duše do sebe pojal, tím že ji zpředmětní v podobě artefaktu. A Hrabal ve shodě s Schopenhauerem prožívá tyto chvíle estetického zření přímo jako extatické. - Konečně jedna zdánlivě vnější okolnost dokresluje logiku vztahu Schopenhauer - Hrabal. Jak známo, Schopenhauer opovrhoval katedrovými filozofy, ale také oficiální filozofie ho dlouho nebrala na vědomí. Jako inspirátor všech, kdo se vzpouzeli proti povrchní skutečnosti, našel první stoupence a ctitele mezi nezávislými samostatnými my-

sliteli z řad právníků /Frauenstädt, Dorguth, Becker, von Dosa/ a mezi umělci /Bähr, Gwinner, R. Wagner/. Nebude patrně náhodné, že ve třicátých letech našeho století nalezl v Schopenhauerovi inspiraci mladý, byť neúspěšný právník a příští velký básník.

Druhým velkým konstitutivním zdrojem inspirace pro Hrabalovo myšlenkové zrání byl Ladislav Klíma. Ve druhé polovině třicátých let prožívalo Klímovo dílo v jistých kruzích české inteligence určitou renesancí. Nebyly ještě zapomenuty dvě beletristické knihy, na jejichž přípravě k tisku se podílel alespoň zčásti sám autor /Utrpení knížete Sternenhocha, 1928; Slavná Nemesis, 1932/, v roce 1937 vyšel bibliofilsky Vlastní životopis a v roce 1939 vydal Jaroslav Kabeš Filosofické listy Ladislava Klímy. Klíma našel u Hrabala příznivou půdu zúrodněnou již Schopenhauerem, neboť sám na tohto myslitele navázal. Klíma vnesl do Schopenhauerova přece jen poněkud statického pojetí světa a člověka drsnou dynamiku a specifickou dialektiku. Ukázal nejen relativitu všech kategorií, nejen setřel ostré hranice mezi skutečností a snem, mezi dobrem a zlem, mezi pravdou a lží, ale dokázal také, jak každá z nich může přecházet ve svůj opak. Právě toto dynamické vidění světa zvýrazněné prismaticem krajní subjektivity Hrabala silně upoutalo. Klíma ho poučil, že "směšnost a hrůznost jsou sestry, že kořeny vší hrůzy spočívají v mystériu komičnosti, a naopak, že v nejhlubší hloubi směšnou jest jen hrůznost, a je n každý strach; že svět jest jen bezedně hlubokou a féerickou hrůznou groteskou", Klíma přesvědčivě dovořil, že nejen že vyšší povstává myslitelně vždy jen z nižšího, ale, ve smyslu polaritý a hlavně ludibriosity světa, povstává ze svého opaku, den z noci, slabost ze síly, ohyzdnost z krásy, štěstí z neštěstí", a Klíma posléze i prokázal, že "vítězství se sestává jen z bití". Poslední dva citáty z Klímy si Hrabal zvolil jako moto k Tanečním hodinám. Vyskytuje se v nich pojem ludibriosita. Tento pojem, v němž je mimo jiné soustředěn přínos českého myslitele moderní evropské filozofii, přejal do svého světového názoru i Hrabal: "Hravostí a hrou měním slzavé údolí v smích" /Rukověť pábitelského učně/. Hrou není ovšem jen umělecká tvorba - tento schillerovský motiv klímovsko-hrabalovské koncepce také obsahuje -, hra má v tomto pojetí výrazný rozměr existenciální a přímo metafyzický. Je podstatou života, homo ludens je nejvlastnější určení člověka a člověk jako suverénní hráč je do

jisté míry demiurgem světa. Hrabal ovšem, jak je v jeho povaze, tento existenciálně metafyzický vztah okamžitě estetizuje:

"Tedy stoje na břehu u Mánesa jsem tělem i duší zažil tu krásnou větu Ladislava Klímy, že ...ludibrionismus je boží hra, hra šílenou a titěrnou a ignorantní, a tedy krásnou" /Klíčky na kapesníku/.

Z myšlenek těchto dvou filozofů se v průběhu třicátých a čtyřicátých let zformovala existenciální a antropologická složka Hrabalova světového názoru. Byly to její fundamentální, konstitutivní zdroje. Později k nim přistoupily další, které jsme označili jako konfirmativní a které jako doplňkové působily stejným směrem. Především to byl Lao c', jehož kontrastní myšlení má mnoho styčných bodů s "dialektikou" Klímovou. Podobně existencialisté, zejména Jaspers, umožnili Hrabalovi hlouběji porozumět znakově symbolistnímu rozměru bytí. V sedmdesátých letech se jeho pojetí člověka rozšířilo o původně Schopenhauerův sisyfovský motiv, aktualizovaný Camusem /Příliš hlučná samota/. Stranou nezůstal ani Kant jako předchůdce Schopenhauerův a některé oblíbené citáty odkazují na filozofy antické /Sókratés, Platón/ a středověké /Augustinus, Tertallianus, Raymundus Lullus/. T. S. Eliot mu přiblížil filozofii indickou.

Třetím konstitutivním zdrojem, z něhož se utvářel Hrabalův světový názor, byl **surrealismus**, a to jak svou ideologií, tak svými uměleckými projevy. Tento zdroj působil časově paralelně s oběma předchozími, doplňoval je a umocňoval, neboť v mnohém ohledu šlo o ideové postoje, které si byly velmi blízké. Zatímco dosavadní hrabalovská literatura nevěnovala Schopenhauerovi a Klímovi jako ideovým inspiracím Hrabalovy tvorby prakticky žádnou pozornost, pojem surrealismus je v této souvislosti značně frekventovaný. Řada recenzentů shledává v jeho tvorbě surrealistické stopy, většinou bez bližší specifikace, jiní připouštějí, že Hrabal surrealismem prošel jen proto, aby ho záhy překonal a odvrhl, a konečně někteří jakoukoli souvislost se surrealismem popírají a prohlašují Hrabala dokonce za socialistického realistu. Také S. Rothová, která se tímto problémem zatím nejhlouběji zabývala, připouští, že surrealismus osvobodil Hrabalovu metaforiku, avšak potom se Hrabalova tvorba ubírala jiným směrem, který byl bližší Skupině 42. Hrabalova vazba na surrealismus je ve skutečnosti mnohem podstatnější.

Surrealismus opravdu osvobodil Hrabalovu metaforiku. To ovšem zdaleka nebyl jediný důsledek působení tohoto směru. Nejde jen o vliv na Hrabalovu poetiku, ale především o vliv na jeho estetický názor jako součást světonázorového postoje. Surrealismus položil mimořádný důraz na tvůrčí subjekt:

"Dosavadní aktivita a tvorba surrealistů přináší doklady obecné platnosti subjektivního principu umělecké tvorby, tedy doklady, že výraz subjektivních komplexů umělcových má rezonanci u diváka." /Teige, Výbor z díla II, 267./

S touto tezí koresponduje jak extrémní subjektivismus Klímův, tak Hrabalovo přesvědčení z doby, kdy by podle některých kritiků měl už dávno překonat rezidua surrealismu:

"Tím, že se vyjadřuji krajně subjektivně a jsem sám sobě prvním čtenářem, vlastně tím, že píšu pro sebe, tak jsem dodatečně potom zjistil, že vlastně ti lidé mně to berou jako od pusu, že vlastně já jsem mluvil za ně. Takže má krajně subjektivní výpověď je najednou objektivní."

/Kličky na kapesníku, 1984-1985./

Ještě důležitějším přínosem surrealismu byl však pocit vnitřní svobody. Také zde nepochybně působil paralelní vliv Klímův. Hrabal byl z českých intelektuálů té doby patrně jediný, kdo tento vliv mohl absorbovat a spojit se surrealistickou estetikou, neboť ostatní čeští surrealisté si Klímova díla nepovšimli, ačkoli obdobné jevy nadšeně přijímali z kultury francouzské /Jarry, Lautréamont/. Surrealismus skutečně osvobodil vnitřní život člověka a zdůrazněním osvobozovací funkce imaginace a fantazie objevil pro umění nová rozsáhlá území, ale zároveň si uvědomil i společenský dosah svého objevu:

"Imaginace a fantazie má v surrealismu zjevně roli podvratnou, realizuje věci nejnepravděpodobnější, aniž by bylo možno je popíratí: zázraky fantazie jsou účinnou obžalobou pusté společenské reality a jejich revoluční charakter spočívá v tom, že činí instituce a skutečnosti sociálního řádu hluboce podezřelými, neboť dává člověku tušení, že v imaginárním světě žije svoboda, vypuzená z despotické sociální reality, a že je nutno cestou revoluční přeměny učinit i skutečný svět ř í š í t é t o s v o b o d y ." /Teige, Výbor z díla II, 269-70./

To je konsekvence, která už překračovala Klímovo pojetí svobody.

To je konsekvence, která už překračovala Klímovo pojetí svobody. Avšak Hrabal se svým přítelem Karlem Maryskou k ní sami dospěli už v polovině čtyřicátých let:

"Není-li umělec spokojen se světem, v kterém žije, utíká se do světa imaginace a snů," říká V. Nezval v předmluvě k Štýrskému-Toyen. My toto krédo tvoření během protektorátu opravili, že umělec musí bojovat proti světu, s nímž není spokojen. A tak vznikl náš manifest." /K. Marysko, Květomluva korejského kata, 283./

Tak se díky surrealismu objevil v Hrabalově světovém názoru r e - v o l u č n ě r o m a n t i c k ý prvek, který se různě modifikován stal trvalou součástí jeho díla i jeho občanských postojů.

Hrabal se ovšem nestal ortodoxním surrealistou. Jeho tvůrčí potenciál byl příliš velký na to, aby se epigonsky podřizoval striktním sektářským pravidlům. Jeho inspirace Šklovského teorií ozvláštňení byla natolik silná, že ji uplatňoval /a uplatňuje/ na všechny tvůrčí postupy, u nichž hrozilo nebezpečí, že se stanou konvencí, tedy i na surrealistické. Nepodlehli například teorii automatických textů, i když na počátku se pokoušel podle ní tvořit. Vnesl však do ní - ostatně jako jiní surrealisté - určitý racionální řád, jestliže by se z ní měl stát chaos podvědomých asociací. V tomto smyslu mu byla bližší Dalího paranoicko-kritická metoda, v níž aktivita asociační síly je schopna organizovat a vytvářet objektivní nahodilost z původně iracionálních stavů. To vše v počátcích Hrabalovy tvorby, ale snad s jedinou výjimkou Ostře sledovaných vlaků /jediné dílo, které psal s převažujícím ohledem na čtenáře/ i v celé jeho další tvorbě probíhalo v i n t e n c í c h surrealistické poetiky a surrealistického názoru, a nikoli mimo ně nebo proti nim. Hrabalova tvorba je i r e a l i s t i c k á a stojí ve vědomé opozici proti realismu, chápanému jako určitý historicky podmíněný umělecký směr, který se snaží zobrazovat typické charaktery v typických okolnostech. Hrabalovy "charaktery" jsou výjimečné a jsou situovány do okolností bizarních nebo absurdních, nikoli "typických". Takto je irealistický i Hrabalův "totální realismus", kterým někdy označoval svou tvorbu z padesátých let, neboť přívlastkem "totální" chtěl manifestovat svou naprostou odlišnost od "typické-

ho" realismu a realitu vědomě transponoval do nadreálna, aby zdůraznil její super-reálnou hodnotu, neboť jak napsal A. Breton v Prvním manifestu surrealismu, "na fantastickém je obdivuhodné, že v něm není nic fantastického, že je v něm jen skutečno".

Celá Hrabalova tvorba od počátku až po nejnovější díla /s výjimkou poslední verze Ostře sledovaných vlaků, jak bylo již konstatováno/ spočívá na principu v n i t ě n í h o m o d e - l u . Tvorba podle tohoto modelu neusiluje o to, aby odrážela "objektivní" realitu, "tak jak se nám jeví", ale klade maximální důraz na tvůrčí potenci subjektu, na expresi subjektivního prožívání reality, která má ovšem ve svých důsledcích objektivně poznávací hodnotu. Tak je tomu v celém moderním výtvarném umění, počínaje kubistickou revolucí, a obdobně začala s vnitřním modelem pracovat i próza, počínaje Joyceovým Odysseem. Úloha subjektu je tu rozhodující, "odraz" je záležitost druhotná. "Tisíc jablek spadlo na nos zeměkoule a jen Newton dovedl těžit ze své boule," praví Nezval, a můžeme dodat: Tisíce brigádníků a desítky spisovatelů prošla kladenskými ocelárnami a jen Hrabal dovedl vytěžit Majitelku hutí.

Paralela s moderním v ý t v a r n ý m u m ě n í m je tu zcela na místě. Tvoří další konstitutivní zdroj Hrabalovy inspirace. Zájem o tento druh umělecké činnosti ho provází po celý život, dnes je jeho předsá přímo profesionálním znalcem. A opět to není zájem objektivně vědecky kunsthistorický, Hrabal nazírá výtvarné dílo prismatem vyhraněného tvůrčího subjektu a jen tak je schopen absorbovat z něho maximum podnětů pro svou tvorbu. Je to patrné nejen na apokalyptickém vidění některých scén z Příliš hlučné samoty nebo vzrušených masových výjevů z Bambini di Praga či z Anglického krále, inspirovaných bezpochyby surrealistickými patrony Hieronymem Boschem a Pieterem Brueghelem. Hrabal přímo experimentuje s některými výtvarnými postupy moderního, zvláště surrealistického umění ve své próze. Dokladem může být například velkolepá koláž Tanečních hodin nebo asambláže Legend a morytátů, kde surové mimoumělecké texty jsou estetickou funkcí integrovány v nový artefakt, a konečně také Vita nuova, střední část životopisné trilogie, která je vržena na papír po způsobu akční malby Jacksona Pollocka.

Dosud nebyla řeč - až na zmínku o Joyceovi - o konstitutivních l i t e r á r n í c h zdrojích Hrabalovy inspirace. Joyce

nesporně takovým zdrojem je. Proud vědomí a otevřenost, s jakou zachází se svým nitrem, odpovídaly jak Hrabalovu naturelu, tak surrealistické ideologii, v jejímž magnetickém poli se pohyboval, a tak se tento pramen inspirace mohl na Hrabalově tvůrčí metodě podílet. Často bývá zdůrazňováno Hrabalovo sepětí se životem prostých lidí, s drsnou realitou každodennosti, dává se to do souvislosti s devaterem řemesel, kterými prošel, a je to považováno za inspirační zdroj jeho tvorby. Je to správné jen potud, že jde o látku, z níž čerpal a čerpá. Avšak stejně dobře by z toho mohly vzniknout humoresky do Dikobrazu, reportáže ze života pracujících do Rudého práva nebo fejetony o hrdinech práce pro Literární měsíčník. Rozhodující, co z toho všeho činí svrchované umělecké dílo, je tvar a ten se přímo ze života odvodit nedá. Zde vstupuje do hry literární tradice a jí ovlivněná invence. A to v tomto případě jednoznačně ukazuje k François Rabelaisovi. Z Gargantuy a Pantagruela Hrabal uměl celé stránky z paměti, to bylo jeho opus magnum v době, kdy se z něho rodil příští prozaik. Rabelaisovo spojení vysokého a nízkého, intelektuální roviny živené moudrými výroky filozofů, s drsným živlem lidového karnevalového veselí, tvořilo precedens vhodný následování. Hrabal od počátku hleděl na život ozvláštňujícími brýlemi, zaostrujícími všechno výjimečné, nenormální, absurdní, bizarní, šílené, směšné i tragikomické, a tím dosahujícími hlouběji k podstatě, k podstatě lidství. Tento způsob vidění byl výsledným průsečíkem rabelaisovské tradice, filozofických vlivů, o nichž byla řeč, a programové estetiky moderního umění, zejména jeho surrealistické etapy. Vždyť právě surrealismus zdůraznil, že "tento svět nadskutečna a básně", svět o to skutečnější, oč fantastičtější, autentický svět pábitelství, se rozsvěcuje ve stavech, kdy "přestáváme být poutání praktickými interesy, tedy i v polosnu, v opilství, v okamžicích silného příboje vášní, v šílenství, za lehkých stavů hypnotických a narkotických" /Teige, Svět, který voní, 161/. Hrabalovi lehce vyšinutí hrdinové plně spadají do těchto kategorií a do tohoto světa.

"Realita a její uzliny a přesmyčky byly a jsou mým zdrojem, mou učitelkou. Vracím se k ní a do ní. Avšak tím okamžikem mne ovanula peruť šílenství suchou cestou. Je třeba jen znamenati, že realita je pravé, svaté šílenství. Jen jí dát uzdu a řád. Ale to je úkol do budoucnosti."

/Mrtvomat, Exposé, 1950?/

V šedesátých letech se za východiško Hrabalovy tvorby začala označovat hospodská historka. Tuto původně Fryntovu koncepci v sedmdesátých letech rozvinul Václav Černý. Jejím důsledkem bylo, že se Hrabalova tvorba dávala do souvislosti především s Haškem. Jde o velké nedorozumění. Tato koncepce postihla některé povrchní, spíše anekdotické rysy Hrabalových povídek z knižních, dosti cenzurovaných prvotín, které však vznikly nejméně o desetiletí dříve, než byly publikovány. Pokud se v nich objevovaly příběhy čerpané z hospodského povídání, a to zdaleka nebyl jejich jediný zdroj, byly integrovány do estetického systému, který jim dal zcela odlišnou estetickou funkci. S. Rothová správně říká, že Frynta i Černý chápou hospodskou historku jako druh folklóru, avšak u Hrabala jde o transponování a literární fixaci vybraných aspektů této reality v podobě "historky". Také znalci Haškova díla /Jankovič, Pytlík/ konstatovali velkou rozdílnost Haškovy a Hrabalovy poetiky. Zdá se, že jejich největší podobnost je v tom, že oba rádi chodili do hospody. Tvrzení většiny kritiků natolik desorientovala veřejné mínění, že mu časem podlehl i sám Hrabal a často se na Haška jako na svého patrona odvolává, aniž větší specifikuje, v čem má jejich příbuznost spočívat. Nepřekročitelný předěl mezi nimi však tvoří vztah k modernímu umění. Zatímco Hrabal plně stojí na jeho půdě a je poučen jeho objevy, u Haška lze hledat nanejvýš neuvědomělou podobnost s některými rysy dadaismu. Hrabalova tvorba je promyšlená, rafinovaná, mnohovrstevná, kdežto Haškova povětšinou "ledabylá improvizace" /Šalda/, byt' dávající tušit velký talent. Úspěch Haškova Švejka spočívá výlučně na "ideologii" hlavního hrdiny, nikoli na estetických kvalitách textu /Rothová/. Shledává-li se někdy jejich podobnost v používání hovorové řeči, působil tu na Hrabala podle jeho vlastního doznání především Céline, který ostatně v době, kdy se formovala Hrabalova poetika, byl v Čechách mnohem populárnější než Hašek.

Hledáme-li paralelu k Hrabalovi v moderní české próze, pak ty pologické spřízněnosti, ač se to zdá na první pohled paradoxní, ho staví vedle Vladislava Vančury. Ostatně již dávno bylo konstatováno, leč později pozapomenuto, že "setkáváme se zde, od dob Vančurových v české próze poprvé tak jasně, s užitím jazyka v jeho estetické funkci" /Pytlík, Pábitelé jazyka, 1966/. Nejmarkantnějším znakem Hrabalovy prózy je právě

jazyková tvořivost, inspirace slovem, tvorba nové skutečnosti prostřednictvím jazyka. Hrabal zachází s jazykem obdobně jako Vančura, i když jejich jazykové inspirační zdroje jsou odlišné. Spojuje je však společná ideová platforma avantgardního umění. To, co platí o vztahu moderního výtvarného umělce k přírodě, platí obdobně také o vztahu slovesného umělce ke skutečnosti, kterou už objektivisticky nepopisuje, ale v rovině jazyka vytváří skutečnost novou:

"Obraz už není pod diktátem přírody, která je nyní opět umělci pouze slovníkem, zásobníkem formových a barevných elementů, surovinou, z níž je autonomně vytvářeno nikoliv popisné, nýbrž ryze výtvarné dílo." /Teige, Vývojové proměny umění, 28./

Hrabal od svých literárních počátků, kdy se orientoval především na poezii, intuitivně tíhl ke způsobu vyjadřování, v němž dominovala ozvláštňující funkce básnického jazyka. Není proto náhodné, že jeho oblíbenými autory byli v této době Baudelaire, Apollinaire a Ungaretti /vedle českých a francouzských surrealistů/. Tuto tendenci dále rozvíjel i ve své prozaické tvorbě, která má ostatně zjevnou básnickou dimenzi a v nejlepších dílech se mění v báseň v próze /viz varianty Příliš hlučné samoty/. Jestliže se Hrabal po počáteční básnické etapě orientoval v próze na jiné, zejména periferní jazykové vrstvy, v zásadě to nic nezměnilo na způsobu jeho práce s jazykem. Tím si vysvětlíme i jeho pozdější oblibu teorie Rolanda Barthesa, v níž nalézá potvrzení také svého přístupu k textu /rukopisu/ a svého zacházení s živlem jazyka.

Zde je na místě se zmínit o častých Hrabalových výrociích, že vlastně není spisovatelem, ale "pouhým zapisovatelem". Jde pochopitelně o zjevnou mystifikaci, jejímž jediným smyslem je snad určitá apologetika vlastního díla proti námitkám zastánců tvrdého realismu nebo naivních čtenářů, kteří se pohoršují nad nehoráznostmi Hrabalových příběhů. Zapisuje údajně jen to, co slyší, tedy nejrealističtější realitu. Není ovšem *ž* třeba obšírně dokazovat, že tvůrčí subjekt vytváří z této "reality" něco zcela jiného, co se realistům často nelíbí. Tvorba podle vnitřního modelu není tvorbou realistickou.

Někteří literární historici /Pešat, Chvatík, Rothová/ kládou Hrabalovu tvorbu do blízkosti Skupiny 42. To je do určité mí-

ry oprávněné, pokud nemáme na mysli přímý vliv, ale jistou souběžnost. To se projevuje hlavně ve společném zájmu o periferní jevy. U výtvarníků Skupiny 42 v zájmu o scénérii velkoměstské periférie, u literátů v zájmu o periferní jazykové jevy a jejich nositele. Hrabal si tento svět pro sebe objevil sám. Když se v padesátých letech osobně seznámil s některými příslušníky Skupiny, měl za sebou už řadu děl se svou vyhraněnou poetikou. Nanejvýš byl vtažen do okruhu zájmu o další periferní literární zjevy, které nějak korespondovaly s jeho uměleckým názorem /kromě těch, které si už dříve sám oblíbil jako například Klíma/:

"A není to ráj jen můj. Již po několik let se v něm pohybujeme s nejbližšími přáteli. Klíma, Deml, Weiner, trojice, která nás nepřestává zajímat, naši prokletí, naše neoficiální, o to skutečnější avantgarda. I když Halas zůstává stále v srdci. A nad tím vším se vznáší temný démon Franze Kafky." /Hiršal-Grögerová, Let-let, 1952-1955./

Přesto je tu podstatná odlišnost: teoretik Skupiny J. Chalupecký a její nejvýznamnější literární představitel J. Kolář konstitovali svůj umělecký názor ve vědomé opozici vůči české avantgardě dvacátých a třicátých let, zejména vůči surrealismu, kdežto Hrabal na ni organicky navázal a v nových podmínkách ji dále rozvinul.

Jestliže Hrabal o sobě prohlásil: "Jsem pouze výslednicí odložených směrů" /Interview s K. Targoszem/, měl pravdu v tom, že šlo o směry, které ztratila oficiální stalinsko-ždanovovská kulturní politika a z ní vycházející socrealistická "estetika" a od nichž se v poválečné době distancovala i část umělců a teoretiků, nechtějících sdílet společensky angažované postoje těchto směrů. Patří sem ovšem také "směry", které stály na okraji kulturního dění /jako Klímův ludibrionismus/ a jejichž tvůrce počítáme mezi "prokleté". Hrabal byl vždy osamělý chodec na poli umění. Nikdy organizovaně nepatřil k žádné skupině ani směru. Proto mu stranická zaujatost nebránila rozpoznat všecko cenné, s čím se v oblasti filozofické myšlenky i umělecké tvorby setkal, a proměnit to svým nevšedním talentem v novou kvalitu. Byla to možná trochu náhoda a trochu úmysl, že se v počátcích svých literárních pokusů setkal s moderním evropským uměním a českou

meziválečnou avantgardou jako jeho významnou složkou a že v jeho intencích rozvinul své pozoruhodné dílo. Stal se tak nejen dědicem českého avantgardního umění dvacátých a třicátých let, ale zároveň jeho největším představitelem druhé poloviny našeho století.

x x x

Bylo již výše řečeno, že surrealismus vstoupil do Hrabalova světového názoru a uměleckého vyznání **r e v o l u č n ě r o - m a n t i c k ý p r v e k**. Rozumíme tím prvek permanentní revolty směřující k maximální svobodě umělecké i občanské.

Pamětníci mohou dosvědčit, ^{a/} **jakou** revolucí způsobily v českém kulturním životě šedesátých let první Hrabalovy knížky. Najednou se objevil autor, který měl co říci a uměl to říci úplně jinak, než bylo doma zvykem. Byl to zároveň politický čin, neboť ve svých důsledcích rozšířil prostor pro větší svobodu umělecké tvorby. Přitom Hrabalovy texty **b e z p r o s t ě d - n ě** nereagovaly na danou společenskou skutečnost, ostatně většina z nich vznikla už o desetiletí dříve. Někteří literární kritici vyslovili názor, že Hrabal svými povídkami reagoval na schematickou literaturu padesátých let. Ta ovšem Hrabala v době, kdy povídky psal, vůbec nezajímala. Jeho texty vždy měly a mají nadčasový rozměr, který jim nedovoluje, aby se staly služkou momentální politické a společenské situace. Jejich vztah ke společenské skutečnosti je volnější, nejsou spjaty se "zlobou dne" /týká se to i tak angažované prózy, jako je Inzerát na dům.../, ale zato citlivě registrují stav lidskosti v národním a širším měřítku a pro něj se snaží uměleckými prostředky dobýt svobodnější prostor.

"Co já od prózy očekávám. Já od ní vždycky čekám to, co od každého člověka, od života. Aby každý člověk aspoň jednou denně se stal svobodnou osobností." /Domácí úkoly, 15./
Cesta k tomuto cíli není však jednoduchá, je plná zvrátů, překážek a osobních obětí:

"Zdánlivý nesouhlas s dobou byl a je a tedy i bude mírou uměleckého narůstání, protože umělecká informace musí přinášet něco nového, tedy zdánlivě nepravděpodobného, překvapujícího, šokujícího... Umělec, který podá překvapující řetěz informací, bude stavěn na pranýř, kde o trochu pozdě-

ji bude opentlen démonem přitakání. Tak tomu asi bude, tak jako tomu bylo, že nositel zraňujících informací přijme souhlas s polámaným žlučником, nebo vyplakanýma očima, nebo in memoriam. Ovšem duch dějin, jak známo, se zpravidla ničím jiným než živí než žlučovými kaménky, které zapíjí slzami smíchu nebo bolesti." /Domácí úkoly, 23./

Revolučně romantický prvek, jenž je organickou součástí Hrabalovy prózy, která "vždy vzniká jistou opozicí, jistým usilováním o zakázané" /Domácí úkoly, 17/, je také ~~je~~ vlastní jeho občanskému postoji. Neboť Hrabal je homo politicus, byť často proti své vůli. Ale vědomí jednoty díla a osobnosti ho nutí přijmout i tuto roli.

Uvědomíme-li si tuto souvislost, nebude se nám jevit Hrabalovo epizodické členství v KSČ bezprostředně po válce jako vybočení z logiky věcí. Byl to důsledek jeho surrealistické angažovanosti. Surrealistická aktivita se dlouhou dobu spojovala s komunistickým hnutím. V tomto období podniká také Vincenc Kramář významný pokus podpořit moderním uměním kulturní politiku KSČ. Tyto snahy ovšem brzy ztroskotaly vítězstvím stalinsko-~~byrokratického~~^{byrokratického} směru, a tím také zanikly důvody Hrabalova členství ve straně. Z důvodů, pro které do ní vstoupil, z ní také vystoupil. Nebyl to však konec jeho s o c i a l i s t i c k é angažovanosti, angažovanosti pro svobodnou společnost svobodných lidí.

Jakmile se v šedesátých letech stal coby spisovatel veřejným činitelem, aktivně se účastnil svými publicistickými vystoupeními úsilí o přeměnu stalinsko-byrokratického režimu v socialistickou demokracii. Tato aktivita se stupňovala až do likvidace Pražského jara. Jeho porážka byla tvrdou zkouškou i této Hrabalovy aktivity. Vědom si však Klímovy devízy, že "vítězství se sestává jen z bití", nerezignoval. Především si uvědomil své bytostné sepětí s českou kulturou a s touto zemí. Vyjádřil to nezapomenutelnými slovy:

"Včera jsem potkal přítele, který se divil, že tady ještě jsem. Když jsem se ho zeptal, jak to myslí, zda jsem ještě na této zeměkouli, nebo se diví, že jsem ještě v této zemi, řekl mi ten můj přítel, že věděl, že existuju, že jsem, ale pouze myslel, že už nejsem v této zemi, že jsem zkrátka pryč. Řekl jsem mu na to, že jsem celý pryč z toho, proč myslí, že bych měl být pryč? Odpověděl mi, že každý slušný

člověk, když není pryč, tak má mít připravenou výjezdní doložku, aby když situace v této zemi začne být nejistá jak aprílové počasí, že té chvíle má slušný člověk být z toho celý pryč a snažit se, aby odjel pryč. A já mu řekl, že výjezdní doložku na tento případ nemám, že sice schvalují, aby každý občan této země měl výjezdní doložku, aby podle svých práv si vyjel nebo nevyjel tam, kam se mu zachce, avšak bohužel, že myslím, že se nesluší, aby spisovatel odjížděl z této země, obzvláště tehdy, když je situace nejistá jak dětská prcinka. Řekl jsem, že moje situace je komplikovaná tím, že tam venku, tam pryč, že mám přeloženou více než desítku mých rabiátských i něžných knížek, a že bych za další překlady, které se v cizině dělají, klidně až do konce svého odcizeného života mohl žít, že ale já mám tady, doma, svoje čtenáře, své pábitele, které jsem právě v těch knížkách učil jisté frajeřině, tomu umění jen se tak nebát a jít nad události, při kterých tuhne krev, ironií a humorem. A teďka bych měl tu svoji obec pábitelů nechat tady na holičkách a někde tam pryč si žít život rentiéra z tantiém knížek, které jsem nenapsal sám, ale vždycky ve spolupráci s tisíci lidmi, které jsem od dětství potkal a potkávám, lidí, kterým jsem stříhal od jejich úst to, co řekli, lidí, z jejichž příběhů a událostí a osudů jsem si nůžkami vystříhal kusy jejich životů a udělal si z nich do svých textů koláže, co by mi tito lidé řekli, když bych byl pryč? Bylo by mi asi, jako bych defraudoval sirotčí peníze, dříve nebo později bych se musel oběsit jako Durynk, který zavraždil knížecí pachole." /Domácí úkoly, 92./

Myšlenka na emigraci byla naprosto nepřijatelná. Právě tak nepřicházela v úvahu pasivita vnitřní emigrace. Hrabal začíná opět intenzivně psát, sedmdesátá léta jsou jeho nejplodnější období, vznikají vrcholná díla. S jejich publikováním se zatím nedá počítat. Po jistou dobu koketuje s Hrabalem disidentské hnutí a snaží se ho získat pro své akce. Hrabal svou politickou intuící patrně vytuší, že to není cesta, která by vedla k žádoucímu cíli. Toto hnutí je až příliš věrným negativním otiskem neostalinové politiky a bez symbiózy s ní ztrácí své *raison d'être*. Nahromaděné rukopisy začínají přetékat ze šuplíku. Kanály samiz-

data je nemohou zdaleka odčerpat. Má-li dílo společensky působit, "usilovat o zakázané", dosáhnout toho, "aby každý člověk aspoň jednou denně se stal svobodnou osobností", musí se dostat k masě čtenářů.

Hrabal se počátkem roku 1975 odhodlává ke kroku, který je rozporně hodnocen: sebekritika, veřejná kapitulace oblíbeného autora, disidentský dorost veřejně pálí jeho knihy... Ve skutečnosti je gestem hozené rukavice. Proti malicherné a krátkozraké kulturní politice je tu postaveno obrovité dílo, před jehož vahou musí tato politika couvnout a posléze kapitulovat /byť s občasnými recidivami marného odporu/. Za nepatrnou úlitbu ze strany autora padají postupně překážky na cestě ke čtenáři. Je třeba si uvědomit, že současně se "sebekritikou" je uveřejněna Rukověť pábitelského učně, sukus Hrabalovy poetiky, důkaz kontinuity mezi vlastní minulostí, přítomností a budoucností. Dosah Hrabalova gesta je patrný teprve z odstupu. Poučeni, které z něho plyne, je jednoznačné: boj o autentické české moderní umění se rozhodne jen na domácí půdě a jen vlastními silami svobodné invence. Bohumil Hrabal je protagonistou tohoto boje.

x x x

/Přepsáno ze sborníku k 75. narozeninám B. Hrabala "HRABALIANA" vyd. "Pražská imaginace" sv. 62/

605

K letošním pětasedmdesátinám Bohumila Hrabala vydala skupina přátel a obdivovatelů jeho díla sborník statí /v edici Pražská imaginace sv. 62/, rozmnožený xeroxem v nepatrném počtu výtisků a nazvaný Hrabaliana. Šifry M.J. a J.Z., zřejmě Milan Jankovič a Josef Zumr, vysvětlují v závěru, že vznikal "jak už to bývá, na koleně, přímo z dodaných matric jednotlivých autorů". Jak už to bývá! Ten povzdech naráží na smutnou tradici, která vznikla v posledních desetiletích, teprve v nich se stalo běžné zamlčovat některé velké zjevy i u příležitosti jejich životních jubileí.

Oficiální literární věda a kritika nestačily včas na Hrabalovy narozeniny reagovat - do poslední doby ho pouze tolerovaly, dobře cítíme, že je ve světě inkviziční ideologie cizorodým živlem.^{x/} Však také většina z 19 autorů sborníku jsou, až na několik málo výjimek, dodnes personae non gratae. Vysoká teoretická úroveň a myšlenková podnětnost příspěvků, byť drobných a dílčích, znovu upozorňuje na truchlivou skutečnost, že vypuzení desítek vysoce kvalifikovaných odborníků z literární vědy bylo zločinem na národní kultuře, že hluboký úpadek myšlení o literatuře byl způsoben právě tímto aktem msty české mediokrity, která si od normalizačních exkomunikací slibovala sobecký prospěch: kalkulovala s tím, že mezi slepými budou jednoocí králi.

Od svého vstupu do literatury vyvolával Hrabal protikladná hodnocení. Zřetelně, na první pohled vybočoval ze středocestí většiny české prózy počátku 60. let a provokoval ustálené před-

- - -

x/ Dokumentuje to i právě vydaná čtenářská příručka Otakara Chaloupky Setkání s českými spisovateli /Albatros, náklad 115 000 výt. !/. Chaloupka Hrabala odsunul mezi málo významné autory, kteří se museli spokojit stručnou zmínkou v shrnujících kapitolách. Nevěnoval mu dokonce ani fotografii, ačkoli na nás upírají usměvavé nebo hloubavé zraky "velikáni" typu D. Šajnera, J. Rybáka, B. Nohejla a V. Adlové. Z prozaiků si vlastní medailón vysloužili B. Říha, M.V. Kratochvíl, Zd. Pluhař a J. Kozák - zkrátka samí národní umělci. Pan Chaloupka se vyzná v tom, jak se zdraví u vrbiček.

stavy o nezbytnosti jejího popisně realistického zpodobení života. Takhle to formuloval jeden z těch jednookých králů B. V. Ržounek ve svém Nástinu z r. 1984:

"Sociální neobvyklost hrdinů a bizarnost prostředí působily však dvojnásobně. Nadšený souhlas provázelo i ostré odmítnutí pro naturalizující tendence, které koneckonců demobilizují lidskou aktivitu."

Uplyne jen maloučko vody a dostane se mu cti být autorem vykladačem...

Spor o Hrabala se však netýkal jen literární tvorby, ale i jeho občanských postojů, a to od chvíle, kdy si v počátku 70. let prohlášením loyality vykoupil možnost opět publikovat. Polemiky vyvolával nejen tento akt, ale četná další básníková vystoupení. Ve sborníku Hrabaliana nenajdeme přirozeně nic z těchto literárních a politických soubojů, jeho studie i poznámky jsou vesměs psány z obdivu k Mistrovu dílu i jeho osobnosti. Protože však Hrabalova tvorba je nevídaně mnohotvárná, její vývojová linie při vší organičnosti vnitřně rozpojená a otevřená, tedy i stěží uchopitelná nějakou vše vysvětlující interpretací, nějakou uzavřenou definicí, odrážejí se i ve sborníku nepřímou ony dávné i současné pátky. V příspěvcích mezi sebou jednotliví autoři nepolemizují, vždyť ani neznali texty svých kolegů. Odvidně rozdílné výklady Hrabalovy prózy vstupují do vzájemného sporu bezděčně. Jsou pouze dokladem, že texty čtenářsky poutavé a vylehčené, nekladoucí intelektu přílišné překážky, jsou zároveň interpretačně neobyčejně náročné, plné nástrah a záludností.

x x x

Rozdílné názory vyvolává hned otázka, která ideově umělecká tradice vzlíná do Hrabalova psaní, v čem tkví jeho filozofická inspirace. J. Zúmr formuluje svůj závěr pregnančně a jednoznačně, když za základní konstitutivní zdroj Hrabalova pábení označuje vedle vlivu Schopenhauerova a Klímova surrealismus, odmítaje těsnější vazbu na Skupinu 42:

"Také S. Rothová... připouští, že surrealismus osvobodil Hrabalovu metaforiku, avšak potom se Hrabalova tvorba ubírala jiným směrem, který byl bližší Skupině 42. Hrabalova vazba na surrealismus je ve skutečnosti mnohem počstátnější... Nejde jen o vliv

na Hrabalovu poetiku, ale především o vliv na jeho estetický názor jako součást světónázorového postoje... Ještě důležitějším přínosem surrealismu byl však pocit vnitřní svobody... Tak se díky surrealismu objevil v Hrabalově světovém názoru revolučně romantický prvek, který se různě modifikoval a stal se trvalou součástí jeho díla i jeho občanských postojů."

Zd. Pešat je jiného mínění:

"Hrabal svou tvůrčí orientací nesporně patří do blízkosti... Skupiny 42."

Oba vědci mají pro svá tvrzení pádné argumenty, nespokojují se s pouhou žurnalistickou floskulí. A přesto jsou jejich závěry protikladné! Také Hrabalova nepochybná vnitřní svoboda, o níž mluví Zumr jako o daru surrealismu, si našla jiné vysvětlení: Vl. Karfík vidí v Hrabalových textech souvislost s lidovou slovesností, v níž

"jde o hru významů, nikoli o přímý obraz skutečnosti, ale o hru se skutečností... Proto je její míra svobody ~~vyšší~~ vyšší, proto není v zajetí skutečnosti, má možnost s ní volně nakládat, stát nad ní a přitom se nezabývat možností dorozumět se s posluchači... Hrabal nakládá se skutečností se stejnou svobodou".

Zumr přijímá jen "do určité míry" tvrzení, že Hrabalova tvorba měla blízko ke Skupině 42 a zdůrazňuje své odlišné pojetí podtržením tohoto závěru:

"Stal se /tj. Hrabal/ nejen dědicem českého avantgardního umění ze 30. let, ale zároveň jeho největším představitelem druhé poloviny našeho století."

Kv. Chvatík už názvem své studie "Dílo B.H. a problém postmoderny" naznačuje, že tuto Zumrovu tezi nepřijímá. Je přesvědčen, že když Hrabal prošel lekcí surrealismu a poetismu, ocitl se v 50. letech

"před alternativou obhajoby moderny nebo radikálního rozchodu s ní za cenu návratu ke konvencím realismu 19. století... Hrabal odmítl obě cesty a našel instinktivně třetí cestu, otvírající mu východisko z tohoto vražedného dilematu 50. let... Byla to cesta nové pravdivosti, cesta k proze, jež nepřestává být poezií, lyrikou, oslavou krásy a jedinečnosti okamžiku, utkvění času zadržného jazykovým proudem."

O několik stránek dál se tento estetik odvolává na manifest J. Čhalupeckého "Konec moderní doby" z r. 1946, přijímá jeho hypotézu o krizi moderny upačnuvší do nového akademismu a estetismu a poukazuje na Kolářův obrat k hovorovému jazyku a autentickým dokumentům, jež hodnotí jako umělecký objev, jako řešení této krize:

"Třetí cesta byla nalezena a dneš ji můžeme v širších souvislostech poválečného vývoje evropské a americké kultury označit za raný případ postmoderny a Chalupeckého, Koláře a Hrabala za její hlavní představitele v eseji, poezii a v próze... Postmodernismus se objevuje v této perspektivě jako úsilí o obnovení antropologických zdrojů a lidské významnosti moderní tvorby... Hrabal se rozhodl hledat zázračno, situava-
né surrealismem do snu, podvědomí a fantazie, ve všedním, v každodenním; zapisoval a ztvárňoval hovory lidí z hutí, ze sběrný starého papíru, z libeňských hospůdek. Vrátil se k realitě skutečného života..."

Protikladnější stanoviska si lze stěží představit, tady stojí proti sobě dva zásadně odlišné soudy, jež se navzájem vylučují. Hrabal nemůže být největším představitelem českého avantgardního umění a zároveň postmodernistou *avant la lettre*, neboť postmodernismus vychází z překonání avantgardních směrů a z odmítnutí jejich světonázorových postojů, pro které je příznačná duchovní atmosféra Zumrem připomenuté revoluční romantiky. /Halas to vyjádřil slovy: "Všichni jsme posedlí touhou změnit svět" v eseji *Obrazy*./ Jejich optimistické vize budoucnosti a víra v nezadržitelný sociální pokrok se váže na levicová hnutí, a právě toto vše postmodernismus zpochybňuje svou hlubokou a radikální skepsí. Zumr mluví dále o Hrabalově socialistické angažovanosti - aniž přesně určuje její podobu - i poté, co po vítězství stalinsko-ždanovského směru v kulturní politice se ukázalo, že nějaké nové umění inspirované komunistickou ideou je iluzí.

Myslím, že tady je Chvatík důslednější v zamýšlení nad důsazností básníkovy zklamání a nad jeho hledáním "třetí cesty": nemohl pokračovat ani v doktrinářském surrealismu, nemohl být uspokojen ani suchopárem socialistického realismu. Byla-li jeho třetí cesta raný případ postmoderny, netroufám si rozhodnout, ale zdá se mi, že to v každém případě byl odklon od principů avantgardního umění, přičemž tvůrčí orientace Skupiny 42 ho zajisté mocně ovlivnila už proto, že J. Kolář se stal jeho zasvětitelům do vývojového kvasu soudobé české literatury.

Podle mne je surrealismus se svým impulsem k uvolnění tvořivých sil v Hrabalově díle sublimován beze zbytku a právě proto není s to docít mu inspirativní impulsy i v dobách, kdy před ním stojí už nové úkoly za nových podmínek 70. a 80. let, kdy musí reagovat na to, "co... nečekal a co zaskočilo nejen jeho", takže se odhodlává k "hloubkové analýze malého českého člověka vy-

staveného úderům dějin" /R. Kalivoda/. To je zvláště patrné ve výrazné nostalgii vzpomínek první trilogie a v razantním mluvnickém proudu Příliš hlučné samoty či v narativní ekvilibristice Anglického krále dosahující až "metafyzického dopadu". A ovšem i v autoreflexivní trilogii Svateb v domě. Tvůrcova imaginece už tady všude zřejmě čerpala z jiných zdrojů než z těch, jež nabízelo sebeširší pojeté "surrealistické východisko".^{x/}

Hrabal pak volil pro svou poetiku pojem "totálního realismu", aby se distancoval od popisné plochosti tehdejší prózy. Zumr v tom vidí vědomou opozicí a jde dokonce dál, označuje Hrabalovu poetiku za irealismus. Tady vstupujeme do říše, kde vládne duch školometství. Uspokojivý výměr moderního realismu zatím nikdo nepodal, proto není ani jasné, co je irealismus. Klasickou poučku Engelsovu /"typické charaktery za typických okolností"/, o níž se Zumr kupodivu opírá, už estetické myšlení dávno opustilo, a hranice toho, co lze označit za realismus, jsou až nejasně široké, vměstná se do nich samozřejmě nejen fantastično, ale také modelová próza apod. I tak zarputilý bojovník za realismus /socialistický/, jako je J. Hájek, zařazuje do něj nejen Haškova Švejka /"netypickou" postavu/, ale i fantazijní prózy J. Weise a experimentální dílo Vl. Vančury a ovšemže i Hrabala. Je to pře, která při-

x/ Neobyčejně zajímavou poznámku k tomuto sporu má Vl. Karfík v jiném samizdatovém sborníku Laudatio Milan Jankovič /1989/: rozebírá studii dvacetiletého V. Havla "Nad prázami Bohumila Hrabala" z rukopisného sborníku J. Koláře a J. Híršala Život je všude /1956/. Havel podle něho už tehdy přečetl Hrabala "překvapivě přesně". Karfík píše: Havel viděl "Hrabala tam, kam na konci čtyřicátých a v padesátých letech skutečně patřil - ve skupině autorů, která na troskách bývalé Skupiny 42 utvářela odvrácený pól tehdy vydávané literatury. Havel si všímá i toho, že Skupina 42 ze sebe nevydala prozaika a celý jeho výklad míří ke zjištění, že takovým prozaikem je právě Bohumil Hrabal... Vůbec se o Hrabalově surrealistickém rodokmenu ve studii ani nezmiňuje, vždyť uhranutí nebo aspoň poučení surrealismem je nejen u tvůrců Skupiny 42 vytčeno jaksi už před závorku: většina z nich ve svých Lehrjahre prošla více či méně surrealistickým obdobím... Ještě jeden důvod, proč Havel nepřemýšlí o surrealistických zdrojích Hrabalových próz. V době, kdy psal svoji studii, Hrabal ještě svými pozdějšími vyznáními vykladače na tuto cestu nezavedl. Havel měl před sebou pouze texty a z nich vycházel."

liš jasná do věci nevnese.

x x x

Ani při určování Hrabalových literárních předchůdců se příspěvatelé sborníku neshodli. Všichni vidí ve Fr. Rabelaisovi a jeho karnevalovém obrazu světa nesporný základ pábitelovy invence, ale zásadně se liší v názoru na vliv J. Haška. Zatímco Chvatík a Karfík přejímají tradiční Fryntovo hodnocení "hospodské historky" jako tvárné spojnice obou děl, Zumr oponuje a má za to, že "jde o velké nedorozumění", že jsou tím postiženy pouze povrchní, spíše anekdotické rysy Hrabalových povídek z dosti zcenzurovaných prvotin. Podle něho podlehl tomuto svodu sám autor, když se na Haška odvolává jako na svého patrona. /V závěru Rukověti pábitelského učně je např. krásná pasáž o tomto "vynálezci hospodské historky"./ Odvolává se na Rothovou, vytýká Zumr zastáncům této koncepce, že hospodskou historku chápou jako druh folklóru, zatímco "u Hrabala jde o transponování a literární fixaci vybraných aspektů... reality v podobě 'historky'"; dále je prý mezi nimi nepřekročitelný předěl především v tom, že Haškova tvorba není promyšlená a mnohvrstevná jako Hrabalova, je to - opakuje filozof s Šaldou - "ledabylá improvizace".

Hašek vskutku nereflektoval své psaní jako Hrabal a působí zvláště v narychlo psaných povídkách dojmem stylistické nepečlivosti. Ale předně: i M. Jankovič připouští "improvizovanost, ano, nehotovost a snad i ledabylost" v /neredigované/ trilogii Svatby v domě, a kdo ji četl víckrát, musí mu dát za pravdu; básníkovo na mnoha místech zdůrazňované "vvrkávání" nápadů do šrajbmašiny vydává improvizovanost přímo za jakýsi tvůrčí princip. Haškovi texty nikdo neredigoval, zůstaly tak syrové, jak je dal z ruky. Ale rovněž Hrabalovy knižně nevydané prózy nesou - srovnáme-li je s texty redigovanými - zřetelné stopy "ledabylosti". Takhle "ledabylý" byl ostatně ve srovnání s Tolstým i Dostojevskij.

To je ovšem spíše vnějšková záležitost. Důležitější podle mne je, že Zumr Haška neprosto nedoceňuje v jeho myšlenkové závažnosti, na niž upozornil už kdysi J. Grossman, K. Kosík aj. Svědčí o tom fakt, že také Haškov Švejk je jen zdánlivě pouhá zábavná četba pro ukrácení chvíle. Mnohaleté interpretační po-

tíže s postavou Švejka jsou svědectvím, že i pod tímto povrchem - stejně jako u Hrabala - je zapouzdřena promyšlená ideová koncepce života a umění, které se lehce neotevívá. A rozhodně už není možné Haškovi upřít průkopnictví, jakým bylo uvedení "ne-spisovných" výrazů a hovorové řeči do české prózy. Tento čin uvolnil cestu i Hrabalovi, Célinův vzor, který zdůrazňuje Zumr, mohl tento jazykový průlom stěží uskutečnit. Hašek toto právo na slova vykázaná z dobré společnosti pro naši moderní literaturu vybojoval, což Hrabal zřejmě cítí, a když v ničem jiném, v tomto směru ho oprávněně ctí jako svého předchůdce, který "policštil prozaická nebesa člověčinou".

Zumr je ve své stati podnětný tím, jak vyhroceně formuluje svá stanoviska a provokuje k hlubšímu promýšlení zdánlivě už vyjasněných otázek. Když se však napře proti určité koncepci, jde až k extrému: je jednostranný a lehce se s kriižovaným jevem vypořádá, jako je tomu právě s Haškem, nebo naopak uočlá z určitého principu vše vysvětlující ideu, což je zase případ surrealistu. Je-li ^{to} v této literárně vědné poloze plodné, inspirativní, pak o poloze kulturně politické, která tvoří závěr jeho studie, to lze sotva tvrdit. Tady jsou pro mne některé jeho formulace až nepochopitelné tím, jak bez ohledu na konkrétní situace a fakta staví svého Mistra za vzor občanského, "revolučně romantického" postoje. Snad je to vysvětlitelné jubilejní příležitostí, ale přesto jsou pro mne tyto filozofovy exkurze do kulturní politiky nepřijatelné a chtěl bych se na ně proto podívat trochu blíže.

x x x

"Hrabal je homo politicus, byl často proti své vůli. Ale vědomí jednoty díla a osobnosti ho nutí přijmout i tuto roli," čteme v Zumrově stati. Tyto věty nás uvádějí přímo do středu sporů o Hrabalovy občanské postoje, o nichž loni v LN č. 9 a 11 polemizovali T. Unzeitig a Fr. Šamalík. Kdo je homo politicus? Podle mne ten, kdo do veřejného dění promyšleně zasahuje, vstupuje s určitým záměrem do politických debat a kdo přitom dokáže zvažovat důsledky svých projevů, prohlášení a rozhovorů pro veřejnou morálku a národní hrdost, kdo je chce ovlivnit, dát jim dynamiku odpovídající jeho představám o prospěchu rei publicae. Kdyby Hrabal

takovým člověkem vskutku byl, museli bychom ho pro četná veřejná vystoupení, v nichž je věru revolučního romantismu poskrovnu, považovat za jedince pramálo zásadového.

Já se však domnívám, že Hrabal je všechno, jenom ne homo politicus. Často opakuje, že odmítá roli spisovatele jako svědomí národa, že není žádný revolucionář, který chce měnit skutečnost, přijímá bezvýhradně její okouzující, udivující a strhující krásu. Žije ve svém zvláštním, hypochondricky zjitřeném světě, byť se jeví mezi hospodskými kumpány jako extrovert. Jeho svět je otevřen jen tomu ve vnější realitě, co je v souladu s jeho básnickým viděním, co se podřizuje jeho poetické vnímavosti, co dokáží zpracovat přetvářející síly jeho fantazie. Profánní politická praxe se těmito silám vymyká. Oxymóron V. Kadlece "bázlivý hrdina" je přesným vyjádřením rozporu mezi Hrabalovými básnickými činy a občanskými postoji, mezi jeho tvůrčí odvahou, s níž tvoří své "rabiátské texty", a mezi jeho lidskou měkkostí, ba bezbranností, s níž podléhá tlaku moci.

Nejde jen o tu "nepatrnou úlitbu", kterou se musel pokořit, aby mohl publikovat. Srovnáme-li jeho nesčetná gesta ústupnosti před tupou kulturní politikou a před propagandistickými požadavky s výsostným uměleckým pojetím člověka jako svobodné a nemani-pulovatelné bytosti, se zoufalstvím, jež zní z jeho textů o zmar-ňování nadějí na důstojnost člověka a národa /viz z poslední do-by Kouzelnou flétnu a Veřejnou sebevraždu!/, máme před sebou tvůrčí typ v dějinách literatury nikterak ojedinělý, typ geniál-ního básníka, v němž probíhá vnitřní boj mezi jeho talentem a lidskou omezeností. Tyto typy jsou souputníky poměrů ubožáckých a trepně nízkých, jsou jejich nezbytným průvodním jevem, a právě jejich zoufalá rozervanost, básnická vzdornost na jedné straně a občanská bázlivost na straně druhé, je nad jiné jasným důkazem duchovního zotročení společnosti. Velká tradice, kterou v tomto ohledu má ruská a posléze i sovětská literatura od Gogola a Pu-škina přes Saltykova-Ščedrina až po takového Konst. Fedina aj., to snad dokládá průkazně. A bídu německých poměrů dokumentoval K. Marx právě na Goethovi.

Občanskou kompromisnost, ochotu k "sebekritice" a "kapitu-laci", s nimiž se Hrabal přizpůsobuje poměrům a chce vyjít s mocí,

není tedy možno připsat za vinu jemu, ta padá především na hlavu režimu, který umělce nutí k takovým "úlitbám" a vyžaduje je. Hrabal je jeho obětí, rozpory, jimiž je zmítán, odrážejí politickou nekulturnost režimu, který jedná s talenty jako s poddanými a staví je věčně před alternativu buď se podřídí, potlačit své svědomí, nebo být zničen.

Jestliže si Hrabal odstranil svou ústupností překážky na cestě ke čtenáři, nelze to ovšem vydávat za recept, který platí všeobecně. Znovu se odvolávám k tradici ruské literatury, kde také vedle většiny konformistů vždycky existovali jedinci, kteří se nepoddali - i oni totiž patří neodmyslitelně k ubohosti politických poměrů. Dnes se ruská kultura kaje za to, jak se kdysi jednalo s největšími představiteli mravního a myšlenkového odporu vůči duchovnímu násilí. Byli prohlašováni za "disidenty", dnes jsou označováni za "živé svědomí" společnosti, za zachránce její charakternosti, protože si nezádali s jednomyslností usnesení, jimiž byli vyobcováni Platonov, Mandělštam, Achmatovová, Pasternak, Solženicyn ad.

Zumr má pro toto disidentské hnutí, které prý "jistou dobu koketuje s Hrabalem", pohrdavou charakteristiku:

"Hrabal svou politickou intuicí vytuší, že to není cesta, která by vedla k žádoucímu cíli. Toto hnutí je až příliš věrným negativním otiskem neostalinské politiky a bez symbiózy s ní ztrácí své raison d'être."

Pro Hrabala byl tímto žádoucím cílem přístup k čtenářské veřejnosti, nemusel se už omezovat na pár strojopisných exemplářů, i když také potom dost jeho textů muselo vzít za vděk samizdatem. Bylo to řešení vysloveně osobní a jedinečné, které ovšem podle mne nebylo výsledkem nějaké "politické intuice", ale nepřekonatelného pudu talentu "být i kýmisi čten a pochválen", pudu, jemuž se ostatně podřídili též jiní, svým způsobem i Jar. Seifert, ochotný vydat doma svá díla okleštěná, ale nikdy za cenu veřejného pokání. /Před jeho dílem musela omezená kulturní politika kapitulovat, byla by jistě kapitulovala ^{tež} ~~vůči~~ před dílem Hrabalovým, i kdyby jí nebyl vyšel svým gestem vstříc./

Bylo ale únosné, aby se tak jako Hrabal zachovala celá kultura? Mohla cestu ke čtenáři hledat za každou cenu, měla tomu obětovat svou charakternost, svou povinnost obhájce pravdy a svobody a podřídí se diktátu moci? Byla by pak ještě vůbec kultu-

rou, kdyby se vzdala toho, co tvoří její podstatu a na čem závisí mravní integrita národa, nechce-li, aby jeho věčným prokletím bylo ustupovat násilí. Jiné tvůrčí typy než Hrabal by se jeho prohlášením zahubily /není toho smutným dokladem mj. umělecký pokles J. Šotoly v posledních letech?/, protože by si tím podvázaly tvořivé síly, jež se obrozují pouze nenarušeným svědomím. Ano, osudem zakových spisovatelů bylo literární "disident-ské hnutí", publikování v samizdatu a v zahraničí, museli možnost být tištěni či hráni doma dočasně oželeť. Ale trest zákazu se obrátil proti moci: morální důslednost intelektuální elity se stala nadějí společnosti, že není odsouzena k věčnému chýbání páteře, že i pro ni se jednou objeví možnost svobodného života. To byl a je *raison d'être* disentu, který v žádném případě není pouhým "věrným negativním otiskem neostalinské politiky", je připravovatelem zítřka, udržuje oheň v krbu, když společným domem protahuje mrazivá vichřice ideologické nenávisti, je nositelem myšlenek demokracie, tolerance a svobody, které neztratí svůj význam a smysl nikdy. Přesvědčivým důkazem je vývoj v SSSR, Polsku a Maďarsku, tam i po pádu neostalínismu jsou lidé tohoto údělu vyzdvihováni jako příklad občanské statečnosti, jež zachránila čest celé společnosti, jejich důsledný humanismus a obhajoba lidských práv jsou i dnes hnací silou vývoje.

Podobně je tomu s Hrabalovým rozhodnutím neemigrovat. V jazykově a tradicemi cizí zemi by patrně jeho talent uhynul. Ale snad není pochyb o tom, že spisovatelé jiného psychologického založení, žijící dnes v exilu, by zase duchovně zemřeli v domácí nesvobodě, ponižování a pronásledování, ani by nedokázali unést ono vnitřní rozpolcení, které zvládá Hrabal. Tyto věci jsou hluboce individuální, kdo se jich dotkne, měl by dát jasně najevo, že má pochopení pro každé osobní řešení, že toleruje tedy i volbu emigrace; nelze stavět jedno rozhodnutí proti druhému. Po dlouhá léta zneužívaný Dykův verš a neustále opakovaná polopravda o těch, co "za sebou zabouchli dveře", si vynucuje zaujetí jasného stanoviska.

Studie končí poctřenými větami, které se svým patosem blíží jakémusi prorocství:

"Dosah Hrabalova gesta /tj. sebekritického - M.J./ je patrný teprve z odstupu. Poučení, které z něho plyne, je jednoznačné: boj o autentické české moderní umění se rozhodne jen na domácí půdě a jen vlastními silami, silami svobodné invence.

Bohumil Hrabal je protagonistou tohoto boje."

V textu úzkostlivě formulujícího filozofa si nedovedu tuto rezolutnost opět vysvětlit jinak než podlehnutím jubilejnímu oslavenectví. Zumr tu ze spisovatelova gesta vyvozuje poučení pro všechny, zobecňuje jeho případ na celou literární obec: kdo se chce zúčastnit boje o autentické české moderní umění, má jedinou možnost: "za nepatrnou úlitbu" získat přístup ke čtenáři, neboť o něho se přece vede boj. Kdyby místo slávka "jen" /na domácí půdě/ bylo alespoň podmiňující "především", bylo by nad tím možné diskutovat. Takto jsou ostatní dvě větve české literatury z další možnosti ovlivnit vývoj vyloučeny úplně, jsou zatraceny jako cosi bezvýznamného a marného. Ve sborníku, který tvoří příspěvky lidí z literární vědy odsunutých nebo emigrovavších a který je vydán samizdatově, zní takové konstatování obzvláště nepochopitelně.

Nevydávání a exilová autoři mají ovšem cestu ke čtenáři zaručovanou, ale to vůbec neznámá, že jejich aktivita je zmarlost sama, že se neúčastní na procesu formování autentické podoby české současné literatury. znalec Klímova díla by měl vědět něco o tajemném vyzařování utajeného, skrytého, osamělého díla, o výbušné vnitřní, hodnotové energii, které ve svou chvíli pronikne do ustálené hierarchické škály a zpřehází ji k nepoznání. Každé dílo české literatury, ať vznikne kdekoli a ať je jeho vliv na čtenáře jakkoli omezen, se zařazuje do její vývojové řady a může na "svůj čas" čekat třeba celé generace. Z tvorby samizdatové a exilové není proto bez významu nic, co má znak umělecké svrchovanosti. A nejen to: mravní odolnost autorů, kteří po desetiletí nesli nelehký úkol vydědenců, nemůže nemít vliv na etiku celé kultury, na její autoritu ve společnosti. Časté nynější nářky na to, že česká veřejně vydávaná literatura ztratila prestiž u čtenářů, je dokladem, že jen "na domácí půdě a jen vlastními/??/ silami" se boj o autentické moderní české umění nerozhodne, že k tomu bude zapotřebí vzít v potaz nejen hodnoty vzniklé mimo oficiální produkci, ale i morální váhu těch, kdo "neposkvrnili ústa ani hruď falešnou řečí".

Můžeme si to opět ověřit na kultuře země, kde už vzaly za své ideologické lži a s nimi spjatá exkomunikační praxe. Svaz sovětských spisovatelů dnes s velkou "glasností" ruší své usne-

sení o vyloučení A. Solženicyna, časopisy se předhánějí, který dřív uveřejní některou jeho práci, přičemž ti, kdo ho kdysi honili uličkou hanby, se dnes vymlouvají, že "tenkrát byla jiná doba". Ale pro náš případ jsou ještě poučnější osudy takových autorů, jako Platonov, Mandělštam, Achmatovová, Bulgakov ad. Neodvolali jediné slovo ze svých textů, vzdali se raději možnosti jejich zveřejnění, volili "pasivitu vnitřní emigrace" /J. Zumr/ a vytrvali v atmosféře pomlouvačné hysterie, čekali půl století na svůj čas. A ten přišel. A hle, jejich díla okamžitě vstoupila do ruské literatury jako její vrcholné výtvořiny. A spolu s nimi se do ní zařadila i díla emigrantů Vojnoviče, Brodského, Galiče, nemluvě už o Nabokovovi, a tak se převrátily všechny dosavadní představy o tom, jaké estetické a etické hodnoty tvoří tradici demokratické ruské literatury: uměle nafuklí velikáni splaskávají do průměrnosti, ne-li do bezvýznamnosti. Boj o autentické ruské umění se tedy vedl a rozhodl nejen na domácí půdě, ale všude a všemi, kdo byli jeho skuteční tvůrci.

Nepochybuji, že u nás tomu bude stejně. Dnešní násilně stlučený hodnotový žebříček, v jehož čele jsou Skálové, Pilařové, Floriánové, Kozákové a Říhové, se jednou ostudně zhroutí, až se do literárního kontextu zařadí tvorba dosud proskribovaných významných autorů. Tento pohyb pak nepochybně ovlivní ti literární vědci, kteří své názory neznetvořili pod tlakem zglajchšaltované ideologie, vědouce s Heglem, že kde myslí všichni stejně, tam nemyslí nikdo.

Znásilnění české kultury v 70. letech, které trvá dodnes, zasadilo tragickou ránu celé národní literatuře, každé její větvi, žádná neunikla nebezpečí uzavřenosti a deformace, tedy ani ta doma vydávaná. Kení přece pochyb, že zplaněla, zprůměrněla, že v ní ustal nezbytný názorový ruch a byl nahrazen pseudopolemikami, že se rozpadla soustava jejích hodnotových koektivů. Některé osobnosti z její struktury to vycitují a snaží se nějak překonat "anomálii ve světě ojedinělou", jak řekl na první schůzi obnoveného PEN-klubu J. Nesvadba. Sama ze svých sil a na domácí půdě se však literární tvorba neobrodí a nerozhodne boj o autentické české moderní umění. O jeho výsledku se rozhoduje nejen v dílnách umělců - i těch ve vnitřní či vnější emigraci -, ale všude, kde se vede zápas o uzurpovanou svobodu společnosti,

tedy i v akcích disidentského hnutí, neboť jen znovuvybojovaná svoboda umožní zmíněnou anomálii definitivně překonat a vrátit kulturu do vskutku normálních, demokratických poměrů. Látat její zpuchřelou dnešní strukturu opatrnickým "integrováním" jednotlivců je fraška: vychází se přitom ze stejného pojetí jako při normalizačním vylučování, totiž z předpokladu, že nějaká politická autorita je povolána rozhodovat o tom, kdo je a kdo není hoden být českým spisovatelem. Až tito "rozhodčí" beznadějně zapadnou do zapomnění a o významu díla bude rozhodovat jediné vyvíjející se soustava kritických kolektivů, budou ti dnes proklínáni hrdostí národní kultury.

Je pro mě překvapující, že z Hrabalova "gesta" vyvozuje takové poučení pro všechny, kdo jsou zainteresováni na osudech současné české literatury, erudovaný filozof, který nota bene něco ví o vnucené "vnitřní emigraci" velké části kultury. Já jediné poučení z tohoto gesta vidím v poznání, že musí-li tvůrce z boží milosti vykupovat své právo na publikaci jakoukoli úlitbou, místo aby byl ctěn a respektován ve své potřebě svobodné umělecké aktivity, svědčí to o nekulturnosti moci, o jejích barbarských mravech, o omezené politice, jíž jsou zájmy národní kultury jako celku lhostejné, neboť je stále v zajetí jejího sektářsky účelového, ideologického hodnocení, jež zastírá nevyjasněným kulatým pojmem "socialistické".

Milan Jungmann

C E N A Z A S V O B O D U

Love and freedom, v českém překladu Cena za svobodu, je autobiografie Angličanky z londýnské středostavovské rodiny liberálně levicového zaměření, která se roku 1945 provdala za českého komunistu, ačkoliv ho sotva znala, a následovala ho do Prahy v touze být při tom, až tam vznikne socialistické zřízení.

Pavel Kavan byl jedním z řady nadšených, odvážných a nekompromisních straníků, kteří se po válce rozhodli v Československu realizovat komunistickou utopii. Měl se dožít trpkého zklamání. Zanedlouho se stal obětí nového systému. Roku 1952 byl zatčen, mučením donucen vystoupit jako svědek v procesu se Slánským a později odsouzen k pětadvaceti letům do vězení. Ve vězení strávil za nelidských podmínek necelé čtyři roky. Byl sice propuštěn jako jeden z prvních politických vězňů, vězeňská zkušenost ho však nesmazatelně poznamenala, tělesně i psychicky. Po návratu trochu slevil ze svého skalního komunismu: pokusil se prosazovat ideje, které obsahovaly na svou dobu významné zárodky reformistických snah.

Rosemary Kavanová měla při volbě manžela zvlášť velkou smůlu. Brzo po příjezdu do Československa se to tiž ukázalo, že manželovo levicové politické přesvědčení naprosto nemá vliv na jeho chování v soukromém životě. Pro Kavana byla manželka neplacenou sekretářkou a služkou: nejenže od ní očekával, že povede domácnost, ale nadto jí každé ráno vydával seznam pracovních úkolů, jejichž plněním mu měla pomáhat při jeho politické činnosti. S Rosemary jinak skoro vůbec nehovořil. Na normální manželský život neměl čas. Když se mu po návratu z vězení nedařilo navrátit se na politickou scénu, frustraci a emocionální napětí si vybíjel na manželce. V roce 1960 ji dokonce dohnal až k pokusu o sebevraždu. Než se zotavila, utrpěl srdeční záchvat a na ten zemřel.

Snad nejzajímavějším rysem autobiografie Rosemary Kavanové je, že jde o hluboce osobní svědectví. Soukromá zkušenost stojí v popředí. Je prostředkem, s jehož pomocí jsou nám živě přiblíženy dobové historické události. V první části obsahuje kniha řadu pozoruhodných postřehů o některých rozdílech života v Čechách a

v Británii. Brzo po příjezdu do Československa byla Rosemary překvapena brutalitou Čechoslováků vůči poraženým Němcům. Na pražské ulici byla v létě roku 1945 svědkem scény, kdy skupina Čechů nutila dvě Němky slízat z dlažby velký křídou nakreslený hákový kříž. Zdálo se jí pozoruhodné, že představitelé československých úřadů veřejnosti zcela klidně sdělují nepravdu, nebo že při dlouhých frontách na potravinové lístky někteří občané zcela bezostyšně předbíhají a poukazují na to, že díky svému politicko-spoločenskému postavení mají právo na zvláštní výsady /bylo to ještě dlouho před Únorem 1948/. Povšimla si, že zatímco Britové se pokud možno snaží zůstat za každých okolností optimisty, Češi se automaticky na skutečnost dívají z co možná nejčernějšího úhlu pohledu. /"Jak se máte?" "Ale, ani se neptejte..."/. České vánoce viděla především jako svátky obžerství. Litovala, že v českých domácnostech není krb: Češi se proto kolem něho ve chvílích volna nemohou sesednout, jak to dělají Angličané. Většinou proto sedí u stolu, což prý poněkud připomíná podnikovou schůzi. Postupně se však autorčino hledisko mění. Rosemary se během času plně ztotožnila s novým prostředím.

Od začátku pozvolné liberalizace v šedesátých letech se autorka spolu s přáteli věnovala reformním snahám. Působila přitom jakožto anglická redaktorka časopisu Czechoslovak Life. Jako mnoho jiných československých socialistů viděla rok 1968 jako šanci, za níž by socialismus v Československu mohl napravit zločiny, kterých se během historie dopustil. Skrze svého syna Jana, který se v šedesátých letech stal významným představitelem studentského hnutí, se dostala do styku s nejmladší studentskou generací. Nedlouho po sovětské invazi Rudé právo Rosemary Kavanovou obvinilo, že je britskou špiónkou. Brzo přišla o zaměstnání. Nevzdala se však politické činnosti. Spolu s přáteli začátkem sedmdesátých let intenzívně opisovala a rozšiřovala samizdatové texty. Vedema zlou předtuchou pak zažádala o vystěhovalecký pas. Její žádost byla zamítnuta. S pomocí syna Jana, který už byl v Anglii, se jí však roku 1971 přece jen podařilo zemi opustit, a to bez vědomí československých úřadů. Několik dní po jejím odjezdu byli její přátelé a spolupracovníci zatčeni. Při procesu, který následoval, byla politická obvinění vznesena i proti ní.

Po příjezdu do Londýna pak jistou dobu pracovala jako překladatelka pro malou nezávislou československou tiskovou agenturu Palach Press, kterou dodnes vede její syn Jan. Palach Press se už dlouhá léta - za značně obtížných podmínek - snaží na Západě rozšiřovat zpravodajství o Československu. Často přitom musí čelit pozoruhodné neinformovanosti a značnému nezájmu zejména britských novinářů o středoevropskou oblast.

Autobiografie Rosemary Kavanové je zajímavým svědectvím o tom, jak na československé totalitní poměry reagovala Angličanka, osoba, která vyrostla v západní demokracii bez jakékoli zkušenosti s diktaturou. Rosemary si v obtížných podmínkách poradila obdivuhodným způsobem. Po celých šestadvacet let byla neobyčejně vynalézavá, houževnatá a především věrná. Navzdory všemu zůstala v těžkých dobách po boku svého manžela /v době jeho věznění ho odmítla opustit, ačkoliv se v té době v jejím životě vyskytl jiný muž, k němuž pocítila lásku/. Byla vždy hluboce oddána i své nové vlasti - Československu, a ačkoliv je to vlastně stěží pochopitelné, celý život zůstala věrná i svým socialistickým ideálům.

Ze vzpomínek Rosemary Kavanové je zjevné, že extrémní ideologické myšlení bylo její britské mentalitě zcela cizí. I když byla přesvědčenou socialistkou, nikdy nepropadla dogmatismu. Zabránily jí v tom její britský common sense, schopnost střízlivého uvažování, její britská pragmatičnost a britský smysl pro fair play.

I když je pravda, že se jí v Československu dostalo poznání a zkušeností, kterých by bývala sotva nabyla v klidném závětrí britské středostavovské společnosti, je nesporné, že jí její nesobeká služba socialistickým ideálům ve střední Evropě podstatně zkrátila život.

Rosemary Kavanová zemřela v Londýně roku 1981 ve věku osmapadesáti let.

Rosemary Kavan, Love and freedom, Grafton Books, Londýn, 1989, £ 14,95, ISBN 0-246-13549-2, 278 stran.

Eva Kantůrková

Šalda dvakrát vydáný

V roce 1987 měl F.X. Šalda dvě výročí, 50 let od smrti a 120 let od svého narození, a nakladatelství Odeon k nim o rok později vydalo dvousvazek Šaldových vybraných statí z období zápisníku; obsahuje výběr esejů, recenzí, glos a studií i medailonů z let 1928-1937, tedy do Šaldovy smrti. Byl tím splněn velký ediční dluh, neboť vydávání Souboru díla F.X. Šaldy zahájené po válce Melantrichem a převzaté pak čs. spisovatelem bylo v šedesátých letech přerušeno, zůstalo torzem, a záměr vydat aspoň sám Šaldův Zápisník pohřbil pak srpen 1968. Tak se to dozvídáme v doslovu Františka Kautmana k jinému dvousvazku Šaldových statí, o němž bude řeč za chvíli.

Ediční politika je v našem státě soustavou zákazů a příkazů šířených z politického centra vnitřní cestou, je to uměle vymezené pole dovoleného; ke kvalifikaci editora, lektora i nakladatelského redaktora pak patří mít smysl i pro to, co právě "se smí". Vydaná díla za těchto poměrů pak taky svědčí o tom, jak se pole povoleného rozšiřuje nebo zužuje, ale taky jak je s ním zápoleno. E rozsáhlého Šaldova výboru bychom mohli usoudit, že F.X. Šalda, spolutvořící duchovní trojhvězdi První republiky, na rozdíl od TGM, který se zatím smí pouze pojmenovat při státním výročí, a od Josefa Pekaře, kterému se zatím smí jen nadávat, dosáhl přece už jistých výhod. Uvažování by to ale bylo velice levné, nepřevyšující úroveň úvahy "ediční politiky", pro niž jako nejprůkaznější stále ještě platí argument, že Šalda se ze své levé pozice občas přiklonil ke komunistům a že "věnoval" Fučíkovi Tvorbu. Taková úvaha by znevážila i výrazný odeonský ediční čin. Kultura totiž, na politice sice závislá, přece postupuje vlastním režimem a prosazuje se vlastní vahou: co politika rozměňuje nebo poltí, ona sama v sobě překonává. Kultura, a je to její zákon, si vědecky najde své nositele. Co se snad politice daří - zbrzdit čas. Její umělé zásahy způsobují, že se k dědictví dostáváme, až když ona usoudí, že už jí není nebezpečná. Takto například čeká na své znovuzrození Jaroslav Durych, na své zveřejnění Jan Patočka, Ferdinand Peroutka, Jakub Deml a jiní a jiní.

Vidíme ale díky i za to, co je, neboť editorské vybavení Šaldova dvousvazku je skvělé a výsoce profesionální. Editor Emanuel Macek (recenzenty byli PhDr. Rudolf Havel a PhDr. Miloš Pohorský CSc.) rozdělil statí do pěti oddílů, první obsahuje problematiku kulturně politickou, druhý studie teoretické umělecké, třetí medailony a statí z literatur světových. Čtvrtý oddíl je věnován pracem o jednotlivých osobnostech české literatury a pátý obsahuje Šaldovy kritiky tehdy současné literární tvorby. Oba svazky mají na 1.400 stran, vyšly v nákladu 3.000 kusů. Emanuel Macek mimo doslovu, krátce hodnotícího Šaldovo dílo a vysvětlujícího jeho složitou osobnost, sestavil i rozsáhlou Šaldovu bibliografii, zahrnující údaje od roku 1928 do roku 1985. Laik i odborník se tedy mohou jen radovat...

- ...kdyby tu nebylo jedné malé vady na kráse. Všiml si jí

František Kautman, který v šedesátém osmém roce jednal o vydání Zapisníku a je do vydávání F.X. Šaldy odborně zasvěcen. Teď pro nezávislou edici Česká expedice uspořádal dodatek k vydání odeonskému, dva svazky statí, o nichž se lze důvodně domnívat, že neprošly sítím "ediční politiky". (F.X. Šalda, O svobodě a demokracii I. a II., Česká expedice, řada Prostor, Praha 1988, 390 str. A5. Výbor obsahuje i zasvěcenou studii Františka Kautmana o Šaldovi z let Zapisníku Ve věku železa a ohně.) Mně teď vůbec nejde o to rozmazávat, že a co se ze Šaldy ještě "nesmí" a ani František Kautman se netváří, že přichytil Odeon při činu. Naopak jsem si vybrala tento příklad dvojího vydání jedné osobnosti k recenzi právě proto, že dokládá ustavičnou inklinaci kultury k vlastnímu zcelování. Na dvojím vydání Šaldy je zřejmé, že Šalda je jeden a že jedna je kultura a že to, co jí poltí dokonce řezem napříč jednou osobností, jsou nekulturní zásahy politiky.

Mackův výbor vytváří obraz Šaldy jako člověka mnohostranného, úžasně erudovaného, sebejistého i si vědomého, odkud až kam sahá moc jeho ducha, je to osobnost, která usiluje nad českým rybníkem tyčít a modelovat říši transcendentna. Šaldova mysl ve vysokém výkladu obsáhne celý tehdejší myšlenkový svět a my, když si uvědomíme, že tento muž ve své době udával tón, máme před očima plastičtější obraz tehdejší společnosti, než jaký by nám mohla zprostředkovat jakákoliv historická studie. Šaldovo silné myšlení natolik zbystřovalo kritikův pohled, že z těchto třicátých let, přestože neprožil druhou světovou válku ani komunistickou revoluci, zahlédl až do krutých problémů našich; a tato dalekozrakost je právě kamenem úrazu i editorů i edičních politiků. V záslužném odeonském vydání chybí celý jeden Šaldův názorový postoj, celý jeden podstatný rys jeho osobnosti a kritiky. Emanuel Macek dělal výbor z díla a jistě tedy nemusel vybrat právě to, co na více jak 300 stranách samizdatového vydání vybral František Kautman. Že se ale jedná o cosi pro Šaldu podstatného, dokazuje fakt, že on sám se v doslovu, když chce vyjádřit složitost Šaldova názorového vývoje, dovolá právě těch statí, které sám nezařadil a které vybral Kautman. (Viz díl II., str. 613.) Když jsem na to narazila, pomyslela jsem si: aspoň to.

František Kautman tedy vybral ze Zapisníku to, čím Šalda dodnes politice nekonvenuje, co z něj "se nesmí". Je poučné uvědomit si to, i když nutno říci, že takto vlastně úzce zaměřený výběr, výběr dodatků, nutně zahrnuje statí nestejně úrovně a významu. Chci říci, že kdyby František Kautman dělal výbor podobný tomu z Odeonu, některé z článků, které vyzdvihl do sborníku úzce zaměřeného, by v širších souvislostech pro časovou už vyčpělost možná vynechal; anebo by naopak usiloval, aby vyšel Šaldův Zapisník celý. Texty Kautmanova dodatku bych proto rozdělila do tří skupin. První tvoří různé názorové přestřelky o marxismu či komunistické politice, například s dr. Ivanem Sekaninou, s Evženem Klingerem, Juliem Fučíkem nebo Ladislavem Štolem, jsou to přestřelky velice ostré a důležité pro Šaldova životopisce, avšak pokud jimi nechceme, jako F. Kautman, dokazovat Šaldovy ostré rozpory s Tvorbou a její "vírou uhliřskou", jinou než tuto dokazovací funkci nemají; v dobách svobodného výběru by byly nepodstatné.

Do druhé skupiny bych zařadila stati, při jejichž čtení jsem žasla, co asi bránilo zařazení do odeonského výběru. Je to především studie Osobnost T.G. Masaryka z II. roč. SZ (str. 46 výboru), stat Dva čeští kritikové demokracie, recenzující knihy J.L. Fischera Zrcadlo doby a J.A. Bednáře Manifest sofokracie (str. 102, ze IV. roč. SZ), stat Masaryk viděný Emilem Ludwigem a Karlem Čapkem, recenzující knihy hovorů s TGM, E. Ludwiga Duch a čin a Čapkovy Hovory s TGM (z VIII. roč. SZ, str. 254 výboru), recenzi masarykovské monografie Zdeňka Nejedlého Masaryk v pojetí Zdeňka Nejedlého (z V. roč. SZ, str. 120 výboru) a taky vynikající esej Benešův pohled na Francii a Evropu poválečnou (z V. roč. SZ, str. 141 výboru). Jak vidno, jsou to převážně studie masarykovské, Mackův výběr se tváří, jako by Šalda o Masarykovi vůbec nepsal - až na povinné zmínky v bibliografii. Lze vyslovit jen lítost, že čtenář je ochuzen nikoli o obdiv k Masarykovi, ale o zážitek hlubokého Šaldova uvažování nad Masarykem, například nad druhem jeho rozumové náboženskosti (str. 260 Kautmanova výboru a d.). A at se bráním jakémukoli levnému dloubání, přece musím napsat, že nevybrat alespoň jednu z masarykovských statí, ale zařadit polemiku Šaldy se známým Čapkovým esejem Proč nejsem komunistou, mi čpí neobjektivitou a ideologičností.

Třetí skupina statí je z hlediska zakázanosti nejpritažlivější, jsou to Šaldovy komentáře, polemiky a výklady týkající se událostí a postojů uvnitř komunistického hnutí, v Československu, v Sovětském svazu i v Třetí internacionále, polemiky nikoli ovšem o běžné událostičky, ale o věci podstatné, ba nejpodstatnější pro samo toto hnutí, jak prokázaly jeho nejnovější dějiny. Stat Spory a rozpory v generaci "devětsílské" v II. roč. SZ (Kautmanův výbor str. 25), obsahující Šaldovo odstíněné stanovisko k vyloučení sedmi spisovatelů, kteří kritizovali politiku karlínského politbyra KSČ, vyvolala pak další polemiku mezi Tvorbou a Zápisníkem, polemiku dost podstatně podlamující legendu o tom, jak dal hodný Šalda Tvorbu potřebnému Fučíkovi. Jiný velmi významný polemický okruh tvoří Šaldovo střetnutí s Bohumilem Mathesiem (str. 181 Kautmanova sborníku a d.). Vznikla na základě Šaldovy eseje Společenské kolektivum a spisovatelské individuuum (viz. I. díl Mackova výboru str. 201), kterou Šalda reagoval na sjezd sovětských spisovatelů v roce 1934. Napsal, že Gorkij prohloubil příkop mezi ruským Východem a evropským Západem a ocitoval Jana Slavíka, že v Rusku není svoboda projevu. Na to reagoval Bohumil Mathesius a Šalda v polemice s ním - Dopis Boh. Mathesiovi, Teď o tom individualismu a kolektivismu a Odtroubenc - z různých stran a pohledů, zejména ale pohledu literárního, předkládá svou teorii individualismu a odmítá stalinsko-gorkovský kolektivismus. V této polemice Šalda už naznačí teorii středu a napíše zde prorocká slova: z ruského kolektivismu bude za třicet, padesát či sto let "něco k nepoznání. Jsem přesvědčen, že bude dělat kompromisy s individualismem víc a víc, vypůjčovat si od něho metody a kriteria; a ovšem západnický individualismus povede si takto zase s ním." (str. 205 Kautmanova výboru)

Bariéru mezi sebou a Gorkým vidí Šalda ne v tom, co mu dokazuje Mathesius, že totiž Gorkij staví se Stalinem "nový

kolektiv", nýbrž v tom, že on je ctitelem a vyznavačem svobody, kdežto Gorkij "ztělesňuje ducha nesvobody" (str. 218). "Mně by záleželo na tom, aby nové kolektivum, když se už od základu staví, bylo stavěno svobodnými rukama, svobodnými duchy, jinak není mně to dílo lidské, nýbrž jen nakupená hmota a pomník nesvobody." (Tamt.) "Problém každé moderní civilizace obrodné," píše Šalda, "je prostě v tom sloučit svobodu s chlebem. Opatřit člověku chleba je mnoho, ale ne všechno..." (Str. 216) Šalda popisuje, že v ruském překladu Olbrachtova Nikoly Šuhaje bylo několik řádků vynecháno jen proto, že je v nich slovo Bůh; to je "čirá hloupost, prozrazující ducha žalostné otročího". (Str. 217) "Jaká svoboda, když nesmíš napsat trojhláskové slovo?" (Str. 218) Z maličkosti Šaldova ostrozrakost vyvozuje tento závěr: "Zítřka ti mohou zakázat i užívání určitých písmenek, neboť lidská malichernost nemá dna a v jistých dobách a zemích obmezenectví souvisí zcela těsně se šílenstvím." (Tamt.) Šalda tu prvně porovná poměry v Německu s poměry v Rusku: "Gorkij usměrňuje dnes literární práci ruskou k stalinismu, jako ji usměrňují jiní literáti v Německu k hitlerismu." Pojem byl vysloven.

Emanuel Macek ve svém doslovu vysvětluje Šaldův odklon od levice a komunismu ve třicátých letech vznikem jeho teorie středu. Avšak jednak tuto Šaldovu teorii vykládá velice povrchně, a jednak prostě není pravda, že "toto pozdní teoretizování odvádělo Šaldu od konkrétního styku s dobovou situací, kterou poznával už nepřímo, zprostředkovanou informátory, často zkresleně." (II. díl, str. 613) Kautmanův výběr i jeho studie naopak dokládají, že vznik Šaldovy teorie středu provokovaly právě určité konkrétní události a jevy, k nimž Šalda cítil nepřekonatelný odpor, že k teorii středu jej přivedlo i jeho dalekozraké vidění. V každém případě ještě uvidíme, že "doboovou situací" viděl Šalda pravdivěji, než se to odváží E. Macek být jen zmínit! Šaldova teorie středu vyžaduje jak vnitřní integraci člověka, jeho vůli nesloužit trpně hegeliánsky pojímanému vývoji, nýbrž chtít svůj vývoj "spoluurčovat a spoluvytvářet", a taky vyžaduje člověkovu vztaženost k Bohu. Říše transcendentna, to je Šaldův lék na krizi inteligence. A jestli vír vývoje pro vývoj, který smýká člověkem a znesvobodňuje ho, vytýká komunismu, pak o moderním liberalismu napíše, že nepochopil "moc a sílu, kterou má idea, být živá, nad lidmi". (Str. 300 Kautman. sborníku) Liberalismu, brání jeho indiferentnost pochopit, že člověk "touží sloužit něčemu nadosobnímu", a proč že tedy u sousedů "poslouchá i tvrdou pěst". Indiferentnost brání liberalismu sloužit "pravým ideám, pravému Bohu".

Událostí, které přímo souvisely s touto Šaldovou úvahou i se stvářením jeho pozice středu, on sám popsal ve stati Ve věku železa a ohně (IX. roč. SZ, str. 288 Kautm. výboru). Nejdřív popisuje a rozebírá kontrarevoluční povstání generála Franca proti španělské republice a vypuknuvší občanskou válku; pak se zabývá moskevskými procesy a popravou 16 komunistů, mezi nimi Zinověva a Kameněva, "otců a prvních vojáků ruské komunistické revoluce". Aby měl informace z první ruky, Šalda si opatří německy vydaný záznam protokolu procesu, ví pak o něm víc, než polemizující Tvorba. V rozboru události tak desivě porovnal

Hitlerovu noc dlouhých nožů, vyvraždění kamarádů z SA, s tím, jak nyní Stalin "zatočil se starou revoluční historií ruskou". Moskevský způsob inscenované vraždy a "pokrytecké velekomedie veřejného procesu" považuje Šalda za "ještě mnohem odpornější, než (byla) nahá surová brutalita Hitlerova". Šalda velice expresivními slovy popisuje umělá doznání a pokání obviněných před soudem. "Ti zlomení lidé byli oloupení o poslední špetku sebevědomí, o poslední potuchu lidské důstojnosti...byl dovršen triumf násilí." (Str. 294-295 Kautm. sborníku) Západoevropská kultivovanost Šaldova věru nepotřebovala budoucích odhalení, aby z vnějších znaků události rozpoznala, do čeho a pod čí mocí se Sovětský svaz řítí. (A zde zas, v zájmu pravdy a spravedlnosti, nemohu přejít, jak článek ve věku železa a ohně anonsoval v bibliografii E. Macek: je prý "o fašistickém nebezpečí vypuknutí války ve Španělsku a o situaci v SSSR po likvidaci trockismu"; vída, jak taky lze přetlumocit nepřijemné texty!) Tvorba ovšem moskevské procesy hájila, Šaldovi vyspílala "melantrišských šmoků" a "měšťáckých námezdníků", Šalda dokonce v jedné přestřelce vyvrací, že by byl trockistou. "Mně mé nitro kázalo promluvit," napíše, "vyrazit výkřik, zabušit na nahluchlá lidská svědomí. Ale odpověděl mi štěkot politických hafanů..." (Str. 306 Kautm. sborníku) V té době je už nemocný a na repliku Karla Poláka v Právu lidu už neodpoví. V roce 1937 zemřel v Čechách muž, který viděl dál, než i jeho editor dneska smí.

Kautmanův sborník zaměřených statí je tedy silně polemický. Přesto se mi ale nezdá, že by rozdmýchával zášť nebo pokoření. Už dlouho, daleko víc než posledních dvacet let, už od roku 1948 jdou vedle sebe a občas se i prolnou dva proudy naší kultury, onoho celku, u něhož přestává být podstatné, zda vychází v nakladatelstvích nebo strojopisně. Podle mého soudu Kautmanův výbor tvoří pandán výboru Mackovu a František Kautmán se mi jeví být nástrojem onoho zcelování kultury a jejích osobností, které je kultuře vlastní.

(Psáno pro Kritický sborník)

252

Antonín Bajaja: Kultivovat vzácnou lidskou podstatu./Lidová demokracie, č. 159 z 8. 7. 1989, nedělní vydání, s.4, cena 1,- Kčs/

Rozhovor, vedený Karlem Komárkem, má podtitul: Nad nejnovějším spisovatelským úspěchem bratra Antonína Bajaji. V úvodu je zdůrazněno, že "gottwaldovský rodák", "sedmačtyřicetiletý prozaik a člen Čs. strany lidové dosáhl významného úspěchu - Výroční ceny nakladatelství Mladá fronta".

Zde je zdůrazněna polopravda: Antonín Bajaja ověřitelně nemůže být "gottwaldovským" rodákem. Jestliže je star 47 let, potom se nutně musel narodit ve Zlíně. Toto město musí mít napsáno v rodném listě: teprve v devátém roce jeho věku byl Zlín stalinisticky přejmenován na Gottwaldov.

Antonín Bajaja ve svém rozhovoru odsuzuje promlouvání polopravdami. Cituji:

"Každý, nejen křesťansky smýšlející umělec, musí svými stylistickými prostředky zobrazovat především pravou o tomto světě. Jakákoliv nepoctivost poplatná momentální moci se jednou svému tvůrci vymstí. Byli a jsme toho každodenními svědky. Literatura, která lže nebo promlouvá polopravdami, nemůže žádné, samozřejmě ani socialistické společnosti, prospět. Nedávno bylo opět rehabilitováno slovo duše. Já k tomu dodávám: pokud je duše nositelkou mravnosti a svědomí, musí smysluplná literatura všemi jí vlastními prostředky tuto křehkou a vzácnou lidskou podstatu kultivovat."

Antonín Bajaja mluví o tom, jak se každá nepoctivost "tvůrci vymstí". Poctivě řečeno: kdy bylo v ČSSR "nedávno opět rehabilitováno slovo duše"? Jakým výnosem Čs. strany lidové? Nebo snad ústředním výborem Svazu čs. spisovatelů? Či snad v prohlášení tvůrčích svazů v ČSSR? Jiná červencová LD, v článku - "Nový duch Wolkrův Prostějov" - zdůrazňuje, že "nový duch" zavládl, když Wolkrův Prostějov přestal ovládat tajemník Svazu čs. spisovatelů, Josef Peterka. Cituji z článku:

"Potvrdila to i diskuse s porotou, v níž letos zasedli Jiří Záček, Milan Blahynka a Jan Kašpar. A došlo k něčemu zde dosud nevídanému - nazval bych to generačním střetem, v němž porotci, bohužel, nesehráli příliš pozitivní úlohu - především v debatách o mravních rozměrech tvorby. Tentokrát se sice nestalo, co loni, kdy J. Peterka polemiky rázně ukončil," - atd.

Co z toho všeho vyplývá? "Nový duch", či "rehabilitaci

slova duše" v roce 1989 spatřují křesťansky smýšlející umělci už v tom, že brežněvisté typu Josefa Peterky už nejsou natolik bojovní na veřejnosti a neukončují rázně debaty "o mravních rozměrech tvorby". Je to ovšem uvažování v rytmu polopравd. A. Bajaja vede na veřejnosti svou řeč, že "bylo opět rehabilitováno slovo duše". Ano, ale jenom slovo - a ne snad pojem! Takto rehabilitoval slovo duše už za stalinismu sám Zdeněk Nejedlý, když právě tehdy mluvil o "duši čs. lidu". Ale! Stalinisté, brežněvisté, etc., chápou duš /československého lidu/ co nejpodleji: neumožní např. čs. lidu přečíst si veřejně prohlášení Několik vět, zato mu umožní, aby se proti prohlášení Několik vět - nepřátelsky ozýval. Stejně to bylo s prohlášením Charty 77: a v ČSSR mohou plynout desetiletí, ale duševní činnost je znevažována na protest proti nepoznanému!

A. Bajaja si možná ani neuvědomil, jakou zodpovědnost vzal na sebe v červencových dnech 1989 - svou odpovědí. V předpokladech polopравdy se až zapotil, aby vytvořil v ČSSR ovzduší rehabilitace /aspoň "slova duše"/: Jako politicky organizovaný občan ve vládnoucím systému moci splnil důvěru reálného socialismu: vždyť právě na 1. a 2. straně téhož čísla LD je otištěn článek, pod titulem: Odsuzují provokační výzvu. Tam např. spolusestra A. Bajaji, členka Čs. strany lidové, která jako poslankyně spoluurčuje výkon vládní moci v ČSSR, nemíní "dovolit zpochybňování samotných principů socialismu nebo zneuhodnocení současných problémů k vyvolání neklidu a narchie ve společnosti". A nejsou to jen rozhořčená slova V. Bartoškové, jménem Čs. strany lidové. V redakčním komentáři LD zdůrazňuje, na místě nejčelnějším, že "záměry provokační výzvy nazvané Několik vět, odsuzují také občané Jihomoravského kraje. Veřejnost se pozastavuje především nad tím, že se k této provokaci připojili někteří umělci".

A. Bajaja jako "křesťansky smýšlející umělec" dal najevo, proč je bratrem poslankyně nejvyšších orgánů, Věry Bartoškové. Z LD jednoznačně vyplývá: vůči umělcům v ČSSR existuje politika "cukru a biče". Na předním místě je veřejně brán bič odsudků na umělce, co si dovolili podepsat Několik vět, aby na straně 4. A. Bajaja veřejně mluvil o svých sladkých pocitech. Cituji z rozhovoru:

" - není divu, že autora příznivý ohlas čtenářů a kritiků těší: a když se k tomu dostaví i udělení nakladatelské ceny za nejlepší knihu roku... Je to sladký pocit, ale sladký jen na chvíli, dokud nezhořkne strachem z vysoko nasazené laťky a dalším tvůrčím neklidem."

Ano, sladké pocity z honorářové a tvůrčí spolupráce s Mladou

frontou prožívají v ČSSR i křesťansky smýšlející umělci, jako prozaik Antonín Bajaja či básník Alois Volkman. Oni slouží jako nezvratný důkaz tolerance nakladatelské politiky v ČSSR vůči křesťanům. Pomáhají za to vytvářet ovzduší rehabilitací. A dobové svobody, takové /sladké až k zhořknutí/, jaká je zveřejněná např. v časopisu Zahradnictví č. 7/89. Tam v článku nazvaném: Veecot - nově povolená odrůda meruňky, je zdůrazněn ~~XXXXXXXX~~ takt pro občany, kteří zahradničení v ČSSR dávají zásadní přednost, přede vším. Ano, vládnoucí moc v ČSSR povolila občanům odrůdu meruňky, vyšlechťenou ve výzkumné stanici Vineland, Kanada. Dovělila jí i vyfotografovat na titulní stránku socialistického časopisu Zahradnictví. Meruňka takto v roce 1989 povolená má sladkou chuť, s jemným tvůrčím náznakem hořkosti. Není Jakešova a Husákova ČSSR skutečnou říší svobody, v západním stylu? Bratři, křesťanští umělci zveřejňují své názory - o kultivování vzácné lidské pódstavy - v denním tisku, zahrádkáři, organizovaní v Národní frontě, legalizují kanadské odrůdy meruněk. Kdo žádá cokoli víc nad tyto společenské polopravdy, vyvolává "neklid a anarchii ve společnosti". Toť přestavba v praxi, léta Páně 1989.

Karel Houba: Esej o štěstí. /Edice Žatva, Ůs. spisovatel, Praha 1987, vydání I., stran 136, il. Vl. Komárek, náklad 5 500, cena 12,- Kčs/

Ačkoliv autor chrlí knihu za knihou, v této próze opět potvrdil, že se zvláštním způsobem bojí životnosti. Ovzduší podobných knih svádí k pozměnění samotného titulu díla. Houbova kniha by se mohla jmenovat: Esej o štěstí vyžilosti. Spisovatel tohoto Eseje jako by se zhlédl ve Zpovědi naturalistově /od K.M. Čapka-Choda z r. 1910/. Tam čteme vyznání: "Jsem prost veškeré fantazie, kromě reprodukční..." Ovšem F. X. Šalda napsal o takovém Čapku-Chodovi: "... není-li velký architekt, jest alespoň poctivý dělník a to není málo dnes u nás, kde se vyrábějí knihy jen z mydlin, z ničeho..."

Čím mě Esej o štěstí zaujal? Autor mohl - snad - vytvořit prózu, zabývající se ctností strídmosti. Vždyť jeho hrdina nevlastní nic: ani auto, chatu či zahrádku sebemenších rozměrů; květiny jeho žena pěstuje v truhlíku za okny "ve třetím patře starého činžáku". Jeho spotřebitelským snem je zakoupení "hěmeckých briket", aby měl čím vyhřívát svůj dvoupokojový byt. /Jinak topí "mourem", který sype "do pytlíků" - s. 73./ Zdůrazněno je, že má jen "černobílou televizi", na niž se zájmem sleduje hlavně "televizní noviny". Nedostupným snem - finančním - je odvoz manželky, zdravotně postižené, k "teplým mořím". Hrdinaví, že dvoutýdenní dovolená tam by jí v nemoci "prospěla" s. 63 etc. Ano, tento problém se v knize řeší opakovaně, na s. 46 čteme srdcervoucí údaj:

"Doktor Krejcar, můj dávný přítel, mi radil, aby si Emil depřela dva tři týdny u moře, teplý, suchý vzduch a dostatek jódu by udělaly zázrak."

Jak je možné, že ten neuvěřitelný proletář Prahy dnešních dnů má za přítele doktora? Nu, je zaměstnán v pražském nakladatelství, kde vydává už "dvacet pět let" básnické sbírky "stovkám" českých básníků /t.j. i "laureátům"/. Jinak prochází od počátku děje prózou hrdinova urputná snaha, přimět "OPBH" k opravě "tekoucí mísy na záchodě". To aby jeho invalidní žena nemusela neustále tento prostor "vytírat". /V závěru prózy se opraváři dostaví!/ V úvodu knihy se jinak mihne stín děje, do něhož je - snad vzrušivě - hrdina zaplétán: v Praze došlo k vraždě básníka /homosexuálních sklonů/. Ůtenář, který z veřejných údajů ví, že Houba vydával v Melantrichu poezii Bořivoje Kopice, může si naivně pomyslet, že záhadná smrt Kopice v poč. 80. let Houbu k nějaké dějové katarzi inspirovala. Ale kdež, ta smrt je v próze jen taková ozvláštňující mýdlová bublinka, která vymizí naprosto samovolně.

Až do únavy je hrdina líčen, jak miluje svou ženu. A přitom už v počátku prózy nemůže ani vyjíměčně, k 55. narozeninám zakoupit milované ženě kytici růží, neboť zjistí, "že má peníze jen na růží pět" /s. 20/. Přitom hrdina žije maximálně šetrně, nepije a když probíhá oslava jeho šedesátin, z finanční neschopnosti musí jeho nemocná žena péci domápečivo pro nutné pohoštění v podniku. Houba měl možnost sepsat uměleckou prózu o tom, jak se ctnost střídmosti mění v harpagonství / než by redaktor zaplatil instalátéra, raději se uklání referentce v OPBH, atd/. Kdyby k tomu příběh směřoval, čtenář by i pochopil i situaci, v níž hrdina zabraňuje své ženě, aby si k např. z vlastního invalidního důchodu /před nemocí byla učitelka a má potřebné papíry plné "lékařských posudků"/ - na zájezd "k teplým mořím" - našetřila. Nakladatelský redaktor, který si navíc doma přivydělává jako lektor pro další nakladatelství, není schopen /jediná dcera je už vdaná/ našetřit sebemenší obnos v ČSSR pro cestu do Bulharska, Na Krym nebo do Rumunska. Přitom tato zásední chudoba redaktorů v ČSSR je společensky frapantně známa. Proto mu autor už vydaných tří básnických sbírek předá v nakladatelství obálku s pěti tisíci - aby mohl s nemocnou ženou onen redaktorský proletář aspoň jednou před důchodem k "teplým mořím" - jeti. Once za to maličkost: aby mu byla vydána čtvrtá básnická sbírka: redaktor se však zachová jako čestný odborník. Na radu manželky pošle básníkovi peníze zpět poštovní poukázkou a sbírku poezie do tisku nezařadí. Manželka se tedy toho "jódu" nenadýchá: zbývají na ni jen ty spaliny z mouru uplácáného redaktorem místo německých briket. ~~Kritik~~ Čtenář žasne, neboť je svědkem, že redaktor k odchodu do důchodu dostává od ředitele nakladatelství dva tisíce korun. S informací ~~pro~~ samozřejmou, citují:

"A pokud jde o vaše místo, od prvního července nastupuje čerstvý absolvent filozofické fakulty, musíme dát mladým šanci, takových míst, jako je u nás, je poskrovnu."

Mýdlová bublinka se v textu sama rozprskává: čtenář stejně jako ředitel nakladatelství ví, že místo nakladatelského redaktora je "šanci" a takových míst je v ČSSR "poskrovnu". Houba se za normalizace naučil lživě manipulovat se společenskými fakty a nyní neumí vymýtít z textu nárazy pravdivých okamžiků. Proto mu unikne výrok ředitele o atraktivnosti redaktorského místa: ale to je jen počátek autorského průšvihů, kdy pravda proniká škvírami do jeho netěsné bárky nazývané: Manipulace /s pravdivým obrazem dnů/. U lásky; spisovatel ~~ne~~ ^{ano,} trvá s urputností nevyvratitelnou na lásce hrdiny k manželce: ~~ona~~ ^{ona} žije v nezdravém prostředí, od

nefungujícího záchodu po "netěsnící okna, špatně táhnoucí komín". Jestliže nemá redaktor v Praze zaměstnání proletáře, pak Houbovi uniklo, že místo lásky svou invalidní ženu krutě a sobecky vysává - a bez jakéhokoliv důvodu! ~~Křik~~ Autor neochvějně ale kapitoly své knížky uvádí citacemi aforismů • štěstí. Aby tu poslední vyba- vil společensky - příkladně graduujícím - mottem: "Starajíce se o štěstí jiných, nacházíme své vlastní. Platón." Tu potom jeho redak- tor, kdysi básník, jako důchodce opouští naprosto svět literární tvorby. Z lásky k dceři, k manželce a k očekávanému vnoučeti - bere pracovní úvazek "kustoda" - v obrazárně. Houba je přesvědčen, že průběhem své prózy přesvědčil čtenáře beze zbytku, jak je zodpovědná práce nakladatelského redaktora a navíc lektora pouhou žebráckou řeholí. Místo podřadného pracovníka v galerii - na inzerát - konečně v závěru knihy naplní jeho hrdinu štěstím, neboť tam pomůže své ro- dině víc, než byl schopen předtím! Ano, v knize běží především jen o redaktora, jeho ženu a pak jejich dceru: společenský vývoj redak- tor jen celý život sleduje. Ale jak! Jako chromý žebrák ve svém smý- šlení, který neumí, než vytvářet kolem sebe nevysvětlitelné prázdno chudoby. Je to blb, ~~neumí ani sečítat~~ neboť ~~oni~~ neumí ani sečítat či odečítat. Citují ze s. 100:

"Přežil jsem tři direktory a dva šéfredaktory, ve vedoucích funkcích se to střídalo, dole byl stav setrvalý... V tom svém kum- bálku jsem se dočítal o válkách v Koreji a ve Vietnamu, o maďarských událostech a o berlínské zdi, o Pražském jaru, Grenadě a skonu tří sovětských státníků".

Odmysleme si společenskou nemožnost, že o Pražském jaru si redaktor nakladatelství v Praze pouze četl v zastrčeném kumbálku stejně jako o Grenadě. /Oni by ho totiž v tom kumbálku vydavatelství vyrušili z četby sovětské či bulharští vojáci: v srpnu 1968 podobné podniky bez výjimky obsazovali. Možná by z nich vycítil i onen tolik ždaný "jóď" z "teplých moří": skrze střelný prach! / Podívejme se na časový údaj, který autor v próze mnohokrát opakuje: že jeho redak- tor pracoval na měsíc přesně /do "prvního října"/ v nakladatelství "dvacet pět let". Próza bere svůj začátek přesně datovaný před - "červencem". Zároveň je čtenář v počátku prózy seznámen s přesnou datací hrdinova spolužití s manželkou: "Tři desetiletí a dva měsíce" /s. 12/. Seznámil se s ní však "o prázdninách" /je to učitelka/: rozhodující je, že kvůli těm dvěma měsícům nad třicet let probíhaly kdys prázdniny v poválečném Československu na apríla. Ale počítejme znovu: o několik hodin později, v tentýž večer dne, kdy ~~xx~~ hrdina sečetl své soužití přesně na měsíc, uvádí klidně o své nepochybné

dceři, jediné /s. 23/:

"Vdala se před třemi roky a to už jí bylo skoro třicet. Podobala se více své matce než mně..."

Nu, bodejť by se více nepodobala matce, když se narodila skoro tři roky předtím, než Houbův Jindřich svou manželku vůbec poznal. Je to ovšem maličkost ve srovnání se zásadnějším politickým rozporem prózy. Časově je próza určena hned v počátku do konce 70. let. Na s. 19 je údaj, že se Jindřich, opakují, seznámil s manželkou "jednou o prázdninách, několik let po válce", žije s ní "třicet let"; připočteme-li^{je} tedy k letům 1948-49, dostáváme se k dataci 1978-79. Na první straně knihy autor zdůrazňuje, že k důchodu se blížil hrđina "děle jak třicet let v několika zaměstnáních a posledních pětadvacet let jako redaktor". Jako redaktor sá tedy četl ve svém "kumbálku" už ~~xx~~ o korejské válce: ta vrcholila v letech 1950-53 a dostáváme se zas do konce 70. let. Přihlédnout ale musíme, že od konce "totálního nasazení" hrđiny, tj. jediné, v r. 1945, prožil oněch "pět let několika zaměstnání", plus dvacet pět redaktorství a jsme v přesné polovině 70. let. A když už si čtenář unaveně řekne, že za normalizace v nehnutém ovzduší Husákovy Prahy je prostě nepodstatné, zda se děj prózy odehrává v roce 1975 či 1979, ocitne se v kumbálku redaktora onen básník se svou čtvrtou knihou poezie. Z dialogu podávaného se větší důležitostí se náhle čtenář dozvídá: básník onen svou první sbírku vydal "za války". /Zatím co Houbův redaktor svou jedinou sbírku až po válce, před "třiceti lety", zas! / Cituji dál /s. 61/:

"Bylo mi dvaadvacet. Ines je mi pětasedesát".

22+ 30 dává jednoznačně 52 let. ~~Kumbál redaktor dostává k korejské válce "třicet let" a pětadvacet let redaktorství, což dává 88 let. Je to však výhled do budoucna. A ne~~ pět let nad šedesát. Při úředním jednání v nakladatelství nepochybně dál zjišťujeme: rozhovor se nemůže odehrávat v polovině či na konci let 70, ale až před polovinou let 80.! /Připočteme-li k 22 letům 43, abychom dostali Houbou určených "pětasedesát" let, dostáváme se od válečných let přímo do toku let osmdesátých! Ano, odečteme-li od roku 1986 žádaných 43 let /z věku 65-letého básníka/ dostáváme se do roku 1943: čtenář má právo odečítat od roku 1986, kdy próza vznikala. Tomuto časovému určení děje Houbovy prózy /t.j. už za přestavby/ odpovídá i ona politická datace v próze. Četl-li si redaktor v kumbálku o událostech spojených s Grenadou a s úmrtím "tří sovětských státníků" /Brezněva, Andropova, Černěnka/ probíhá próza skutečně tak od r. 1983-1986! V tom případě ale nemohl redaktor nastoupit

v přední části

do kumbálku nakladatelství, protože v 60. letech se už o korejské válce psát nemohlo. Příměřím byla ukončena v r. 1953! A jestliže se děj odehrává kolem roku 1985, to by ěindřich poznal svou ženu až 10 let po válce! A až po ukončení "války v Koreji" by vydal svou básnickou sbírku, neboť po jejím vydání trvalo pět let, než získal místo redaktora. Tu četl jako knihu ten šéfredaktor, který ho před 25 lety do nakladatelství přijímal /v roce 1960/? Ne, já si myslím, že když se zasloužilý nakladatelský šéfredaktor Karel Houba odhodlá psát uměleckou prózu o žhavé socialistické současnosti, měl by ho SVA čs. spisovatelů vybavit kalkulačkou. Jak může jít jeho hrdina v polovině 80. let do důchodu po "třiceti letech několika zaměstnání": kam vypadlo deset let od "totálního nasazení" do roku 1955? Byl snad vězněn za válečnou kolaboraci s nacisty?

Jistěže zde nejde o oněch ztracených deset let života hrdiny prózy: běží zde o zásadní nepoctivost autora, který skutečně "vyrábí své knihy z mydlin, z ničeho". Reálně socialističtí literáti nejsou schopni umělecky věrohodně svou dobu popsat. Období přestavby jim totiž zákonitě splývá s obdobím konce či poloviny 70. let: to je devíza pro nehybnost režimu natolik cenná, politicky, že podobnou činnost uměleckou společensky účinně hodnotí.

A Houba si v poklidu spisovatelského prominenta může v próze psát Bůh zásadně s velkým B: je to jeho pouhá společenská vizitka, placená visačka hrdosti na to, že nebyl nikdy přímo komunistou. V tom nejdůležitějším: lživě si přetvořit skutečnost k zmatečnému obrazu svému - se s nimi - shoduje!

Poctivý dělník /a to není málo dnes/ by byl schopen /při psaní Boha s velkým B/ podat uměleckou zprávu o síle střídmosti. /Jež ke štěstí vede, tak jak je v Písmu psáno: "Přemnozí skončili nestřídmostí, kdo dává pozor, prodlužuje si život". Sirach 37/31/

Karel Houba

Vypustil kouřovou clonu, aby zakryl vlastní zisky své a uměleckou nestřídmost. V té kouřové cloně o štěstí se sám umělecky ztratil: obrázek vůbec ne pekelný, ale z vývařovny strnulého předpeklíčka, kde přemnozí skončili. Ano, lživým obrazem skutečnosti - a zvláště v okupované zemi - umělec manipuluje se čtenářem k jediným čvíčkám - nečestnosti

přečetla jsem si Tvou knížku a zdolala ji velmi rychle, třebaže má skoro osm set stránek a třebaže, jak jsem si uvědomila v závěru, asi nejsem tou správnou čtenářkou, které je určena.

Hrdinka románu, spisovatelka Pavla, prožívá svůj osud ukřivděné ženské - která z nás moderních žen není aspoň trochu ukřivděná! Na začátku neodhadla své síly v přesvědčení, že jako emancipovaná žena dokáže žít se dvěma dětmi a občas docházejícím otcem, který má jiný osobní závazek. Vzala na sebe tenhle nelehký životní náklad dobrovolně a jeho tíži si v plném dosahu uvědomuje až dodatečně.

K Josefovi je žensky citově poutána jako k silné osobnosti a jejich pokusy o rozchod se vzájemně nedaří. Velkou krizí v tomto vztahu je Pavlino další těhotenství končící potratem, k němuž ji Josef přemluví. Pavla, neschopna nést svou situaci, chce si zdvihnout vlastní sebevědomí krátkým vedlejším poměrem. Teprve zde si uvědomuje, co pro ni Josef opravdu znamená, ale to už má její kompromitující dopis vyšetřovatel StB, který se ji na něj snaží vydírat a získávat pro spolupráci, jako se mu to podařilo s její kamarádkou. Pavla pochopí, že se musí Josefovi přiznat sama, zároveň zná jeho hrdou a žárlivou povahu, rozhodne se tedy, že oním přiznáním bude nový román, protože pouze tam bude mít šanci vypovědět všechno a získat Josefovo pochopení.

Ale v situaci, kdy po dramatickém výstupu s vyšetřujícím "fízlem" dostává zmíněný dopis nazpět, si Josef dopsaný román nečekaně přečte a definitivně odchází, uražen její nevěrou.

Když jsem si někde na začátku přečetla větu pronášenou Josefem, že totiž "ženská je vždycky podle toho, s jakým chlepem spává", napadlo mě, že taďy je dáno téma a základní konflikt příběhu: Jako čtenářka Tvé povídky Slepice v klubu, kde jsem si Tě coby autorky začala vážit, jsem předpokládala, že hrdinka tímhle samolibým sebevědomím nějakým způsobem zamává,

nebo že tento postoj přinejmenším zproblematizuje autorka. Během četby jsem si ale stále častěji kladla otázku: Oč jde vlastně Pavle?

Pavla žije svůj soukromý ženský osud, prožívá cituplný, leč problematický vztah k partnerovi i radosti a starosti s dětmi, má ráda společnost, výlety a večírky s přáteli, dovede se milovat a pobavit. Je předvedena jako osoba zcela nepolitická, která ze všeho, co se kolem ní děje, vnímá pouze vlastní soukromí. Do disidentského ghetta se kdysi narodila a pak se v něm i usadila, když poznala imponujícího muže. Její vztah k Josefovi je prostým vztahem lidské samičky, ona je opravdu podle něho i co do sociální sounáležitosti, je to zcela jiná hrdinka nežli ta z Tvé první povídky. Konečně proč by taková nemohla být.

To, co mě uvádí do rozpaků, je pohled na celou společnost kolem Pavly. Zjišťuju, že i Josef, zmíněný zde jako exponovaný disidentský spisovatel, žije jídlem, pitím, souloží, baví se s přáteli, jezdí s rodinou na dovolenou a na výlety - je to zcela jiný typ nežli například hrdina Vaculíkova Českého snáře.

Podobně tady vypadají i ostatní přátelé disidenti. Jednou se například čtenář s Pavlou dostává na schůzku zakázaných spisovatelů, ale jako by zajímavé měly být pouze všechny okolnosti kolem - vlastním zahájením schůzky tato scéna končí. Člověku se nechce věřit, že by se o společnost takhle krotkou a neškodnou vůbec zajímala tajná bezpečnost.

Kdo jsou tu vlastně pracovníci StB. Jsou to lidé, kteří druhým s mocenskou drzostí zasahují do soukromí, ať už jde o to, že jim zkazí výlet, vyslychají kvůli emigrovavší sestře, či se pokoušejí manipulovat přátelskými a intimními vztahy. Ale proč se o to snaží, čím si Pavlina společnost onu pozornost bezpečnosti vysloužila, oč jí jde, čím by měla být "nebezpečná" státu?

Nic takového jsem z románu nevyčetla. Pavla je lidským živočichem nikoli jako ženský typ, ale proto, že i celá společnost se tu předvádí jakoby v živočišné říši, kde i "fízlové" a disidenti vedle sebe žijí jako dva druhy fauny, které se nemají rády.

Vzpomenu-li opět Tvé Slepice v klubu, cítím určité zklamá-

mání, připadá mi, že ses ve svém psaní zřekla jednoho důležitého úhlu v pohledu na svět. Tvá hrdinka ve Slepici ho nachází snad proto, že ten namyšlený, ale v podstatě asociální kluk ho v ní prostě indukuje. Je nutné, abys teď tenhle druh myšlení přenechávala jiným?

Ale když se dívám na červené desky Tvé knížky, začíná mě znepokojivě napadat, co už jsem řekla na začátku: Zda jsem totiž onou správnou čtenářkou, které je příběh určen. Zda Ti tady nešlo o něco úplně jiného. Najednou si představuju ten masový zájem v případě, že by tenhle rukopis vyšel třeba v Melantrichu, napadá mě známý redakční termín "vysokonákladovka", vyslovovaný nikoli bez respektu, zvláště teď, kdy by si i nakladatelství měla na sebe vydělat.

Rukopis má totiž přednosti, které mu nelze upřít. V tomto případě k nim patří schopnost fabulace / - jenom snad závěrečný "fízluv" dopis poté, co jeho pisatel byl hrdinkou ztrapněný a poníženy, mě trochu uvádí do rozpaků -/. A především dovedeš udělat ženskou hrdinku, ten její základní svět od citových problémů s hezkými milostnými scénami, přes život s dětmi po drobné denní lapálie, jaké zažívají všechny, ale ty je dovedeš významnit, protože je zařadíš do osudu výjimečného. Tvá čtenářka, uhoněná vlastním životem, vlastně od literatury něco takového čeká, touží v tom zajímavém románovém životě nacházet sebe, ať už v drobném denním kolotoči, zážitcích v nemocnici při potratu či na podnikovém zájezdu do NDR. / - Mimochodem nejlepší scéna z celé knížky, na kterou se nevztahuje mé nařčení o světě živočichů. Kdoví, možná by Ti jako autorce svědčilo, pohybovat se víc mezi měšťáky, připadá mi, že jsi schopna takové prostředí vidět daleko sebevědoměji! /

Je známo, že právě tenhle život přitahuje čtenáře ženské literatury, ale i diváky seriálů s výrobními problémy, kde díky příběhu s rozvodem hlavní dvojice do sebe podvědomě vstřebávají i pocit, že v jakémsi okrese žije tajemník, který nakonec spravedlivě zasáhne. Jestliže pak Ludmila Vaňková či Zdena Frýbová, patřící u nás k nejoblíbenějším autorům, vyvolávají ve čtenářích dojem, že poznávají historii či lékařskou vědu, Ty aspoň

nic nepředstíráš. Přesto se Tvá čtenářka může mimochodem dově-
dět, že právo na soukromí, tak základní a přirozené, nemusí
/ - nemuselo? - / být u nás vždycky samozřejmostí.

Přeju Ti tedy ony vysoké náklady, správné čtenářky a velký
honorář, sobě pak další Slepici v klubu.

Tvá

Jana Červenková

M3

S T A R Á V E S T A

(fejeton)

Temně šedé anglické sukno s pavučinkou stříbrných nitek, které jsou zřetelné pouze při světle lamp, prostřižená kapsička v krajině srdce: na květinu nebo bílý lem batistového kapesníku, šest černě přisedlých knoflíčků, blýskavých jak oči baziliška, záda z temného hedvábu tvarovaná na postavu ramenatého muže a úzký dragounek, který mi vzadu plandal hluboko pod pasem, protože jsem o hlavu nižší než ten, pro koho to šili.

Do hrobu si ji nevzal. Dvě desetiletí visela na ramínku v mé ženské skříní, ta skvělá pánská vesta evropského střihu a světových ambic, stále ve formě, připravená a čekající.

Jistě si svůj návrat pod světla ramp vysnila efektně a slavně - pochopte ji, bývala kdysi dotýkaná hvězdami. V Riu na ní kratičce spočinula ruka Liz Taylorové, v Paříži ji držel za rameno Yves Montand, v Římě ji pokecal kečupem Carlo Ponti a v pražské Lucerně si na ni plivl sám Louis Armstrong, když seděla šťastně hned pod pódiem! Potom se ovšem dvacet let houpala na ramínku v igelitové rubášce. Takže teď nepotřebovala ani kartáč, jen tu květinu do kapsičky, bledé růžové poupátko, které se potom v žáru červenecové noci voňavě rozvilo a ještě o něm třeba něco povím. Zálibný pohled do zrcadla a pak jsme šly.

Nejdřív na Bruselskou cestu, kde už od šesti hodin bojovali Italové a Argentinci se zbraněmi v ruce o zájem publika. Jejich riskantní kejklování, hrátky s ohněm a šílené honičky pod vlajícím praporem se staré vestě zdály příliš kruté (pochopte: dvacet let jen hnípání molů ve skříní a pak hned tohle!), dunivý rytmus jižní hudby snášela s anglickou odtažitostí, teprve při česky zanotovaných slovech: "I ta nejdelší tmavá noc jednou skončí!" mě dojetím zahřála na srdci.

Po bouři potlesku jsem rozložila program a ji to okamžitě táhlo k Britům, starou vestu. Jenže ve stejnou dobu jinde začínali Poláci, TEATR ÓSMEGO DNIA, kočovníci, kteří po tříletém tahu svobodnou Evropou přijeli povzbudit i nás.

Hráli v tmavé ratejně na pódiu vytrčeném doprostřed lidí. Plavovlasá Eva a tři hubení muži. Čtyři obličejové jenom, ale zástupné pro tolik duší! S minimem rekvizit, ovšem s maximální schopností sugesce nás v krátkých střizích provlekli svým strašidelným domem, Polskem minulých let. "Velmi rád cestuji po Polsku, na přísahu, na pouť, do nemocnice, do vězení, za zázrakem."

Modrý hledáček reflektoru, vůně kadidla, pach krve, hořkost pelyňku, škopíček bílých kostí, ovšem, Polsko. Ty nerozumíš polsky, stará vesto? Říkají: "Polsko, povstaň! Tvůj soud přichází!!!" Hledají obžalovaného. Co to pleteš, jak jsi stará, tak jsi hloupá, tohle je přece soudce, ne obžalovaný. Vždyť prohlašuje: "Náš dům se nikdy nestane bordelem. Vyčistíme ho na alabastr! Louhem, kyselecinou, plynem! A když to nepůjde jinak - tak paragrafem!"

Jak to dopadne? "Rozkázali mi střít do lidí! Nevěděl jsem, že mám ostré náboje." Nevěděl? (Žasne stará vesta dotýkaná sice kdysi hvězdami, ale teď zmatená v labyrintu hrůzy, strachu a nakonec naděje.) Naděje vykoupená smrtí, značená bludičkami odjezdů. "Sbohem, draží! Budeme psát! Na shledanou!"

Přival potlesku ještě zesílí po oznámení plavovlasé Evy, že tato hra byla věnovaná českým politickým vězňům, přečte z papírku jejich jména. Obecenstvo

vstává, tluče do dlaní, děkuje, znovu a znovu. Jen stará vesta chce pryč, na vzduch, na světlo.

Ale i venku už je soumrak, skoro tma. Festival ovšem pokračuje, přímo proti nám žlutě svítí kopule letní scény, hraje tam hudba a stará vesta rychle lapne druhý dech.

Amfiteátr se hustě zaplňuje, na scénu přicházejí leningradští klauni. Šestice bazilišských oček vyhlíží Jengibarova, šťastná to vesta, zabořená pevně ve své půdě, ani ta skříň ji nezdrchala, prostě si dala dvacet a teď, mladá a skvělá jako kdysi, dychtivě saje tu povědomou atmosféru vzruchu a radosti v barevně ozářeném Parku. Omamuje se vlastní rozehřátou vůní, světačka, poupátko v kapse už raší do růžičky.

Tohle je přece Život! Ze skříně rovnou na karneval roztočený v červencové noci pro každého. Kdo naskočí, ten jede! Včera, dnes i zítra ještě. Potom nás karavana opustí, odtáhne dál. Ale vysvětlujte to staré vestě! Pokrčená smíchem se naklání k ozářenému jevišti, ke světovým prknům, kde křepce kankánují klaunové - uklízečky a rychlými tahy košťat odmetají špínu a prach.

Vesta nadšením praská ve švech. Nemůže tušit, že zdejší úklidové čtyry mají pod koštětem celé tohle město i celou zem. Agresivní scénka na pódiu jí připadá nevině zábavná, perfektní výstup klaunů. Jak by mohla vědět, že kousek odtud, v aleji Stromovky, se sběrný úklid provádí každou středu. Furt je co uklízet, aby se náš dům nestal bordelem.

Skupiny Caravane Mir to ovšem vědí, zvlášť pro Poláky a Rusy je tohle tady stará vesta, a tak, když si sami stříhli na novou, přijeli na přehlídku i k nám. Ve světle lamp vykouzlili třídenní oázu pro postižené žízni. Takhle to tedy chutná a voní, tepe a hřeje a taky mrazí současně. Načerpát vodu do foroty? Nebo se radši rozběhnout se džbánem dál? "Sbohem, draží! Budeme psát!"

Už konec představení? Ne, zadní opona se zvedá, nad prkny pestrého světa vzlínají barevné balóny naplněné přivezeným vzduchem. Klauni je servírují do publika a to se rozblázněně zavlní přílivem natažených dlaní. I já si sáhnu na ten obrovský bleděmodrý.

Vesta kdysi dotýkaná hvězdami užasle poulí baziliščí oči, tuším, co se jí honí osnovou a taky vím, že to byla chyba, stáhnout ji z ramínka rovnou sem. Teď to bude chtít denně a co jí nabídnu? (Jo, kdyby byla neprůstřelná, to by se pro ni našla příležitost. "Žijte nebezpečně!" říkal ten, pro koho ji šili. A umřel na to.)

Kapsička v krajině srdce vydechne nasládlou vůni, růžička pro klauna je připravená. Hodím mu ji. Hbitě ji uloví do sítky a pošle mi dolů moučný polibek, ten blázen z Leningradu.

Potom na jepičích křídlech karnevalové noci spěchám k Francouzům. Jsou z Blois, hrají na volném prostranství, je to Figaro. Přešlapuju v natěsnané kružnici kolem pohádkové scény, ale myšlenkami trčím v tmavé ratejně Teatru ósmého dnía. I staré vestě jsou rokokové vylomeninky Francouzů dost putna, ztěžkle mi dříme na ramenu, a tak ji odnesu do tramvaje a potom domů, do azylu skříně.

Konejšivě ji zhoupnu na ramínku, přikryju igelitem a zamknu do tmy. Sorry. A dobrou noc, zatím.

Milenky
(besednica)

Prihodilo sa istému slovenskému spisovateľovi, ktorého nebudem menovať, že sa opäť pobral do špitálov národného zdravia a cezpoľných lazaretov, k milenkám nociam nespavým, nociam nespíacim. Tá stará tisíceročná noc (ani chuť na ňu nemám), z polnočnej strany pribehnúvšia, mi zasa vkĺzla do postele spolu s bolesťou krutou ako láska a vernou až po hroty mojich vlasov. Tak si tu spolu ležíme, súležime v trojici až do rána. Nechaj ma, choroba nesmrteľná a bolesť ženského rodu, pusti ma k vode, veď som nie veľmi verný, občas ti ujdem a podvediem ťa so sestričkou Jeanne, keď mi dá do sedacieho svalu injekciu: jej odborný medicínsky názov je Liliana dolce; ležím si v tebe celý toporne stuhnúty, si moja krásna mäkká rakva. Potom sa dozviem, že tá mulatka Jeanna z Malaciek, s tými hrubými oringlami na ušiach, sa volá Duvalová, Baudelaireova milenka. Nie, s priateľovou ženou si radšej nezačnem, nie.

Istenem úr, Istenem úr, proč si mja opusciu, vzlykám v úradnom jazyku nemocničnej izby, sám ako Kristus a smutný ako blasfemický Satan. De profundis clamavi...

MUDr. Laura Petrarková, supersonická diagnostička, sa ku mne skloní a vyšetruje oči v akomsi hororskope. Čo vidíte? Nič. Ale keby som videl, videl by som pod bielym plášťom trocha odchyleným ako minulosť dve oblé hniezdečká zavesená pod rímsou katedrály, a v nich sa čosi mechrí, áno, asi lastovičky sa tam uhniedzili, sú ešte mladé, vytrčajú hladné dzobáčiky. Čakám, či vyletia, nová jeseň sa blíži; odletia ponad more, vrátia sa na jar? A tvoje, Helianta, lastovičky, kedy sa ku mne vrátia z ďalekej cesty azúrovej? Vo výškach vzdušných ich neulapím, keď nemám krídla už ako padlý anjal, keď nemám krídla ešte. Alebo Albatros, Baudelaireov pútnik okrídlený, to knieža výšok, čo lieta cez búrky veselo, no na tejto, v tejto zemi, ponížený, je iba všetkým na smiech a veľké krídla mu zavadzajú pri chôdzi: mali mu radšej narásť koľesá. "A Básnik také je jak tento kníže výší..." Žije o krídlo vpredu.

Starý, čo by urobil, keby si ma našiel v posteli s iným, pýta sa žena Záhoráka. - Ná zebrau bych tú bílú paličku a obi-

dvoch vás porádne vylúpaj. - Jakú bílú paličku? - Tú, čo by mjel ten chlapík ze sebú, šak k tebe do postele by len slepý vlézol. - Na tomto slabom vtipe sa celé očné oddelenie smialo tri dni, na pánovi Jakešovi furt. A smežeme sa aj na operačnom stole, ibaže neviem na čom, narkóza ma odvíjala do neprítomnosti. Bol som dlho preč.

A potom, keď som sa vrátil, prichádza za mnou celá jedna miliardina (mám ich presne zrátané na logaritmickom pravítku) všetkých pekných žien sveta. Je to Veronika, blondína. Z nemocničného parku pri fontáne ukradnem pre ňu ružu. A sediac na lavičke potom očakávam, kedy sa pri vrátnici ukáže iná návšteva, tá černo vláska, krstím ju menom Slepota. A ešte Helianta, slnečnica nádhernoprsnatá sa mi...

V súlade s pobúrenými protestujúcimi pracujúcimi prichádzam aj ja na to, že morálny profil signatárov občianskeho prehlásenia Niekoľko viet je totálne prehnitý. Nepoznám všetkých, ale napríklad taký slovenský spisovateľ, ktorého meno tu radšej neuvádzam: kradne ako... no, každý vie, kto v Československu najviac kradne a klame, skrátka kradnem ruže tam, kde ich iní lekárkam nosia ako do záhrady cmiter, cintorín načatý, možný, nedokončený s hladnými žraločiami hrobmi. A napokon som tú ružu Veronike ani nedal. Všetko je inak. Literatúra je už raz taká. Napíšeš niečo veštecky, čo bude, a ono sa to naozaj stane. (Raz som stretol svoju vymyslenú literárnu postavu, ba pobozkal, ba trochu pošmátral, pošúchal.) Alebo napíšeš o tom, čo bolo naozaj, čo sa stalo, a potom sa ukáže, že to vôbec nie je pravda.

Vďaka ti, bolesť, a chvála, že si ma ponížila až pod hladinu zeme. Aj pokora je femininum. Si trest?, si požehnanie?, si milosť úplnosti bytia?, si dar pre vyvolených? Kultúrotvorný fenomén, mravná hodnota, zúplňujúca ľudskosť si. Ako keď v kníhkupectve robím inventúru a preceňujem hodnoty tovaru.

Pozerám z okna, jazdia tam električky, chodia ľudia, semafor bliká, kráčajú dejiny dokonca aj v noci. Aj kultúra, umenie sa placho a kolenačky amorálne plazí: pred semaforom pokorne, no zoči voči sebe samej, mysleniu a duchu sa necudne, bezočivo škerí v primitívnej nadutej samolúbosti, hľa, čítam: "A potom nastúpila so svojou skupinou - päťdesiatročná, krásna, pani speváčka. Jej piesne spievala celá sála. Najkratšie lýrové

vystúpenie trvalo tridsať sekúnd. Potom pesničkára Ivana Hoffmana, ktorého Joan Baez pozvala na scénu, prikázali vypnúť, netušiac, že mu tým urobili ešte väčšiu reklamu. Bolo to takto: "Joan nepoznala text, ktorý bude spievať, pravdepodobne ho ako takého nepoznala vôbec. K Hoffmanovi sa nehlásia ani ortodoxní buriči, pretože vedia o ňom to, čo vieme všetci od fachu: že nie je umelec. A byť umelcom je prvoradé." (Z článku o tohtoročnej Bratislavskej lýre v Literárnom týždenníku 14. júla 1989.)

Hodiny odbíjajú dvanásť na veži Blumentálskeho kostola (zajtra v ňom páter Strholec pokrstí Šimečkovu Júliu, Júliu budúcnosti, čo bude čítať moje vytlačené knižky). Každý úder, každý úder hodín ma zabolí. Som totiž ten zvon a vlastné srdce ma dobieje až k smrti, vlastné srdce mi rebrá doláme. Lež ako inak vydať strachu - a časuvzdorný tón, ktorý počuť, to posolstvo šíriace sa v deformovaných kruhoch, ak neudrie a nezabolí? Ak neudrie poriadne?

Ten spisovateľ, ktorého tu z rozličných dôvodov nechcem menovať, mal za pár týždňov do činenia s niekoľkými až miliardami krásnych žien našej planéty a možno aj vesmíru. (Matematici: je to málo?) Žičím mu to. Naozaj.

P. S. Básnikovi Ivanu Hoffmanovi, pretože radšej nie je umelec.

August 1989

Ivan Kadlečík

98

Poviedky
(besednica)

Aby som napísal poviedku. Mohla by byť zaujímavá vzhľadom na môj spôsob deformovania skutočnosti. Napísal som teda tak ako píšem, len zmenil názov, dal viac odstavcov a replík, pridal som dve-tri strany. Kluci českí, naletíte mi? Nenachytali sa. Milan Jungmann i Ludvík povedali: nie je to poviedka, ale je to dobré.

Zasa to bol len rapsodický spôsob narácie, povedal by Roland Barthes, keby to čítal. Poviedka potrebuje dej, príbeh, lineárny pohyb v čase a nadčase, postavy... Ale aj obyčajné samo slovo je už epickým dejom, má miesto v priestore, kategóriu času. Veď aké dynamické slová /pojmy/ sú šláhačková torta, bicykel, neha, smrť, večnosť! A veta, majúca dramatické sloveso, prísudok, to je už hotový román.

Epika sa mi najlepšie píše v autobuse, podľa možnosti expresnom: akoby to zrýchľovalo dianie a tvorilo sujet. Na sedadle za sebou počujem klebetiť staré baby: Predstav si, Ana, čo sa ti v Pukanci nedávno, tuším v auguste, nestalo. Zo päť vojakov v noci /a tá noc už trvá vyše dvadsať rokov/ vtrhlo do domu a perverzne znásilnilo dievčinu, pannu. Niektorí sa potom zľakli svedomia či prokurátora či vytrezveli a chceli sa ospravedlniť. A nevlastný dievčinin otec, vieš si to predstaviť?, vraj nak sa im nemiešajú do vnútorných záležitostí, bola to ich povinnosť a susedská pomoc a jej že se to zapáčilo. Ech, babské povedačky.

Prišiel Dušan, aby mi pomohol poprekladať a zazimovať včely, prípadne ešte vytočiť zvyšky medu z liečivých líp, čo rastú na cintoríne. Otvára úle, čoci si koloratúrne nōti: Ej, zavreli, zavreli, viac chlapcov bez viny, ej, viac chlapcov bez viny. Hej, jeden Čarnogursky a druhý je Kusý... A ja si zatiaľ sedím v chladnej izbičke hlinenej ako v hrobe, aj sám ako v hrobe, ba oveľa viac sám, lebo sedím so Soleilou svetlou, ktorá tu hmatateľne chyba, iba tien po nej zvýšil. Len milá cigareta mi svieti, štíhla a biela s hlavou ohnivou, a vlasy po celej izbe rozpustené, belavé vlasy z okna jej trčia; až do dna ťa cmúlam, milučká.

Pred horúčavou vonkajšou ma chránia maličké zelené podprsienky ako moje dlane zakrývajúce obloky, niektorí prozaici tomu vravia listy viniča hroznorodého, skryvajúce pod sebou a v sebe strapce a bobuľky pruzné, piné vlahy, tie leányky voňavé, panny

vína budúceho, čo ich o pár dní oberiem, pritlačíme, potlačíme, vytlisujeme, chlípať budeme mok šumivý opojný, až kým nevytriezvieme. Tie dlane zelené už vtedy opadajú, chlipný vietor ich okmáše a rozveje - a to je zabúdanie.

Na stene, vedľa okna znútra, na obraze Pán Ježiš, tak sa mu privrávam: Blahoslavení prenasledovaní pre spravodlivosť, lebo ich je kráľovstvo nebeské. Blahoslavení ste, keď vás hanobia a prenasledujú a luhajú na vás všetko zlé pre mňa, radujte sa a veselte sa... A On: Áno, presne tak to zapísal kolega Matúš v piatej kapitole, verš 10. až 11.

Vchádza spotený Dušan, sadá si na lavičku pod oknom do ulice. Presne tu sedel Miro Kusý, hovorí. Pokojný, usmiaty, striebřistý. Áno, v apríli, keď sme strihali každoročný vinič. A potom pri organe mocnom viacerí českí a slovenskí spisovatelia spievali Luthera: Pán nás chráni, keď satanáš proti nám svojich posielal. /Videli ste? povedala istá učiteľka - alebo pani farárka? To boli tí z ilegálnych fraktúr! Alebo štruktúr? Raz si to neviem zapamätať./ Teraz si pripíjame na Mirovo zdravie a vôbec nie sme smutní. Lebo on sedí aj za nás, vďaka, za nás všetkých si odvážne a dobrovoľne vybral svoj údel, zachraňuje našu občiansku a národnú česť. Je najslobodnejší. A sloboda je radosť.

Potom idem domov. Vyberiem si skadesi srdce, klincom ho prederavím, zoberiem skrutky a univerzálny /lavotočivý i pravotočivý/ šroubovák, pripevním tú krabičku na zárubňu vonkajších dverí domových, odchýlim chlopňu, funguje, ale skrinka je prázdna; kto ju naplní? Prizriem sa lepšie cez okuliare: nie je to srdce, je to obyčajná schránka poštová, nenaplnená. Nech mi tam ktosi dačo hodí. Predvolanie na úrad? Krásnu epištolu? Nedoplatky za elektrinu? Radostné posolstvo? Pravdivú poviedku? Nekrológ? Tri slnečnice na pohľadnici? Vo dne v noci mám otvorené srdce pribité na drevo, na dvere otvorené, a čakám. A čakám.

Opäť sa mi podarilo nenapísať poviedku. Ale...

September 1989

Ivan Kadlečík

Nebe dnes ráno bylo čisté jak alabastr a rosa v trávě, když jsem vyšel, byla jak trám. A jako každého dne teď, když jsem své myšlenky poslal na obhlídku světa, po několika metrech narazily na úkaz, že Miro Kusý je ve vězení. Na tom bělomodrém nebi, na trávě a na stromech ohnutých pod ovocem nebylo to však nijak znát, a tak jsem zas měl pocit, že to ani nejsou skutečnosti z téhož světa.

A tento rozpor dal mi zas téma, jež prosakovalo každou mou činností toho dne, přepadalo mě, když jsem zeslabil napětí svého konkrétního úmyslu, prostě žralo mě. Ale ať není omylu: nežere mě, že ty lidi, totiž dále Jána Čarnogurského, Hanu Ponickou, Antona Seleckého a Vladimíra Maňáka, nespravedlivě stíhají či vězní. Nespravedlivě? Co je to za výraz? Žere snad čáp žáby nespravedlivě?

Pořád všichni hrajeme hru, že jsme v politickém zápase. Ale to je přelud. Naši protivníci nás vůbec neberou tak, jak se jim nastrkáváme. Oni se s námi necítí v politice! Nenechme se mýlit slovy "stíhat" a "odsoudit", jež ve světě opravdu politickém jsou tím, co znamenají. Oni nás stíhají, soudí a zavírají jen proto, že nás už nemůžou anihilovat. Dokud mohli, anihilovali přeci! Nejsme s nimi v politice, jsme v živočišné říši a vedeme primární existanční zápas.

My ovšem žijeme i v politice, jenže naše politické pole se rozkládá opačným směrem od nich: pro mne tedy například k Ivanu Klímovi a Václavu Havlovi, k Milanu Šimečkovi a Alexandru Vondrovi, k Jaroslavu Šabatovi i Petru Uhlovi, k lidem mnohem mladším, jejich křestní jména neznám, a k lidem neznámým, dosud nepotkaným. Tam je naše politika, chceme-li ji, kde nějakým jednáním ve spojení s některými a v opozici vůči jiným můžeme jen politicky, bez bití, něco obhájit, objasnit, prosadit, na něčem se shodnout. Na protivné straně pak jsou Jakeš, Adamec, Štěpán a další v politice se svými soudruhy. Tu my se objevujeme jen v nízké úloze prostředku jejich politiky. Jejich politic-

ké jednání končí u našich tváří, dál začínají kopance. Víte o nějakém jejich jednání vzhledem k nám, kdy nesáhli k násilí? Ve své politice nás vynechávají či popírají. A nemylte se, když o nás někde mluví, když něco vezmou viditelně na vědomí či něco mlčky překousnou: to vůbec není pro nás, to jsou v politice s Genscherem nebo Gorbačovem. Nás berou sanitárně a dezinfekčně. Neříkám, že na jejich politiku nemáme vliv: jsme v jejich stroji pískem, chtějí nás vymést. Ani nepomýšlejí na jednání s námi, ~~ajx~~ je to jen mrzutý ústupek politice vnějšího světa, že nás nechávají takto žít. Vždyť to vidíte denně: zákon nezákony, smlouvy nesmlouvy, mluví a slyší se jen oni. Nejsou s námi v politice, nýbrž v primitivním existenčním boji. Jednou za čas, když se škodná zvěř moc rozmnoží, vezme plantážník pušku a jde pár kusů odstřelit. Odtud ta nahodilost: proč právě Kusého ~~š~~ Čarnogurským a právě teď? Nezrýpali jsme jim toho my jiní a jindy ~~v~~ stejně tolik? Jednou určitou věc nechávají být, jindy po téže věci skočí. To přece není snaha o dodržování zákona, to je bezzákonná lstivost.

Ano, vstupujeme do jejich politiky, ne však v tom významu, o který se ucházíme, ale jako škůdcové na jejich panství, jež jim už nikdo jiný na tomto území činně neupírá. Tak když se mezi nimi něco pohne a v jejich úvaze se něco přesune, někdo z nich se vypraví na lo zajatců, a to jsme my. Jen když toto chování došplíchne ven, do politiky světa, zarazí se a třeba uhnou od úmyslu. Dva tři cizí premiéři mohou někoho z nás z jejich zajetí vyrvat, ale desetitisíce našich občanů nikoli. Už z toho, sakra, vidíme, s kým jsou v politice: s cizími vládami, ne s poddanými! A obyvatelstvo nebo "lid", všimněte si, má na to realističtější pohled než my: pozná, co má politický smysl a co ne. Ozývá se vždy pár set, pár tisíc, dnes už pár desítek tisíc lidí, kteří nedbají na politiku a chovají se podle svého svědomí, pouštějí se do věcí, jež jsou bezvýsledné, avšak správné, má-li v tomto národě zůstat na semeno nějaká ctnost. Až naše věc přesáhne meze pouhé ctnosti a

vdere se do politiky, budou se k nám hlásit milióny, uvidíte!

Vždycky trnu údivem a někdy soucitem, když čtu ty naše výzvy, protesty a stížnosti, a potom rozsudky, obhajoby a závěrečná slova. Předem odsouzené oběti se, jako by šlo o právní situaci, obtěžují s právníckými formulacemi, odvolávajíce se na zákony, mezinárodní smlouvy a tak dál. To nezmění nikdy nic. Pochopte už, že jsme v živočišné říši: požíraná žába vypleštuje oči, my mluvíme o občanských právech. Je to úctyhodné a nutné, je to však reakce poznaným poměrům už nepřiměřená. Chodím po zahradě, stavím podpěry pod přetížené haluze jabloní a říkám si, že já, až na mne dojde, tu hru na právo a politiku nepovedu. Nezačnu od ústavy, kravina číslo jedna, přes Závěrečný akt, kravina číslo dvě, po detailní právní očišťování svých trestných činů, kravina číslo tři až třicet. Udělám něco jiného, což však si nechávám až pro chvíli potřeby.

Nejsme-li tedy s nimi v politice, proč s nimi dál utrácet svůj politický čas? Proč neobrátit politické úsilí otevřeným směrem, jímž leží naše skutečné politické pole? Ke stavbě toho, co se politickou silou může stát. A zdá se mi, že tuto naši možnost objevili naši protivníci dřív než my: v osobách Kusého a Čarnogurského zavřeli příští vládní koalici. Jedině ten smysl může mít tak zdánlivě nesmyslný a náhlý jejich krok.

Má ovšem i další smysl, neplánovaný: oživil Slovensko, posílil spojení Slováků s námi. Docházím k závěru, že stalo se tedy cosi užitečného. Ti dva nemohli pro svou politiku už víc udělat, použili tedy ke svému cíli státní moci. Sedět s takovým prvotřídním obviněním, jaké mají oni, to je dobrý tah.

/Srpen 1989/

